

TEGULE S PEČATOM IZ ANTIČKE ZBIRKE ARHEOLOŠKOGA MUZEJA ZADAR

STAMPED TEGULAE FROM THE ROMAN ANTIQUITY COLLECTION OF THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM ZADAR

U radu se obrađuje 659 tegula s pečatom iz Antičke zbirke Arheološkoga muzeja Zadar. Unatoč velikom broju tegula za koje nemamo podatke o mjestu nalaza, pouzdano znamo da su tegule pronađene u Zadru ili njegovoj okolini. Izdvojena su 42 različita radionička pečata. Analiza je pokazala da je najveći broj uvezen iz sjevernojadranskih radionica, čak 80,25%, a prevladavaju pečati carske radionice *Pansiana*. Među tegulama lokalne proizvodnje dominiraju vojni pečati, najviše oni XI. legije *Claudia pia fidelis*. Podatci koji se donose u radu samo potvrđuju već dosta dobro dokumentirane trgovačke veze između sjevernojadranskoga prostora i provincije Dalmacije.

Ključne riječi: tegula, pečat, radionica, Pansiana, legija, Zadar, Dalmatia, antika

This paper treats 659 stamped tegulae from the Roman Antiquity collection of the Archaeological Museum Zadar. While the exact sites where many of these tegulae were found are not known, we know for a fact they were found in Zadar or in its surroundings. We have singled out here 42 different workshop stamps. An analysis has shown that most of the tegulae – as many as 80.25 percent – were imported from the workshops of Northern Adriatic. Predominant among them are the stamps from *Pansiana* imperial workshop. As for the locally produced tegulae, predominant are military stamps, mostly the ones of the XI Legion *Claudia pia fidelis*. The evidence presented in this work confirms the well documented existence of trade connections between Northern Adriatic and the province of Dalmatia.

Keywords: tegula, stamp, workshop, Pansiana, legion, Zadar, Dalmatia, Antiquity

UVOD

Ostatci krovnih opeka su među najčešćim i najbrojnijim arheološkim nalazima na antičkim lokalitetima. Određen broj tih opeka na sebi ima utisnut radionički pečat i upravo su oni važan element za rasvjetljavanje antičke trgovine i pomorskih puteva, ali i za nova saznanja o lokalnoj proizvodnji u provinciji Dalmaciji. Tegule su, prije svega, građevinski materijal kojim su se pokrivali krovovi, oblagali kanali ili su se njihovim ulomcima izravnavali tereni za gradnju podnica.¹ Često se koriste i za gradnju grobnih konstrukcija, pa za 155 tegula s pečatom koje obrađujemo u ovom radu možemo sa sigurnošću reći da su pronađene na nekropoli antičkoga Jadera.² U Arheološkom muzeju Zadar čuvaju se tegule sa širega zadarskog područja, najviše primjeraka je iz Zadra, zatim s Burnuma, iz Nina, Aserije te je velik broj pojedinačnih nalaza s područja Ravnih kotara, priobalja i otoka.³ Za 253 tegule s pečatom mjesto pronalaska nije poznato, što je posljedica mnogobrojnih seljenja Muzeja od 1880. godine, kada počinje djelovati kao samostalna ustanova, do 1974. godine, kada se useljava u prostor u kojem djeluje i danas.⁴

U radu obrađujemo 659⁵ radioničkih pečata iz Zbirke opeka Antičkog odjela Arheološkog muzeja Zadar.⁶ U statističku obradu ne ulazi 16 primjeraka jer je većim dijelom riječ o pečatima koji su samo djelomično sačuvani, najčešće s jednom siglom, na temelju čega ih ne možemo pripisati niti jednoj radionici, ali ih u radu ipak donosimo (Prilog 4.). Na preostala 643 pečata su 42 različita radionička pečata. Najbrojniji su pečati sjevernojadranskih radionica, prije svega Pansiane, ali se u zamjetnom broju nalaze i pečati lokalne proizvodnje.

R. Matijašić radioničke pečate dijeli u tri glavne skupine. Tegule s pečatima *Pansiana*, *Solonas*, *A Faesonia* i *Q Clo-di Ambrosi* stavlja u skupinu jako rasprostranjenih tegula proizašlih iz sjevernojadranskih radionica. Ostali pečati radionica s istog područja koji su se uvozili u znatno manjim

1 J. Mardešić, 2006, 101.

2 S obzirom na to da su 253 tegule s pečatom bez oznake mjesta nalaza, možemo samo pretpostaviti da određen dio njih potječe iz ranijih istraživanja zadarske nekropole. Naime, istraživanja antičke nekropole „kod Križa“ i kasnoantičke nekropole „kod Tvornice duhana“ u Zadru, vođena 50-ih godina prošlog stoljeća, dala su veliki broj grobova pod tegulama. Međutim, danas nema niti jedne tegule u depou s oznakom tih nalazišta. Prilikom obrade materijala za ovaj rad, uspjeli smo identificirati jednu tegulu s nekropole „Kod Križa“ (A18830) jer se radi o pečatu koji je jedinstven u depou muzeja i sasvim sigurno potječe iz spomenutih istraživanja. O tim istraživanjima zadarske nekropole, v. I. Petricioli, 1952, 199-201; S. Gluščević, 2005, 93-161.

3 Bitno je napomenuti da su tegule koje se čuvaju u AMZd s lokaliteta kao što su Burnum, Aserija, Nin i dr. samo jedan dio materijala, najčešće iz starijih istraživanja i zapravo nam ne daju jasnu sliku o brojnosti i distribuciji određenih radioničkih pečata jer se materijal iz novijih istraživanja čuva u lokalnim muzejima i zbirkama.

4 Vodič AMZd, 2015, 5.

5 U Zbirci antičkih opeka zaključno s objavom ovog rada evidentirane su 682 tegule s pečatom, ali zbog loše očuvanosti i nečitljivosti pečata iz obrade su odmah isključena 23 primjerka (od kojih je 16 primjeraka s nekropole).

6 Ovim putem zahvaljujemo ravnatelju Arheološkog muzeja Zadar, dr. sc. Jakovu Vučiću, voditeljici Antičkog odjela, dr. sc. Korneliji A. Giunio, i voditeljici Zbirke antičkih opeka, kustosici Timki Alihodžić, na ustupanju građe za objavu.

INTRODUCTION

Remainders of roof tiles are among the most frequent and numerous finds on Roman sites. The workshop stamps impressed on a number of such tiles are an important element for casting light on trade and maritime routes in the Antiquity and also for obtaining new insight into the local production in the province of Dalmatia. Tegulae were primarily a construction material used for roofing and canal lining; also, their fragments were used for levelling the ground prior to laying flagstones.¹ They were often used for the construction of sepulchral architecture, too: we can say with certainty that 155 stamped tegulae treated in this paper were found in the necropolis of ancient Jader.² Archaeological Museum Zadar is in the possession of the tegulae from Zadar and its surroundings (Burnum, Nin, Asseria) as well as numerous individual specimen from Ravni kotari, coastal region and islands.³ For 253 tegulae, the sites where they were found are unknown due to frequent relocations of the Museum between 1880, when it became an autonomous institution, and 1974, when it moved to its present-day premises.⁴

The paper treats 659⁵ workshop stamps from the Roman Antiquity collection of the Archaeological Museum Zadar.⁶ Sixteen of these have not been included in the statistical analysis because they are only partially preserved, usually with one sigil, and cannot be attributed to any particular workshop. However, they are listed here (Annex 4). On the remaining 643 stamps, 42 different workshop stamps can be found. They mostly come from the Northern Adriatic workshops – primarily Pansiana – but a number of them was made locally.

R. Matijašić classifies workshop stamps into three main groups. The first group contains the widespread tegulae from the workshops of Northern Adriatic, including the ones with

1 J. Mardešić, 2006, 101.

2 Since the findspot for 253 tegulae is unknown, we can only suppose that some of them were found during past excavations of the Zadar necropolis. During the archaeological excavations of the Roman necropolis „kod Križa“ and Late Roman necropolis near the tobacco factory in Zadar carried out in the 1950s it was established that numerous graves were covered with tegulae. When analyzing the material for the purpose of this paper, we managed to identify one of the tegulae found at the „kod Križa“ necropolis (A18830), because its stamp is unique among the specimens held in the Museum's depot and certainly originates from the abovementioned excavations. For more information on the said excavations at the Zadar necropolis, see: I. Petricioli, 1952, 199-201; S. Gluščević, 2005, 93-161.

3 It is important to note that the tegulae kept in AMZd that come from the sites like Burnum, Asseria, Nin and others are only part of the overall material from those sites. They mostly come from earlier excavations and do not really reflect the number and distribution of particular workshop stamps; the material from later excavations is kept in local museums and collections.

4 Vodič AMZd, 2015, 5.

5 At the time of publishing of this paper, 682 stamped tegulae were registered in the Antiquity roof tile collection. However, due to their poor condition and illegible stamps, 23 specimens were immediately excluded from the analysis (16 of which originating from the necropolis).

6 We are using this opportunity to express our gratitude to Dr. Jakov Vučić, Director of Archaeological Museum Zadar, Dr. Kornelija A. Giunio, Head of Roman Antiquity Department, and Timka Alihodžić, Curator and Head of Antiquity Roof Tile Collection, for allowing us to publish the stamps.

količinama pripadaju drugoj skupini, dok bi treću skupinu činili pečati lokalne proizvodnje.⁷ U radu su, zbog preglednosti, pečati podijeljeni u skupine na taj način.

SJEVERNOJADRANSKE RADIONICE ŠIROKE RASPROSTRANJENOSTI

1. PANSIANA

Slika 1a. Pečat radionice PANSIANA, Arheološki muzej Zadar

Figure 1a. Stamp of PANSIANA workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

Većinu pečata na tegulama koje obrađujemo čine pečati radionice *Pansiana*. Radi se o 359 pečata, što je 55,84 % od ukupnoga broja (Prilog 3).⁸ Riječ je o pečatima koji se u velikoj mjeri pronalaze na mnogim lokalitetima duž jadranske obale, od Picenuma pa sve do juga Dalmacije, a djelomično i u unutrašnjosti.⁹ Pretpostavlja se da se radionica nalazila u sjevernoj Italiji, južno od ušća rijeke Po, što potvrđuje i nalaz deformiranih i nedovršenih ulomaka tegula od kojih jedan ulomak ima pečat *Pansiana*, što je otkriveno krajem 80-ih u Voghenzi (nedaleko od Ferrare).¹⁰ Proizvodnja *Pansiana* tegula započinje sredinom 1. st. pr. Kr. kada je vlasnik tvornice bio konzul Gaj Vibije Pansa. Budući da nije pronađeno mnogo tegula iz toga razdoblja, možemo pretpostaviti da proizvodnja nije bila velika, a za sada je njihov pronalazak ograničen na područje rijeke Po i Istre.¹¹ Nakon smrti prvobitnog vlasnika radionice, 43. g. pr. Kr. u bitki kod Modene, tvornica, vjerojatno zajedno s ostalim posjedima C. Vibija Pansa, prelazi prvo pod državno, a zatim carsko vlasništvo.¹² Od vremena Augusta pa sve do Vespazijana, tvornica je u carskom posjedu. Od Tiberija nadalje, pridjevu *Pansiana* carevi dodaju i svoje ime u nominativu.¹³ Pretpostavlja se da pečati koji ne sadrže ime cara potječu iz Augustova vremena (27. g. pr. Kr. – 14. g.).¹⁴ To je

Pansiana, *Solonas*, *A Faesonia* and *Q Clodi Ambrosi* stamps. The second group consists of other stamps from the same region, imported in much lower quantities. The third group includes locally produced stamps.⁷ For easy reference, this paper uses the above mentioned classification of stamps.

THE WIDESPREAD NORTHERN ADRIATIC WORKSHOPS

1. PANSIANA

The stamps of *Pansiana* workshop account for most of the stamps analyzed here. There are 359 of them (55.84 percent of the total number – see Annex 3).⁸ Such stamps are very frequent finds on numerous sites along the Adriatic coast, from Picenum to South Dalmatia, occasionally in hinterland.⁹ It is assumed that the workshop was located in Northern Italy, south of the River Po delta. The distorted and unfinished tegulae fragments found in Voghenza near Ferrara in the late 1980s, including one with *Pansiana* stamp, can be seen as evidence of it.¹⁰ The production of *Pansiana* tegulae began in the mid-1st century BC, when the plant was owned by consul *Caius Vibius Pansa*. Since the tegulae from that period are not found in large numbers, we can assume it was not a large-scale production. For now, they are only found in the River Po basin and in Istria.¹¹ After the first owner's death in the Battle of Modena in 43 BC, the plant, probably with other estates of *C. Vibius Pansa*, probably became government property and then imperial property.¹² In the period spanning Augustus and Vespasian's reigns, the plant was an imperial property. From Tiberius on, emperors added to the adjective *Pansiana* their name names in nominative.¹³ The stamps not containing an emperor's name are believed to be from the Augustan period (27 BC – 14 AD).¹⁴ These are also the most numerous stamps. Uggeri was among the first ones to classify the types of the *Pansiana* stamps.¹⁵ Later, Matijašić classified them into nine basic types with some sixty subtypes.¹⁶ In the 1990s, Righini classified them into twenty basic types and around seventy subtypes.¹⁷

The typology of 109 of the *Pansiana* stamps on the 359 tegulae analyzed here cannot be determined: those

7 R. Matijašić, 1989, 62-64.

8 Od 359 tegula s pečatima radionice *Pansiana*, 169 ih nema oznaku mjesta nalaza, 129 tegula je pronađeno u Zadru, od čega njih 111 potječe iz istraživanja nekropole, četrnaest ih je pronađeno na Burnumu, trinaest na Aseriji, jedanaest je iz mjesta Muline (otok Ugljan), devet iz Nina, tri su iz mjesta Preko (otok Ugljan), dva su primjerka iz Tinja, te po jedan iz Sali (Dugi otok), s otoka Pašmana, iz Turnja, Zaton, Kumenta, Pakošтана, Gorice kraj Galovca, Smokovića te okolice Obrovca.

9 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 89; R. Matijašić, 1989, 63; 1983, 962.

10 V. Righini, 1998b, 55; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 89.

11 R. Matijašić, 1983, 962-963; V. Righini, 1998a, 51.

12 R. Matijašić, 1983, 962-963; 1989, 63.

13 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 90; R. Matijašić, 1989, 63.

14 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 90; R. Matijašić, 1983, 964; 1989, 63; J. Mardešić, 2006, 101.

7 R. Matijašić, 1989, 62-64.

8 Of the 359 tegulae with *Pansiana* stamps, 169 of them come from unknown sites, 129 were found in Zadar (111 of which from the necropolis), 14 in Burnum, 13 in Asseria, 11 in Muline (the island of Ugljan), nine in Nin, three in Preko (Ugljan), two in Tinj and one in Sali (Dugi otok), Pašman, Turanj, Zaton, Kument, Pakošтана, Gorica near Galovac, Smoković and Obrovac surroundings, respectively.

9 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 89; R. Matijašić, 1989, 63; 1983, 962.

10 V. Righini, 1998b, 55; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 89.

11 R. Matijašić, 1983, 962-963; V. Righini, 1998a, 51.

12 R. Matijašić, 1983, 962-963; 1989, 63.

13 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 90; R. Matijašić, 1989, 63.

14 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 90; R. Matijašić, 1983, 964; 1989, 63; J. Mardešić, 2006, 101.

15 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 89.

16 R. Matijašić, 1983, 961-995.

17 V. Righini, 1998a, 30-52; V. Righini et al., 1993, 23-91.

Tip pečata/ Stamp type	Broj primjeraka / Number of Specimens	Inventarni broj / Inventory Number
<i>QCP</i>	5	A17160, A18815, A18963, A20503, A18956
<i>PANSIANA / PASIANA</i>	108	A19056, A20437, A18889, A18894 (A18888), A18911, A18916, A18917, A18918, A18922, A18929, A18729, A18730, A18731, A18733, A18932, A18781, A18790, A18967, A18973, A17610, A18740, A18741, A18742, A18748, A18773, A18774, A18960, A20515, A20518, A20497, A20511, A20512, A20514, A20516, A20529, A20530, A20485, A18837, A18838, A18859, A19005, A19006, A19008, A19010, A19013, A19014, A19034, A19029, A18820, A18898, A19040, A19054, A19108, A18761, A20509, A18760, A19084, A18879, A18883, A18779, A18876, A18739, A17596, A17597, A17601, A1946, A20538, A18794, A18852, A18734, A20484, A28921, A28959, A28962, A28977, A28997, A28998, A29006, A29007, A29034, A29048, A29084, A13797, A13800, A13814, A13821, A13823, A17117, A17121, A17126, A17128, A17132, A17135, A17163, A17174, A17245, A17262, A17265, A17271, A17273, A17275, A17313, A17321, A17324, A17386, A17285, A17281, A17300
<i>Tiberi Pansiana</i>	49	A19090, A19101, A18884, A18892, A18899, A18909, A17612, A17613, A17614, A18789, A19036, A19037, A19039, A19082, A20535, A18827, A18836, A19012, A18797, A20497, A19066, A18872, A18873, A28914, A28916, A28937, A28942, A29025, A29057, A29092, A17173, A13822, A17151, A17157, A17159, A17212, A17223, A17230, A17238, A17258, A17260, A17264, A17269, A17270, A17297, A17322, A17325, A17385, A18476 (A20471, A20477)
<i>Cai Caesaris Pansiana</i>	18	A19083, A19092, A18895, A18907, A18910, A18920, A18928, A20486, A18780, A18777, A18778, A28922, A28954, A28958, A29049, A29052, A13813, A17287
<i>Tiberi Claudi Pansiana</i>	16	A19075, A20492, A18828, A19064, A18881, A18882, A18875, A19063, A28964, A29061, A17401, A17122, A17242, A17256, A17311, A29047
<i>Neronis Claudi Pansiana</i>	53	A19079, A18885, A18887, A18891, A18791, A18811, A18810, A19018, A19021, A19023, A20528, A20531, A20493, A18825, A20476, A20519, A19003, A19004, A19011, A19017, A19031, A18796, A18802, A18804, A18819, A18900, A20601, A18824, A19019, A19020, A18901, A19022, A28898, A28924, A28951, A28968, A29011, A29013, A29016, A29032, A13789, A17120, A17308, A17391, A17392, A22822, A22823, A22824, A22826, A22829, A22834, A17131, A12388
<i>Vespasiani Caesaris Pansiana</i>	1	A17593
Tipološki neodređivi pečati/ Indeterminable type	109	A20499, A19059, A19060, A19088, A20475, A20481, A20482, A20483, A18902, A18906, A18728, A18732, A18783, A18784, A18785, A18786, A18787, A18788, A18805, A18806, A18807, A18808, A18965, A18966, A18968, A18969, A18970, A18971, A18972, A17607, A18739, A18745, A18747, A18749, A18957, A18961, A19077, A19102, A20510, A18959, A18962, A20517, A20498, A20513, A20533, A20480, A20494, A20495, A20496, A19007, A19009, A19015, A19016, A19030, A19032, A19033, A18798, A18801, A18896, A18912, A18947, A19043, A19047, A19103, A19104, A19105, A19110, A20550, A1947, A18958, A18809, A19091, A18795, A19058, A18782, A18877, A18878, A18880, A20534, A18763, A18776, A19089, A18964, A19057, A19124, A19127, A19128, A17591, A17592, A17595, A17599, A17600, A17602, A17604, A11501, A18020, A18021, A18022, A29026, A29067, A29088, A17247, A17348, A17190, A17211, A17218, A17272, A17410, A22895

Tablica 1. Tipovi pečata radionice *PANSIANA*Plate 1. Types of stamps from *PANSIANA* workshop

ujedno i najzastupljeniji tip pečata. Među prvima podjelu na tipove *Pansiana* pečata radi Uggeri.¹⁵ Kasnije Matijašić dijeli pečate ove radionice na devet osnovnih tipova unutar kojih razlikuje šezdesetak podtipova,¹⁶ dok je Righini 90-ih godina napravila podjelu na dvadeset osnovnih tipova i sedamdesetak podtipova.¹⁷

Od 359 tegula s pečatom radionice *Pansiana* koje ovdje obrađujemo, velik broj pečata je tipološki neodrediv. Riječ je o 109 pečata s tegula koje su fragmentirane i kojima prije svega nedostaje lijevi dio, tj. početak natpisa, pa je u ovom trenutku nemoguće odrediti o kojem se tipu radi.¹⁸ (T. 1).

Od preostalih, 250 tipološki odredivih pečata, najzastupljeniji su oni iz Augustova vremena. Riječ je o 108 pečata u mnogobrojnim varijantama. Osnovna razlika je izostavljanje prvog *N* iz pečata čime se dobio oblik *PASI-ANA*. Ovakav oblik imena radionice javlja se kod Augustovih, Tiberijevih i Kaligulinih pečata.¹⁹ Primjerci iz Augustova vremena koji se nalaze u AMZd²⁰ mogu biti s trokutastom distinkcijom među slovima ili bez nje.²¹ Treba spomenuti i primjerak koji sadrži i dva slova manjih dimenzija; *C* na početku pečata i *S* koje je unutar *tabulae ansatae* na kraju (A18898). Za sada jedinu analogiju ovom tipu pečata nalazimo na ulomku tegule s kasnoantičke nekropole Skradin – Rokovača.²² Međutim, na primjerku iz Muzeja grada Šibenika krajnje *S* nije unutar *tabulae ansatae*. Autori pretpostavljaju da je riječ o kraticama osobnog imena zakupnika ili predradnika.²³ Na još jednom pečatu sa zadarske nekropole vidljivo je malo *C* na početku, ali je *S* na kraju pečata slabo vidljivo. Krajnje *S* unutar *tabulae ansatae* javlja se kod još pet primjeraka necjelovitih pečata (A17128, A18734, A18794, A18761, A18733). Budući da ni jedan od spomenutih nije sačuvan u cijelosti, možemo samo pretpostaviti postojanje malog *C* na početku.

Često pečat završava ornamentom u obliku spirale okrenute u desnu stranu, *lituusom*.²⁴ Svojedobno je Gregorutti ovaj tip pečata pripisivao vremenu Marka Antonija, na čijem se novcu vrlo često pojavljuje augurski štap – *lituus*.²⁵ No, Matijašić ističe kako se i na novcu drugih magistrata

tegulae are fragmented and the stamps on them lack their left part – the beginning of the inscription – so we cannot determine their respective types at the moment.¹⁸ (Pl. 1).

The most numerous among the 250 typologically defined stamps are those from the Augustan period. There are 108 of them and they come in numerous subtypes. The first difference we can mention here is the missing first *N* in the workshop's name, which gives the word *PASIANA*. This version of the name can be found in Augustus, Tiberius and Caligula's stamps.¹⁹ The specimens held in AMZd²⁰, dated to the Augustan period, can have a triangular distinction between letters.²¹ We should also mention the specimen containing two smaller letters: a *C* at the beginning of the stamp and the *S* contained in *tabulae ansatae* at the end (A18898). The only analogy to this type of stamps known so far can be found on a fragment of a tegula from the late antiquity necropolis Skradin – Rokovača.²² However, in the case of the specimen from the Šibenik City Museum, the final *S* is not contained in *tabulae ansatae*. The authors assume these are abbreviations of the personal names of lease-holders or foremen.²³ A small *C* can be seen at the beginning on another stamp – from the Zadar necropolis – but the *S* at the end of that stamp is hardly visible. The final *S* in *tabulae ansatae* can be found on five other specimens of incomplete stamps (A17128, A18734, A18794, A18761, A18733). Since all of them are incomplete, we can only presume there used to be a small *C* at the beginning of each of them.

A stamp often ends with an ornament in the form of a spiral turned to the right – *lituus*.²⁴ Gregorutti dated this type of stamps back to the Mark Antony's period, whose coins often contain the augur's stick – *lituus*.²⁵ Matijašić, however, points out that *lituus* can also be seen on the coins of other magistrates, even some emperors, and is therefore not strong enough an argument to date this type of stamps to the period of Mark Antony.²⁶ This ornament characterizes not just the stamps from the Augustan period; it can also be found in later periods.²⁷ (Fig. 1b)

15 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 89.

16 R. Matijašić, 1983, 961-995.

17 V. Righini, 1998a, 30-52; V. Righini *et al.*, 1993, 23-91.

18 Za neke primjere (A17607, A18801, A18878, A18912, A19030, A19077, A19128) možemo suziti izbor na vrijeme Klaudija ili Nerona, ili pak Tiberija ili Klaudija (A19088, A18958), ali budući da u ovom radu pečate ne obrađujemo kataloški, za sada smo ih smjestili u grupu tipološki neodredivih *Pansiana*.

19 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 91, bilj. 12.

20 AMZd = Arheološki muzej Zadar

21 Prema Righini tipovi 3b i 3a, v. V. Righini, 1998a, 46; Matijašić donosi tip s distinkcijama među slovima i po njemu je to tip III, 10, v. R. Matijašić, 1983, 968.

22 Pečat objavljuju E. Podrug i I. Pedišić 2008. godine u svom radu o antičkim opekarskim pečatima iz fundusa Muzeja grada Šibenika, v. I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 92.

23 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 92.

24 Righini tip 2i, v. V. Righini, 1998a, 46; Matijašić tip I, podtipovi 6 i 7, v. R. Matijašić 1983, 967-968.

25 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 91.

18 Some specimen (A17607, A18801, A18878, A18912, A19030, A19077, A19128) can be rather accurately dated to the period of Claudius or Nero and some (A19088, A18958) to the period of Tiberius or Claudius. However, since this paper does not catalogue the stamps, we have – for the time being – classified them as *Pansiana* stamps of an undefined type.

19 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 91, Footnote 12.

20 AMZd = Archaeological Museum Zadar

21 Types 3b and 3a, according to Righini; see: V. Righini, 1998a, 46. Matijašić describes a type with distinctions between letters. He classifies it as type III, 10; see: R. Matijašić, 1983, 968.

22 E. Podrug and I. Pedišić published the stamp in their 2008 work on Roman brick workshop stamps from the collection of the Šibenik City Museum, see: I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 92.

23 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 92.

24 Righini type 2i, see: V. Righini, 1998a, 46; Matijašić type I, subtypes 6 and 7, see: R. Matijašić 1983, 967-968.

25 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 91.

26 R. Matijašić, 1983, 964-965.

27 From Tiberius's period; also found on one specimen from the Caligula's period, see: R. Matijašić, 1983, 971-976.

i nekih careva javlja *lituus*, stoga to nije dovoljan argument.²⁶ Ovaj ornament nije karakterističan samo za pečate iz Augustova vremena, već se javlja i kasnije.²⁷ (Sl. 1b)

Kao ornament javlja se i stilizirana palmeta koju nalazimo na dva primjerka s Burnuma.²⁸ Na jednom pečatu je palmeta na početku (A19040),²⁹ a na drugom na kraju (A18947) i za sada mu ne nalazimo analogiju. Zanimljiv je i primjerak s nekropole gdje se na početku i na kraju pečata nalazi srololik ukras (A28921) (v. Sl. 1a). Analogiju tom pečatu pronalazimo u Ferari,³⁰ a donosi ga i Righini kao tip 2f.³¹ Ulomak jednog takvog pečata pronađen je prilikom podvodnih istraživanja antičke luke u Bošani, u blizini Biograda na Moru.³²

Slika 1c. Pečat radionice PANSIANA, iz vremena Tiberija, Arheološki muzej Zadar

Figure 1c. Stamp of PANSIANA workshop, from the reign of Tiberius, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

Iz Tiberijeva vremena (14. – 37. g.) izdvajamo 49 primjeraka.³³ (Sl. 1c) Tiberije na početak pečata dodaje kraticu *Tl(beri)* koja od ostatka pečata može, ali ne mora biti odvojena trokutastom distinkcijom. Ponekad su prva dva slova u ligaturi, čime se dobije izgled latinskog križa, što je zastupljeno na dva primjerka (A18827, A20471). Na kraju pečata se ponekad javlja *lituus*.³⁴

U AMZd nalazi se 18 primjeraka pečata datiranih u vrijeme cara Kaligule (37. – 41. g.). Varijante su i u ovom slučaju brojne. Matijašić izdvaja jedan osnovni tip i 12 podtipova,³⁵ dok Righini razlikuje 3 osnovna tipa, od kojih su dva podijeljena na dodatne podtipove.³⁶ Ovdje bismo spomenuli tip koji nalazimo na samo jednom necjelovitom dvostrukom

Slika 1b. Pečat radionice PANSIANA, Arheološki muzej Zadar

Figure 1b. Stamp of PANSIANA workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

Another ornament is the stylized palmette. It can be found on two specimens from Burnum.²⁸ On one stamp (A19040)²⁹, a palmette can be seen at the beginning and on another one (A18947) at the end. No analogy with the latter specimen (with a palmette at the end) has been found so far. Also interesting is a specimen from the necropolis, with a heart-shaped ornament at the beginning and end of the stamp (A28921) (see: Fig. 1a). Similar stamp is found in Ferrara.³⁰ Righini classifies it as type 2f.³¹ A fragment of one such stamp was found during the underwater excavations of the ancient port in Bošana near Biograd na Moru.³²

From the Tiberian period (14 – 37 AD) we have singled out here 49 specimens.³³ (Fig. 1c) Tiberius added the abbreviation *Tl(berius)* at the beginning of the stamp. A triangular distinction sometimes separates the abbreviation from the rest of the stamp. The first two letters are sometimes combined into a ligature, thus assuming the form of the Latin cross (as can be seen on the specimens A18827 and A20471). A *lituus* is sometimes found at the end of a stamp.³⁴

As for the stamps from the period of Caligula's reign (37 – 41 AD), AMZd holds 18 of them. Their variants are numerous, too. While Matijašić classifies them into one basic type and 12 subtypes³⁵, Righini distinguishes 3 basic types, dividing two of them in subtypes.³⁶ We should mention here the type found on only one, incomplete double stamp from the Museum's holdings (A19092).³⁷ There is a small C at the beginning of the stamp. It reminds on the already

26 R. Matijašić, 1983, 964-965.

27 Za vrijeme Tiberija i na jednom primjerku iz vremena Kaligule, v. R. Matijašić, 1983, 971-976.

28 S. Zabehlicky-Scheffenecker – M. Kandler, 1979, 41; Ž. Miletić, 2011, 266.

29 Righini tip 2g, v. V. Righini, 1998a, 46.

30 C. Guarnieri u radu obrađuje pečate na tegulama iz muzeja u Ferrari među kojima je i ovaj pečat. Ona donosi opis pečata i tehnički crtež prema kojem je jasno da je riječ o srololikim ukrasima na početku i kraju pečata. Za ovaj pečat donosi i podatak da je objavljen u *CIL* V, 8110, 3, međutim u *CIL*-u su ukrasi prikazani kao list bršljana (*hedera*), v. C. Guarnieri, 1985, 13.

31 V. Righini, 1998a, 46.

32 M. Ilkić – M. Pešić, 2012, 641.

33 Righini ih dijeli na 12, a Matijašić na 17 podtipova, v. V. Righini, 1998a, 46; R. Matijašić, 1983, 969-973.

34 Righini tip 8b, v. V. Righini, 1998a, 47; Matijašić tip IV, podtipovi 7 i 8, v. R. Matijašić, 1983, 971.

35 R. Matijašić, 1983, 973-976.

36 V. Righini, 1998a, 46-48.

28 S. Zabehlicky-Scheffenecker – M. Kandler, 1979, 41; Ž. Miletić, 2011, 266.

29 Righini type 2g, see: V. Righini, 1998a, 46.

30 In her work, C. Guarnieri analyzes tegulae with stamps from the Museum in Ferrara, including this stamp. She describes the stamps and offers a technical presentation that clearly shows heart-shaped ornaments at the beginning and end of the stamp. She also specifies that the stamp was published in *CIL* V, 8110, 3. However, the ornaments in *CIL* are of an ivy-like shape (*hedera*), see: C. Guarnieri, 1985, 13.

31 V. Righini, 1998a, 46.

32 M. Ilkić – M. Pešić, 2012, 641.

33 Righini classifies them in 12 subtypes and Matijašić in 17 subtypes, see: V. Righini, 1998a, 46; R. Matijašić, 1983, 969-973.

34 Righini type 8b, see: V. Righini, 1998a, 47; Matijašić type IV, subtypes 7 and 8, see: R. Matijašić, 1983, 971.

35 R. Matijašić, 1983, 973-976.

36 V. Righini, 1998a, 46-48.

37 G. Bersa, 1903, 149.

pečatu iz fundusa Muzeja (A19092).³⁷ Na početku pečata je malo C, što podsjeća na već spomenutu varijantu c *PANSIANA* s (koju pripisujemo Augustovu vremenu), ali u ovom slučaju je C unutar *tabulae anstae*, što kod prethodno spomenutih nije slučaj. Righini ga određuje kao tip 11 d i pripisuje Kaligulinu vremenu.³⁸ U našem slučaju riječ je o dvostrukom pečatu – dva jednaka pečata koja su međusobno okomita i jedan poništava drugi.³⁹ (Sl. 1d) Među tegulama u fundusu Muzeja nailazimo na još dva primjerka dvostruko pečatiranih tegula; jedna iz Tiberijeva vremena sa zadarske nekropole (A29025) te druga s nepoznatog nalazišta iz Neronova vremena (A18804). Ne nalazimo ih mnogo u literaturi.⁴⁰ Kada je riječ o dvostrukim pečatima, možemo jedino pretpostaviti da se radi o grešci prilikom utiskivanja pečata, ali nije bilo potrebe da se tegula odbaci pa je isporučena na odredište.

Iz Klaudijeva doba (41. – 54. g.) potječe 16 pečata. Također su raznoliki, a osnova je *TI(beri) CLAVD(i) PANSI*, s raznim varijacijama. I kod njih su slova *TI* u ligaturi i daju oblik latinskog križa (A17311).⁴¹ Izdvojili bismo i jedan specifičan primjer pečata koji nalazimo na fragmentiranom ulomku tegule A19075. Sačuvano je samo nekoliko slova, [---] *CL.CAE[---]*, koja su bila dio cjelovitog natpisa *TI.CL.CAES. PANS*, i to je jedini primjer s titulom Cesara među pečatima cara Klaudija.⁴² Righini ovu vrstu pečata donosi kao tip 13a i navodi da su pronađene tri tegule s ovakvim pečatom na sjeveru Italije.⁴³ Na istočnojadranskoj obali za sada ne nalazimo analogiju ovom pečatu.

U Neronovo vrijeme (54. – 68. g.) uvoz proizvoda radionice *Pansiana* ponovno raste. U fundusu Arheološkog muzeja Zadar nalazimo 53 primjerka pečata iz toga doba, što je trostruko više od pečata careva Kaligule i Klaudija (Prilog 1). Tomu u prilog idu i nalazi sa šibenskog područja gdje se količina tegula iz Neronova vremena udvostručuje u odnosu na tegule iz vremena Kaligule i Klaudija te je po broju primjeraka odmah iza onih iz Augustova vremena.⁴⁴ Na području Istre je slična situacija, s tim da su pečati iz Neronova i Augustova vremena količinski gotovo izjednačeni.⁴⁵ Mnogo

Slika 1d. Dvostruki pečat radionice *PANSIANA*, iz vremena Kaligule, Arheološki muzej Zadar

Figure 1d. Double stamp of *PANSIANA* workshop, from the reign of Caligula, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

mentioned variant c *PANSIANA* s (dated to the Augustan period), but the C is in this case contained within *tabulae anstae*, unlike in the afore-mentioned cases. Righini designates this type as type 11d and dates it to the Caligula's period.³⁸ In our case, it is a double stamp – two identical stamps perpendicular to each other and overlapping.³⁹ (Fig. 1d) Among the tegulae held in the Museum there are two more double-stamped specimens: one from the Zadar necropolis from the Tiberian period (A29025) and one from an unknown site from the period of Nero's reign (A18804). Not many of them can be found in literature.⁴⁰ As regards double stamps, we can assume they were wrongly impressed but the tegulae were nevertheless not discarded; instead, they were delivered to their destination.

A total of 16 stamps originate from the Claudian period (41 – 54 AD). They are also diverse and they all have *TI(beri) CLAVD(i) PANSI* as their basis, with numerous variations. These specimens can also have letters *TI* in a ligature, in the form of the Latin cross (A17311).⁴¹ We will single out here a specific example of the stamp found on the tegulae fragment A19075. Only a few letters have been preserved: [---] *CL.CAE[---]*. It was a part of the complete inscription *TI.CL.CAES.PANS*. It is the only example among Emperor Claudius' stamps that contains the title of Caesar.⁴² Righini classifies this type of stamps as type 13a, specifying that three tegulae with this stamp were found in Northern Italy.⁴³ On the Eastern Adriatic coast, we have not found an analogy for this stamp so far.

37 G. Bersa, 1903, 149.

38 Tip 11 je podijeljen na 5 podtipova, v. V. Righini, 1998a, 46-47; Matijašić donosi nekoliko sličnih varijanti, v. R. Matijašić, 1983, 973 i dalje.

39 Riječ je o manjem ulomku tegule i pečat, na žalost, nije čitav, ali s obzirom na malo C unutar *tabulae anstae* i interpunkcijske elemente u obliku trokuta među slovima, stavljamo ga među pečate iz vremena Kaligule.

40 Bulić donosi jedan primjerak dvostruko pečatirane *Pansiana* tegule iz Arheološkog muzeja u Splitu, v. F. Bulić, 1896, 151; M. Katić spominje ulomak tegule s dvostrukim *Solonas* pečatom iz mjesta Gata u zaleđu Omiša, v. M. Katić, 1994, 209; u Humcu nedaleko od Ljubuškog pronađena je dvostruko pečatirana tegula *Coh I. Belgarum*, v.: Ž. Miletić, 2011, 273.

41 Matijašić tip VI, podtipovi 9 i 10, v. R. Matijašić, 1983, 978; Iako Righini pečate iz vremena Klaudija dijeli na sedam podtipova (14a – 14g), kod niti jednog tipa početno *TI* nije u ligaturi, v. V. Righini *et al.*, 1993, 43 i dalje; V. Righini, 1998a, 48.

42 Matijašić ovu vrstu pečata donosi kao tip VI, podtip 1 i navodi da je jedan takav pečat pronađen u Zadruge da se donosi u *CIL*-u (*CIL* III, 3213, 5). Međutim, taj pečat je cjelovit, za razliku od ovog koji mi ovdje donosimo, tako da se vjerojatno ne radi o istoj teguli, v. R. Matijašić 1983, 976.

43 V. Righini, *et al.* 1993, 53; V. Righini, 1998a, 48.

44 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 90 i dalje.

45 R. Matijašić, 1985, 297.

38 Type 11 is divided into 5 subtypes, see: V. Righini, 1998a, 46-47; Matijašić describes a few similar subtypes, see: R. Matijašić, 1983, 973 et seq.

39 It is a small-size tegula fragment and the stamp is unfortunately incomplete. However, because of the small C within *tabulae anstae* and the triangular punctuation elements between the letters, we have classified it in the stamps from the Caligula's period.

40 Bulić describes a double-stamped *Pansiana* tegula from the Archaeological Museum Split, see: F. Bulić, 1896, 151; M. Katić mentions a tegula fragment with the double *Solonas* stamp from Gati near Omiš, see: M. Katić, 1994, 209. A double-stamped tegula *Coh I. Belgarum* was found in Humac near Ljubuški, see: Ž. Miletić, 2011, 273.

41 Matijašić, type VI, subtypes 9 and 10, see: R. Matijašić, 1983, 978. Although Righini divides the stamps from the Claudian period into seven subtypes (14a – 14g), not one of them has the initial *TI* combined into a ligature, see: V. Righini *et al.*, 1993, 43 et seq.; V. Righini, 1998a, 48.

42 Matijašić classifies this type of stamps as type VI, subtype 1, specifying that one such stamp was found in Zadar and was published in *CIL*-u (*CIL* III, 3213, 5). However, that stamp is complete, unlike the one published in this paper, so it is probably not the same tegula, see: R. Matijašić 1983, 976.

43 V. Righini, *et al.* 1993, 53; V. Righini, 1998a, 48.

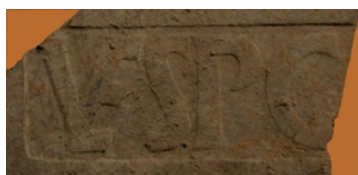
Slika 1e. Pečat radionice PANSIANA, iz vremena Nerona, Arheološki muzej Zadar

Figure 1e. Stamp of PANSIANA workshop, from the reign of Nero, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

je varijanti pečata iz ovog razdoblja; Righini ih dijeli na dva osnovna tipa i brojne podtipove,⁴⁶ dok Matijašić donosi jedan osnovni tip sa 17 podtipova.⁴⁷ (Sl. 1e)

Iz vremena Galbe i Tita ne nalazimo niti jedan primjerak, dok se iz Vespazijanova vremena čuva jedan primjerak (A17593) koji je pronađen u Mulinama na otoku Ugljanu.⁴⁸ (Sl. 1f)

Slika 1f. Pečat radionice PANSIANA, iz vremena Vespazijana, Arheološki muzej Zadar

Figure 1f. Stamp of PANSIANA workshop, from the reign of Vespasian, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

Na kraju spomenimo pet primjeraka pečata koji bi kronološki bio najraniji među pečatima koji se obrađuju. Riječ je o primjercima s natpisom: Q palmeta C palmeta P palmeta (T. 1), od kojih je samo jedan sačuvan u cijelosti i taj potječe s antičke nekropole „Vrt Relja“ (A17160). (Sl. 1g) Jedan primjerak je iz Nina (A18956), dok su ostala tri s nepoznatog nalazišta.

Postoje dvije varijante ovog pečata: Q.C.P. PANSIANA i Q palmeta C palmeta P palmeta. Za sada su izrazito rijetki, poznata su dva primjerka prvog i jedan drugog, svi pronađeni na području Riminija.⁴⁹ Prema Righini, to su tipovi 5a i 6a⁵⁰, dok ih Matijašić donosi kao tip II, s podtipovima 1 i 2.⁵¹ Ovaj tip pečata datira se u vrijeme kasne Republike

During the period of Nero's reign (54 – 68 AD), the import of the products of Pansiana workshop started to grow again. The holdings of the Archaeological Museum Zadar contain 53 stamps from the period of Nero's reign, which is three times the quantity of Caligula and Claudius's stamps (Annex 1). Supporting this are the finds from Šibenik area, where the number of tegulae from the Nero's period is twice as large as the number of those from Caligula's and Claudian periods, second only to the number of those from the Augustan period.⁴⁴ The same can be said for Istria, the only difference being that the number of the stamps from the Nero's reign is almost identical to the number of Augustan stamps.⁴⁵ There are many variants of the stamps from this period; while Righini classifies them in two basic types and numerous subtypes,⁴⁶ Matijašić describes a single basic type with 17 subtypes.⁴⁷ (Fig. 1e)

There are no specimens from the periods of Galba and Titus in the collection, but there is one stamp from the Vespasian's period (A17593); it was found in Muline on the island of Ugljan.⁴⁸ (Fig. 1f)

Slika 1g. Pečat radionice PANSIANA, Arheološki muzej Zadar

Figure 1g. Stamp of PANSIANA workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

Finally, we should mention here the five stamps older than all the rest analyzed here. These stamps have the inscription Q (palmette) C (palmette) P (palmette) (Pl. 1) but only one of them is completely preserved – the one from the ancient "Relja Garden" necropolis (A17160). (Fig. 1g) One stamp comes from Nin (A18956) and the three remaining ones are from an unknown site. There are two subtypes of this stamp: Q.C.P. PANSIANA and Q (palmette) C (palmette) P (palmette). They are very rare – only two specimens of the former and a single specimen of the latter one are known – and are all found in the Rimini area.⁴⁹

46 V. Righini, *et al.* 1993, 53-54; V. Righini, 1998a, 48.

47 R. Matijašić, 1983, 980 i dalje.

48 Sa šibenskog područja autori navode tri tegule s pečatom iz Vespazijanova vremena (kat. br. 103, 104, 115). Međutim, na dva primjerka (kat. br. 103, 104) nedostaje početak pečata i ne može se sa sigurnošću tvrditi da pripadaju tom vremenu. S obzirom na njihovu očuvanost, moglo bi ih se pripisati u vremenu Kaligule, v.l. Pedišić – E. Podrug, 2008, 127 i dalje, T. 5.

49 V. Righini *et al.* 1993, 50; V. Righini, 1998b, 53.

50 V. Righini, 1998a, 47.

51 Autor spominje jedan neobjavljeni pečat iz Zadra kao jedini primjer takvog pečata, što bi mogao biti jedan od četiri necjelovita pečata koja objavljujemo u ovom radu; jedini cjeloviti primjer je iz novijih istraživanja, v. Matijašić, 1983, 964.

44 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 90 et seq.

45 R. Matijašić, 1985, 297.

46 V. Righini, *et al.* 1993, 53-54; V. Righini, 1998a, 48.

47 R. Matijašić, 1983, 980 et seq.

48 The authors mention three tegulae with stamps from the Vespasian's period from the Šibenik area (Cat. No. 103, 104, 115). However, as the beginning of the stamp is missing on two of them (Cat. No. 103, 104), they cannot be positively dated to that period. Given the stamps' condition, they might as well be dated to the Caligula's period, see: I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 127 et seq., Pl. 5.

49 V. Righini *et al.* 1993,50; V. Righini, 1998b, 53.

Prilog 1. Tipovi pečata radionice Pansiana

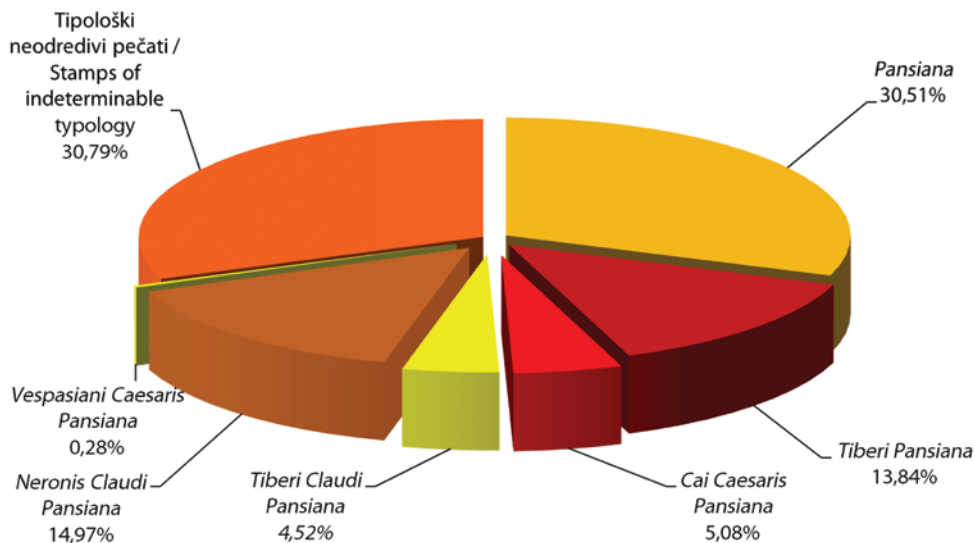
Annex 1 Types of stamps from Pansiana workshop

priredila / prepared by: F. Jurković Pešić

i cara Augusta (43. g. pr. Kr. – 14. g.).⁵² Uggeri predlaže čitanje: *Q(uinti) C(avari) P(risci)* i to povezuje s *C. Cavarus Priscus* čije se ime pojavljuje na *SOLONAS* pečatima⁵³ (Prilog 1).

2. SOLONAS/SOLONATE

Nakon carske *Pansiane*, slijedi 49 primjeraka tegula koje potječu iz sjevernojadranskih radionica, s pečatom *Solonas/Solonate* (T. 2).⁵⁴ Pronalazimo ih na obje obale srednjeg i sjevernog Jadrana, a radionica se smješta u područje delte rijeke Po.⁵⁵ Smatra se da su ove tegule nastale u radionici koja nije pripadala caru ili privatnom vlasniku, već je bila u vlasništvu municipalne zajednice. Prema Pliniju, ta se zajednica zvala *Solonates* i bila je jedna od autohtonih *civitates* na području VIII. regije (današnja Emilija).⁵⁶ Najveći broj pečata ovog proizvođača u zadarskome Muzeju javlja se u jednoimenskoj formi, bilo da je riječ o tipu *Solonas* ili *Solonate*. Na nekim primjercima *Solonate* je napisan tako da dva posljednja slova TE stoje u ligaturi (A28995, A28965).⁵⁷ Velik broj primjeraka, njih 18, spada u neodredivi tip jer im nedostaje desni dio pečata. Zanimljivost među pečatima je primjerak (A17210) s kružnim ukasima

According to Righini, they belong to the types 5a and 6a⁵⁰; Matijašić, however, describes them as type II, subtypes 1 and 2.⁵¹ This type of stamps is dated to the late Republic and Augustan periods (43 BC – 14 AD).⁵² Uggeri interprets it as *Q(uinti) C(avari) P(risci)*, connecting it with *C. Cavarus Priscus*, whose name can be found on the *SOLONAS* stamps⁵³ (Annex 1).

2. SOLONAS/SOLONATE

Of the tegulae made in Northern Adriatic workshops, the second most numerous after those from the imperial *Pansiana* workshop are the ones with the stamp *Solonas/Solonate* – 49 of them (Pl. 2)⁵⁴. They are found on both coasts of Central and Northern Adriatic and their workshop is believed to have been in the River Po delta.⁵⁵ It is also believed that the workshop they were made in did not belong to an emperor or a private owner, but rather to the municipal community. According to Pliny, the community was called *Solonates* and was one of the autochthonous *civitates* in the VIII

52 R. Matijašić, 1983, 964; V. Righini, 1998a, 52.

53 R. Matijašić, 1983, 964, bilj. 14; V. Righini, 1998b, 53.

54 Najveća količina ovih tegula potječe s nekropole antičkog Zadra (jedanaest primjeraka s pozicije T.C.Relja 1989, trinaest s pozicije Vrt Relja, te jedna s pozicije Hypo banka), na Aseriji su nađena četiri primjerka, u gradskoj jezgri Zadra dva, te po jedan dolazi iz okolice Burnuma, iz okolice Obrovca i s otoka Pašmana, petnaest primjeraka je bez podataka o mjestu nalaska.

55 *CIL* III 3214, 13; V, 8110, 136; IX, 6078, 152; XI, 6687, 1-4; C. Gregorutti, 1888, 386-387; F. Bulić, 1885, 91; 1887, 192-193; 1889, 20; 1890, 54-55; 1891, 117; 1892, 134; 1893, 170; 1895, 219; 1896, 150; 1897, 191-192; 1901, 138-139; 1903, 198-199; 1904, 26, 155-156; 1905, 159-160; 1907, 135; 1909, 74-75; 1910, 140-141; 1911, 75; 1919-1922, 135; G. Bersa, 1903, 149; C. Guarnieri, 1985, 11 i dalje; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167; 1993, 128-129; 1995, 42 i dalje; 1998, 98 i dalje; V. Righini *et al.*, 1993, 41 i dalje; E. Zerbinati, 1993, 94 i dalje; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 148 i dalje; V. Righini, 1998a, 40-45; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 646 i dalje; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95; M. Čurković, 2008, 73; I. Juras, 2011, 195-220 (A19035).

56 C. Guarnieri, 1985, 11; R. Matijašić, 1989, 63-64; S. Božek, 2000, 512-513; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 647; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95; M. Čurković, 2008, 73.

57 Prema V. Righini to bi bio tip 4b, v. V. Righini, 1998a, 40.

50 V. Righini, 1998a, 47.

51 The author mentions an unpublished stamp from Zadar as the only example of such a stamp. It could be one of the four incomplete stamps published in this paper; the only complete specimen was discovered recently, see: Matijašić, 1983, 964.

52 R. Matijašić, 1983, 964; V. Righini, 1998a, 52.

53 R. Matijašić, 1983, 964, Footnote 14; V. Righini, 1998b, 53.

54 Most of these tegulae come from the necropolis of the ancient Zadar (eleven specimens from the T. C. Relja 1989 site, thirteen from Relja Garden site and one from the Hypo Banka site). Four were found in Asseria, two in Zadar's historical core and one near Burnum, near Obrovac and on the island of Pašman, respectively. The sites of the remaining fifteen of them are unknown.

55 *CIL* III 3214, 13; V, 8110, 136; IX, 6078, 152; XI, 6687, 1-4; C. Gregorutti, 1888, 386-387; F. Bulić, 1885, 91; 1887, 192-193; 1889, 20; 1890, 54-55; 1891, 117; 1892, 134; 1893, 170; 1895, 219; 1896, 150; 1897, 191-192; 1901, 138-139; 1903, 198-199; 1904, 26, 155-156; 1905, 159-160; 1907, 135; 1909, 74-75; 1910, 140-141; 1911, 75; 1919-1922, 135; G. Bersa, 1903, 149; C. Guarnieri, 1985, 11 et seq.; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167; 1993, 128-129; 1995, 42 et seq.; 1998, 98 et seq.; V. Righini *et al.*, 1993, 41 et seq.; E. Zerbinati, 1993, 94 et seq.; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 148 et seq.; V. Righini, 1998a, 40-45; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 646 et seq.; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95; M. Čurković, 2008, 73; I. Juras, 2011, 195-220 (A19035).

Slika 2a. Pečat radionice SOLONAS, Arheološki muzej Zadar
Figure 2a. Stamp of SOLONAS workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

unutar oba slova O, te pored slova L.⁵⁸ Osim pečata u jednoimenskoj formi, poznato je i pet različitih tipova koji nose kratice osobnih imena.⁵⁹ U zadarskom Muzeju zastupljena su dva tipa s četiri primjerka, od čega jedan pripada tipu SOLONAS LAS (A18757), a tri tipu SOLONAS CIPRO (A20487, A18750, A18799).

Slika 2b. Pečat radionice SOLONAS, Arheološki muzej Zadar
Figure 2b. Stamp of SOLONAS workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Pečat SOLONAS LAS u literaturi se interpretira kao osobno ime „oficinatora“ tvornice, ali iste ove sigle nalazimo i na pečatu tvornice Pansiana, kod tipa PANSIANA LAS, pa se pretpostavlja da je taj pečat nastao u vrijeme cara Augusta.⁶⁰ (Sl. 2b) Stoga neki autori ove sigle čitaju kao *L(iviae) A(ugustae) S(altuarii)*, što bi značilo da su i tegule s pečatom SOLONAS LAS izrađene istovremeno kad i tegule PANSIANA LAS, na posjedu koji je pripadao carici Liviji.⁶¹ Iz toga se može zaključiti da je radionica Solonas u određenom trenutku prešla u carsko vlasništvo.⁶²

Dva pečata SOLONAS CIPRO iz zadarskog Muzeja su jako fragmentarno sačuvana, ali je na temelju analogije sigurno da se radi baš o tom tipu.⁶³ (Sl. 2c) Na oba primjerka je sačuvan samo početak pečata koji se sastoji od bršljanova lista (*hedera*) i početnih slova SO, s tim da se unutar O nalazi maleno slovo C. Trećem pečatu nedostaje početak i

Region (present-day Emilia).⁵⁶ Most of the stamps manufactured in this workshop which are kept in the Zadar museum contain a single name – either *Solonas* or *Solonate*. On some specimens, *Solonate* is written in such way that the two last letters TE are in a ligature (A28995, A28965).⁵⁷ The type of many of the stamps (18) cannot be determined due to missing right ends. Interesting is the specimen A17210 with circular ornaments within both Os and next to the L.⁵⁸ Besides stamps with single names, there are also five different types with abbreviations of personal names.⁵⁹ Two such types (four specimens) can be seen in the Zadar museum: one belongs to SOLONAS LAS type (A18757) and three to SOLONAS CIPRO type (A20487, A18750, A18799).

In literature, SOLONAS LAS stamp is interpreted as the personal name of a manufacture *offinator*. (Fig. 2b) As these sigils are also found on the stamp of the PANSIANA LAS type of the Pansiana manufacture's *offinator*, it is believed that the stamp dates back to the Emperor Augustus' period.⁶⁰ This is why some authors interpret these sigils as *L(iviae) A(ugustae) S(altuarii)*. This would mean that the tegulae with SOLONAS LAS stamps were made at the same time as the PANSIANA LAS tegulae, on the estate that belonged to Empress Livia.⁶¹ It is logical to conclude that the Solonas workshop must have become an imperial property at some point in time.⁶²

Slika 2c. Pečat radionice SOLONAS, Arheološki muzej Zadar
Figure 2c. Stamp of SOLONAS workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

The two SOLONAS CIPRO stamps from the Zadar museum are very fragmented but, based on an analogy, it is certain that they belong to this particular type.⁶³ (Fig. 2c) Only the beginning of the stamp has been preserved on both

58 Možda kao: *CIL V*, 8110, 136e; F. Bulić, 1911, 75.

59 V. Righini, 1998a, 40 i dalje; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95.

60 V. Righini *et al.*, 1993, 43, 50; V. Righini, 1998a, 45 i dalje; 1998b, 55-56; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95.

61 E. Zerbinati, 1993, 104; V. Righini, 1998a, 42; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95.

62 J. J. Wilkes, 1979, 68; V. Righini *et al.*, 1993, 45, 104; V. Righini, 1998a, 42; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95-96.

63 *CIL XI*, 6687, 4; F. Bulić, 1897, 191; 1907, 136; 1909, 74.

56 C. Guarnieri, 1985, 11; R. Matijašić, 1989, 63-64; S. Božek, 2000, 512-513; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 647; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95; M. Čurković, 2008, 73.

57 According to V. Righini, it would be type 4b, see: V. Righini, 1998a, 40.

58 Maybe like: *CIL V*, 8110, 136e; F. Bulić, 1911, 75.

59 V. Righini, 1998a, 40 et seq.; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95.

60 V. Righini *et al.*, 1993, 43, 50; V. Righini, 1998a, 45 et seq.; 1998b, 55-56; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95.

61 E. Zerbinati, 1993, 104; V. Righini, 1998a, 42; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95.

62 J. J. Wilkes, 1979, 68; V. Righini *et al.*, 1993, 45, 104; V. Righini, 1998a, 42; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95-96.

63 *CIL XI*, 6687, 4; F. Bulić, 1897, 191; 1907, 136; 1909, 74.

Tip pečata/ Stamp Type	Broj primjeraka / Number of Specimens	Inventarni broj / Inventory Number
SOLONAS	16	A19038, A18759, A19035, A19065, A18978, A20490, A20489, A18743, A18835, A17166, A17239, A17266, A28915, A28988, A29005, A29024
SOLONATE	11	A20491, A17286, A17116, A17136, A17164, A17172, A17263, A17276, A17280, A28965, A28995
SOLONAS L(---)A(---)S(---)	1	A18757
SOLONAS CIPRO	3	A20487, A18750, A18799
Neodrediv tip/ In-determinable type	18	A19061, A20544, A18975, A19062, A18744, A18974, A18976, A18977, A20474, A19025, A17143, A17179, A17210, A28976, A28993, A29031, A29041, A29058

Tablica 2. Tipovi pečata radionice SOLONAS
Plate 2. Types of stamps from SOLONAS workshop

kraj, ali se unatoč lošem stupnju očuvanosti mogu vidjeti malena slova [C]IPRO.⁶⁴ V. Righini smatra da oznaka CIPRO predstavlja sigle kojima je C. Iulius Primus označavao tegule s pečatom Solonas nakon što mu je ta tvornica predana na upravljanje.⁶⁵ Na temelju svega navedenog zaključuje se da su Solonas i Panisana nastale u istom vremenskom razdoblju, tj. u prvoj pol.1.st.⁶⁶ (T. 2.)

3. Q.CLODI AMBROSI (SI. 3)

Antička zbirka Arheološkog muzeja Zadar sadrži 41 primjerak tegula s pečatom Q. Clodi Ambrosi.⁶⁷ Oni pripadaju tipu koji nastaje utiskivanjem matrice u svježu glinu, a slova DI, AM i SI su u ligaturi (T. 3). Tegule s ovim pečatom nađene su na velikom broju nalazišta, od talijanske regije Emilije Romanje, pa duž istočne jadranske obale, sve do krajnjeg juga, u Lješ u Albaniji. Nalazi ih se i u zaleđu, a pojedinačni primjerci pronađeni su i na otocima.⁶⁸

specimens; it consists of an ivy leaf (*hedera*) and initial letters SO, with a small C within the O. Though the third stamp lacks both its beginning and end, small letters [C]IPRO can be seen in it despite its poor condition.⁶⁴ V. Righini thinks that the inscription CIPRO indicates the sigils that C. Iulius Primus used for designating the tegulae with Solonas stamp after becoming the manufacture's manager.⁶⁵ Based on all the above, we can conclude that Solonas and Panisana were made in the same period – in the first half of the 1st century.⁶⁶ (Pl. 2)

3. Q.CLODI AMBROSI (Fig. 3)

The Roman Antiquity collection of the Archaeological Museum Zadar contains 41 tegulae with the Q. Clodi Ambrosi stamp.⁶⁷ They belong to the type made by impressing the matrix into fresh clay; the letters DI, AM and SI are ligated (Pl. 3). The tegulae with this stamp are found on numerous sites in the Italian region of Emilia-Romagna, along Eastern Adriatic coast and way down south in Lesh, Albania. They can also be found in the hinterland and individual specimens were found on islands.⁶⁸ Given the large number of

64 Pečat A18750 mogao bi biti primjerak koji je objavljen u *CIL* III, 14024, ali to su samo nagađanja s obzirom na to da na teguli ne postoji nikakav stari inventarni broj. Jedan pečat tipa SOLONAS CIPRO iz zadarskog Muzeja objavio je G. Bersa, 1903, 149, no pečat u takvom stupnju sačuvanosti ne nalazimo u depou.

65 V. Righini, 1998b, 55-56.

66 R. Matijašić, 1989, 64; V. Righini, 1998a, 45; J. Mardešić, 2006, 102; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; M. Čurković, 2008, 73.

67 Iz Burnuma potječe devet primjeraka, iz Nina sedam, Aserije tri, iz Gorice kraj Galovca jedan, iz mjesta Sali (Dugi otok) jedan, iz Mulina (otok Ugljan) jedan, jedan sa zadarske nekropole Vrt Relja, a za osamnaest primjeraka nemamo podatke o mjestu nalaska.

68 *CIL* III, 3214, 2; V, 8110, 70; XI, 6689, 79; C. Gregorutti, 1888, 358; F. Bulić, 1885, 108; 1887, 193; 1889, 20; 1890, 54-55; 1891, 117; 1892, 134; 1893, 170; 1895, 218; 1896, 150; 1897, 191; 1901, 138; 1903, 198-199; 1904, 26, 155-156; 1905, 159-160; 1907, 134-136; 1909, 74-76; 1910, 140-141; 1911, 75; 1919-1922, 135; G. Bersa, 1903, 149; M. Abramić, 1927, 132, 133; E. Boltin - Tome, 1976,

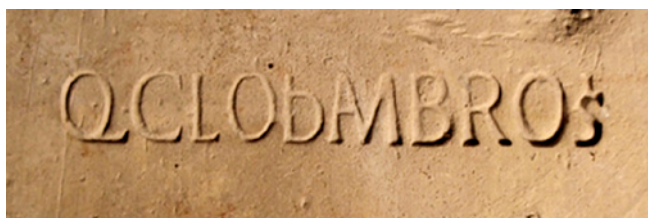
64 The A18750 stamp could be the same specimen that was published in *CIL* III, 14024, but these are just speculations because no inventory number can be found on the tegula. One SOLONAS CIPRO-type stamp from the Zadar museum was published by G. Bersa, 1903, 149. However, such a stamp (that is, a stamp in such a preserved condition) is not found in the museum depot.

65 V. Righini, 1998b, 55-56.

66 R. Matijašić, 1989, 64; V. Righini, 1998a, 45; J. Mardešić, 2006, 102; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; M. Čurković, 2008, 73.

67 Nine specimens come from Burnum, seven from Nin, three from Asseria, one from Gorica near Galovac, one from Sali (on the island of Dugi Otok), one from Muline (on the island of Ugljan) and one from the Zadar's necropolis Relja Garden; the sites where the remaining 18 specimens were found are unknown.

68 *CIL* III, 3214, 2; V, 8110, 70; XI, 6689, 79; C. Gregorutti, 1888, 358; F. Bulić, 1885, 108; 1887, 193; 1889, 20; 1890, 54-55; 1891, 117; 1892, 134; 1893, 170; 1895, 218; 1896, 150; 1897, 191; 1901, 138; 1903, 198-199; 1904, 26, 155-156; 1905,

Slika 3. Pečat radionice Q.CLODI AMBROSI, Arheološki muzej Zadar

Figure 3. Stamp of Q.CLODI AMBROSI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

S obzirom na mnogobrojnost pronađenih primjeraka na području Akvileje, pretpostavlja se da je proizvodni pogon morao biti na tom području, a tome u prilog govori i činjenica da ih se u Padskoj nizini nalazi u znatno manjem broju.⁶⁹ Već je C. Gregorutti kao mogući položaj radionice naveo S. Giorgio di Nogaro.⁷⁰ M. Buora, na temelju pronađenih deformiranih tegula s pečatom ovog proizvođača, radionicu smješta na područje Muzzana, a poznata je i radionica na području Carlina.⁷¹ R. Matijašić proizvodnju ovih tegula pretpostavlja od sredine 1.st. do ranog 2.st., dok Pedišić i Podrug pretpostavljaju raniju dataciju. Međutim, prema najnovijim spoznajama do kojih je došao Ž. Miletić zahvaljujući istraživanjima na Burnumu, datum proizvodnje mogao bi se pomaknuti u kasno 1.st. i prva dva desetljeća 2.st., dok njihova upotreba/reupotreba ide do vremena kasne antike.⁷² Zanimljivo je da se ovaj pečat, za razliku od mnogih drugih koji bi se po brojnosti mogli staviti s njim u istu kategoriju, nije mijenjao, što navodi na zaključak da je tvornica cijelo vrijeme bila u vlasništvu iste osobe - Kvinta Klodija Ambrozija (gentilicij *Clodii* čest je u Akvileji i susjednoj koloniji *Tergeste*).⁷³ Time i sama proizvodnja nije mogla trajati jako dugo kao npr. *Solonas* ili *Pansiana* jer upravo na njihovom primjeru vidimo smjenu vlasnika koja je neminovna kada neka tvornica egzistira duže vremensko razdoblje (T. 3).

specimens found around Aquileia, it is believed that the plant was located in that area. Evidence of it is the fact that much less of them can be found in the River Po valley.⁶⁹ C. Gregorutti was the first one to point at S. Giorgio di Nogaro as a possible location of the workshop.⁷⁰ Based on the deformed tegulae with the stamp of this manufacturer, M. Buora locates the workshop in the Muzzano area. Also well-known is the workshop in the Carlino area.⁷¹ In the opinion of R. Matijašić, these tegulae were produced between the mid-1st century and early 2nd century. Pedišić and Podrug date them back to an earlier period. However, the latest discoveries made by Ž. Miletić during the excavations at Burnum could date the production of the tegulae further back to the late 1st century and the first two decades of the 2nd century, while their use/reuse could be dated to Late Antiquity.⁷² Interestingly, unlike other stamps that, by the quantities in which they were produced, fall into the same category, this stamp had never been changed. This leads us to the conclusion that the manufacture had always been owned by the same person – Quintus Clodius Ambrosius (gentilicium *Clodii* was common in Aquileia and the neighboring colony of *Tergeste*),⁷³ which, in turn, indicates that the plant could not have been in operation very long (unlike *Solonas* or *Pansiana* workshops, where there is evidence of a succession of owners, which is logical for the plants operating over a longer period of time) (Pl. 3).

4. A FAESONI A F (Fig. 4)

The holdings of the Zadar museum also include ten stamps belonging to the *Faesoni/Faesoniana* workshop.⁷⁴ Its stamps have also been well documented on the territories stretching from Emilia-Romagna to Northern and Eastern Adriatic coast.⁷⁵ There are several different types of these stamps. On

225-226; J. J. Wilkes, 1979, 69; E. Buchi, 1979, 141 i dalje; M. Buora, 1983, 222-223; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 164 i dalje; 1989, 64; 1995, 42 i dalje; 1998, 98 i dalje; 2001, 46 i dalje; V. Righini et al., 1993, 62 i dalje; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 140 i dalje; B. Žbona-Trkman, 1993, 188; A. Furlan, 1993, 199; Gruppo, 1993, 208; M. Katić, 1994, 209; R. Matijašić, 1995, 42 i dalje; C. Gomezel, 1995, 24-26; 1996, 83; A. Škegro, 1997, 107; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 636 i dalje; I. Pedišić, E. Podrug, 2008, 88 i dalje; M. Čurković, 2008, 71; Ž. Miletić, 2011, 273-274; M. Abramić – A. Colnago, 2009, 171; T. Žerjal, 2011, 220 i dalje. Zadarska zbirka čuva dva primjerka s otoka: jedan iz Mulina (otok Ugljan) i drugi iz mjesta Sali (Dugi otok).

69 E. Boltin Tome, 1976, 225-226; J. J. Wilkes, 1979, 69; E. Buchi, 1979, 153 i dalje; R. Matijašić, 1989, 64; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; T. Žerjal, 2011, 227.

70 C. Gregorutti, 1888, 358.

71 M. Buora, 1993, 182; T. Žerjal, 2011, 227.

72 R. Matijašić, 1989, 64; M. Katić, 1994, 209; J. Mardešić, 2006, 102; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 97; Ž. Miletić, 2011, 274.

73 R. Matijašić, 1989, 64. M. Buora pretpostavlja da se radi o oslobođeniku, v. M. Buora, 1983, 222.

159-160; 1907, 134-136; 1909, 74-76; 1910, 140-141; 1911, 75; 1919-1922, 135; G. Bersa, 1903, 149; M. Abramić, 1927, 132, 133; E. Boltin - Tome, 1976, 225-226; J. J. Wilkes, 1979, 69; E. Buchi, 1979, 141 et seq.; M. Buora, 1983, 222-223; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 164 et seq.; 1989, 64; 1995, 42 et seq.; 1998, 98 et seq.; 2001, 46 et seq.; V. Righini et al., 1993, 62 et seq.; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 140 et seq.; B. Žbona-Trkman, 1993, 188; A. Furlan, 1993, 199; Gruppo, 1993, 208; M. Katić, 1994, 209; R. Matijašić, 1995, 42 et seq.; C. Gomezel, 1995, 24-26; 1996, 83; A. Škegro, 1997, 107; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 636 et seq.; I. Pedišić, E. Podrug, 2008, 88 et seq.; M. Čurković, 2008, 71; Ž. Miletić, 2011, 273-274; M. Abramić – A. Colnago, 2009, 171; T. Žerjal, 2011, 220 et seq. There are two island specimens in the Zadar collection: one from Muline on Ugljan and one from Sali on Dugi Otok.

69 E. Boltin Tome, 1976, 225-226; J. J. Wilkes, 1979, 69; E. Buchi, 1979, 153 et seq.; R. Matijašić, 1989, 64; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; T. Žerjal, 2011, 227.

70 C. Gregorutti, 1888, 358.

71 M. Buora, 1993, 182; T. Žerjal, 2011, 227.

72 R. Matijašić, 1989, 64; M. Katić, 1994, 209; J. Mardešić, 2006, 102; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 97; Ž. Miletić, 2011, 274.

73 R. Matijašić, 1989, 64. M. Buora assumes that the owner was a freeman, see: M. Buora, 1983, 222.

74 Four such specimens were found at the Zadar necropolis (two were found on the Relja garden position and two on T. C. Relja position in 1989); one comes from Muline (Ugljan), one from Nin, and the sites where four other tegulae were found are unknown

75 *CI*L III, 3214, 6; V, 8110, 81; IX, 6078, 85; XI, 6681, 1-5; C. Gregorutti, 1888, 366; F. Bulić, 1885, 109; 1887, 193; 1892, 134; 1893, 170; 1903, 199; 1905, 159-160; 1907, 135-136; M. Abramić, 1927, 133; J. J. Wilkes, 1979, 69; M. Buora, 1983, 226; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 163 et seq.; 1989, 64; 1995, 42 et seq.; 1998,

Pečat / Stamp Type	Broj primjeraka / Number of Specimens	Inventarni broj / Inventory Number
Q.CLODI AMBROSI	41	A3595, A18994, A18996, A18997, A19000, A19001, A20504, A18726, A18727, A18758, A18998, A18987, A18988, A18989, A18991, A18886, A18897, A18924, A18951, A20551, A20552, A20537, A20596, A20565, A20542, A27666, A17590, A18983, A18985, A18990, A18993, A18995, A18984, A19002, A19027, A18999, A18766, A18992, A18986, A11497, A13816

Tablica 3. Tipovi pečata radionice Q.CLODI AMBROSI
Plate 3. Types of stamps from Q.CLODI AMBROSI workshop

4. A FAESONI A F (SI. 4)

U zadarskom Muzeju nalazi se deset pečata koji pripadaju radionici *Faesoni/Faesoniana*⁷⁴ čiji su pečati također dobro dokumentirani, od talijanske regije Emilije Romanje, preko sjevera, pa duž istočne jadranske obale.⁷⁵ Razlikujemo nekoliko tipova ovih pečata. U AMZd postoje dva primjerka koji pripadaju tipu gdje su posljednja dva slova *A* i *F* razdvojena trokutastom distinkcijom (A17231, A19028), jedan primjerak pripada tipu kod kojeg su posljednja dva slova *AF* u ligaturi (A20561), na tri se primjerka posljednje slovo *F* ne nalazi (A18822, A29000, A13837), dok četiri primjerka spadaju u neodrediv tip (A17589, A20558, A20559, A29053). Zanimljivo je primijetiti kako se slova, unutar ovih nekoliko primjeraka, znatno razlikuju. Najvjerojatnije je postojalo više podružnica ili različiti *officinatores*, a svaki od njih je stavljaio svoju siglu.⁷⁶ Položaj radionice pretpostavlja se negdje između doline Pada i Ancone.⁷⁷ Što se tiče samog gentilicija *Faesonius*, on je slabo zastupljen na epigrafskim spomenicima, iako postoji jedan na kojem se spominje *A(ulus) Faesonius*.⁷⁸ S obzirom na mali broj tipova, koji su ipak široko distribuirani, pretpostavlja se da je tvornica radila kraće vrijeme i datira se u prvu pol. 1. st.⁷⁹

OSTALE SJEVERNOJADRANSKE RADIONICE

5. C.TITI.HERMEROTIS (SI. 5)

Pečat radionice *C. Titi Hermerotis* zastupljen je sa sedam primjeraka.⁸⁰ Na dva pečata (A18753, A20526) nedostaje krajnje

Slika 4. Pečat radionice *A FAESONI A F*, Arheološki muzej Zadar
Figure 4. Stamp of *A FAESONI A F* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

two of the specimens held in AMZd, the last letters, *A* and *F*, are separated by a triangular distinction (A17231, A19028); on one stamp, these letters are ligated – *AF* (A20561); three of the specimens do not contain the last letter *F* (A18822, A29000, A13837); four of them are of an undefined type (A17589, A20558, A20559, A29053). Interestingly, the letters on the above mentioned specimens are quite different. Most likely, there were several different subsidiaries, or different *officinatores*, every one of them marking tegulae with their own sigil.⁷⁶ It is believed that the workshop was located somewhere between the River Po valley and Ancona.⁷⁷ As for the gentilicium *Faesonius*, it is rarely found on epigraphic monuments; however, there is one where *A(ulus) Faesonius* is mentioned.⁷⁸ The fact that the types of stamps are few, regardless of their wide distribution, indicates that the manufacture was in operation for a short period of time. It is dated to the first half of the 1st century AD.⁷⁹

OTHER NORTHERN ADRIATIC WORKSHOPS

5. C.TITI.HERMEROTIS (Fig. 5)

The collection contains seven specimens of the *C. Titi Hermerotis* workshop stamps.⁸⁰ Two of them (A18753, A20526) are missing the final *S* and the inscription on them reads: *C TITI HERMEROT*. The first *TI* is ligated and has the form of the

74 Četiri primjerka pronađena su na zadarskoj nekropoli (dva na poziciji Vrt Relja, a dva na poziciji T.C.Relja 1989.), jedan je iz Mulina (otok Ugljan), jedan iz Nina, a za četiri tegule nemamo podatke o mjestu nalaska.

75 *CIL* III, 3214, 6; V, 8110, 81; IX, 6078, 85; XI, 6681, 1-5; C. Gregorutti, 1888, 366; F. Bulić, 1885, 109; 1887, 193; 1892, 134; 1893, 170; 1903, 199; 1905, 159-160; 1907, 135-136; M. Abramić, 1927, 133; J. J. Wilkes, 1979, 69; M. Buora, 1983, 226; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 163 i dalje; 1989, 64; 1995, 42 i dalje; 1998, 98 i dalje; 2001, 46 i dalje; V. Righini, *et al.*, 1993, 42 i dalje; E. Zerbinati, 1993, 102; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 143 i dalje; C. Gomezel, 1996, 83; V. Righini, 1998a, 38-40; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 655; M. Čurković, 2008, 73-74; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96.

76 M. Buora, 1983, 226.

77 R. Matijašić, 1989, 64; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; M. Čurković, 2008, 74.

78 *EDCS* (24.11.2015.) *CIL* XI, 1454.

79 M. Buora, 1983, 226; V. Righini, 1998a, 40; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; M. Čurković, 2008, 74.

80 Dvije su tegule pronađene u Ninu, a za ostalih pet nemamo podatke o mjestu nalaska.

98 et seq.; 2001, 46 et seq.; V. Righini, *et al.*, 1993, 42 et seq.; E. Zerbinati, 1993, 102; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 143 et seq.; C. Gomezel, 1996, 83; V. Righini, 1998a, 38-40; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 655; M. Čurković, 2008, 73-74; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96.

76 M. Buora, 1983, 226.

77 R. Matijašić, 1989, 64; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; M. Čurković, 2008, 74.

78 *EDCS* (24 November 2015) - *CIL* XI, 1454.

79 M. Buora, 1983, 226; V. Righini, 1998a, 40; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 96; M. Čurković, 2008, 74.

80 Two of these tegulae were found in Nin. The site of the other five is unknown.

Slika 5. Pečat radionice C.TITI HERMEROTIS, Arheološki muzej Zadar

Figure 5. Stamp of C.TITI HERMEROTIS workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

S i glase: C TITI HERMEROT. Prvo TI je u ligaturi i ima oblik latinskog križa, a HER i ME također su u ligaturi. Tri pečata su u formi C TITI HERMEROT(i)S (A18752, A18755, A18754), dakle s namjerno izostavljenim slovom I⁸¹, a preostala dva su necjelovita (A18751, A18756). Pečati ovog proizvođača dosta su rašireni duž jadranske obale, od Italije, preko Istre i u Dalmaciji.⁸² Gentilicij *Titius* nalazi se na spomenicima diljem Rimskog Carstva.⁸³ Prema kognomenu pretpostavlja se da je vlasnik ili zakupnik osoba orijentalnog podrijetla, bilo da se radi o oslobođeniku ili potomku oslobođenika.⁸⁴ Radionica se na temelju brojnosti nalaza smješta na područje Akvileje⁸⁵ i smatra se da je djelovala početkom 1.st.⁸⁶

6. Q.GRANI PRISCI (SI. 6)

Među pečate s prostora Akvileje ubrajaju se i oni s imenom *Q. Grani Prisci*. Slova ANI su u ligaturi, *praenomen* i *nomen* odvojeni su romboidnom distinkcijom, a *cognomen* je od *nomena* odvojen kružnom distinkcijom. J. J. Willks smatra da je većina bila dovožena brodovima s prostora Akvileje preko Jadranskog mora pa duž istočne jadranske obale u Liburniju (Zadar, Nin, Cvijina gradina te na otok Korčulu).⁸⁷ U prilog ovome ide šest pečata koji se čuvaju u zadarskom Arheološkom muzeju (A19107, A19109, A19106, A18982, A19069,⁸⁸ A20525).⁸⁹ Pet ih je djelomično sačuvano, dok je jedan sačuvan u cijelosti i glasi: *Q(uinti) Grani Prisc(i)*. Analogijom se može utvrditi da i ostali primjerci pripadaju ovom tipu. Naime, postoje još dva

Latin cross; HER and ME are also ligated. The inscription on three stamps reads C TITI HERMEROT(i)S (A18752, A18755, A18754) – an I has obviously been omitted on purpose.⁸¹ The two remaining ones are incomplete (A18751, A18756). The stamps of this manufacturer are frequently found along the Adriatic coast, from Italy to Istria to Dalmatia.⁸² The *Titius* gentilicium is found on monuments all across the Roman Empire.⁸³ The cognomen suggests that the owner or leaseholder was an Oriental, either a freeman or a freeman's descendant.⁸⁴ Based on the number of finds, it is believed that the workshop was located somewhere near Aquileia⁸⁵ and that it was in operation in the early 1st century.⁸⁶

6. Q.GRANI PRISCI (Fig. 6)

The stamps from the Aquileia region also include the ones

Slika 6. Pečat radionice Q.GRANI PRISCI, Arheološki muzej Zadar

Figure 6. Stamp of Q.GRANI PRISCI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

containing the name *Q. Grani Prisci*. The letters ANI are ligated, *praenomen* and *nomen* are separated with a rhomboid distinction and the *cognomen* and *nomen* are separated with a circular distinction. J. J. Willks thinks that most of these stamps were shipped from the Aquileia region to Liburnia on the eastern Adriatic coast (Zadar, Nin, Cvijina gradina and the island of Korčula).⁸⁷ The six stamps kept in the Zadar museum (A19107, A19109, A19106, A18982, A19069⁸⁸, A20525)⁸⁹ support this theory. Five of them are partially preserved. The sixth one is complete and its inscription reads *Q(uinti) Grani Prisc(i)*. Based on analogy, we

81 Ovi tipovi potvrđeni su još kod C. Gregoruttija, s tim da on u *nomen Titii* zaboravlja staviti krajnje slovo I kod samog nacrtu pečata, v. C. Gregorutti, 1888, 391.

82 *CIL* III, 10183, 49; V, 8110, 144; IX, 6078, 160; XI, 6689, 243; C. Gregorutti, 1888, 390-391; F. Bulić, 1885, 110; 1889, 20; 1891, 117; 1892, 134; 1901, 138; 1903, 199; 1909, 74-75; 1911, 75; G. Bersa, 1903, 149; M. Abramić, 1927, 134; J. J. Wilkes, 1979, 69; M. Buora, 1983, 226; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 168, 172; 1989, 64; 1995, 44 i dalje; V. Righini *et al.*, 1993, 66,80; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 148 i dalje; B. Žbona – Trkman, 1993, 187, i dalje; A. Furlan, 1993, 199; Gruppo, 1993, 207-208; M. Katić, 1994, 209; C. Gomezel, 1995, 48-50; 1996, 83; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 656, 658; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98.

83 *OPEL* 4, 124; M. Buora, 1983, 229.

84 R. Matijašić, 1989, 64; J. Mardešić, 2006, 102.

85 J. J. Wilkes, 1979, 69; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98; J. Mardešić, 2006, 102.

86 M. Buora, 1983, 229; C. Gomezel, 1995, 49.

87 Analogiju za ove pečate v. *CIL* V, 8110, 90; C. Gregorutti, 1888, 368-369; F. Bulić 1885, 109; 1889, 20; 1890, 54-55; G. Bersa, 1903, 149; M. Abramić, 1927, 133; J. J. Wilkes, 1979, 69; M. Buora, 1983, 209; C. Zaccari – M. Župančić, 1993, 143, 153; B. Callegher, 1993, 222; C. Gomezel, 1996, 82; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 651 i dalje; A. Colnago – J. Kiel, 2008, 137.

88 Pečat je objavljen u: A. Colnago – J. Kiel, 2008, 137.

89 Četiri su pronađena u Ninu, jedan je iz Kruševa, jedan bez podataka o mjestu nalaska.

81 C. Gregorutti was the first one to establish these types; however, he forgot to put the last I in *nomen Titii* in his sketch of the stamp, see: C. Gregorutti, 1888, 391.

82 *CIL* III, 10183, 49; V, 8110, 144; IX, 6078, 160; XI, 6689, 243; C. Gregorutti, 1888, 390-391; F. Bulić, 1885, 110; 1889, 20; 1891, 117; 1892, 134; 1901, 138; 1903, 199; 1909, 74-75; 1911, 75; G. Bersa, 1903, 149; M. Abramić, 1927, 134; J. J. Wilkes, 1979, 69; M. Buora, 1983, 226; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 168, 172; 1989, 64; 1995, 44 et seq.; V. Righini *et al.*, 1993, 66,80; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 148 et seq.; B. Žbona – Trkman, 1993, 187, et seq.; A. Furlan, 1993, 199; Gruppo, 1993, 207-208; M. Katić, 1994, 209; C. Gomezel, 1995, 48-50; 1996, 83; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 656, 658; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98.

83 *OPEL* 4, 124; M. Buora, 1983, 229.

84 R. Matijašić, 1989, 64; J. Mardešić, 2006, 102.

85 J. J. Wilkes, 1979, 69; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98; J. Mardešić, 2006, 102.

86 M. Buora, 1983, 229; C. Gomezel, 1995, 49.

87 For analogous stamps, see: *CIL* V, 8110, 90; C. Gregorutti, 1888, 368-369; F. Bulić 1885, 109; 1889, 20; 1890, 54-55; G. Bersa, 1903, 149; M. Abramić, 1927, 133; J. J. Wilkes, 1979, 69; M. Buora, 1983, 209; C. Zaccari – M. Župančić, 1993, 143, 153; B. Callegher, 1993, 222; C. Gomezel, 1996, 82; J. Mardešić, 2006, 102; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 651 et seq.; A. Colnago – J. Kiel, 2008, 137.

88 The stamp was published in: A. Colnago – J. Kiel, 2008, 137.

89 Four were found in Nin, one in Kruševa and the site of one is unknown.

tipa ovog pečata – jedan je izveden izbočenim, a drugi udubljenim slovima, međutim, kod tog tipa su i *praenomen* i *cognomen* napisani siglom te odvojeni kružnom distinkcijom.⁹⁰ Obitelj *Granii* potvrđena je na spomeniku iz Akvileje.⁹¹ Proizvodnja mu se okvirno može smjestiti u 1. st.⁹²

7. ATTIAE MVLSVLAE T.F. (SI. 7)

Pečati *Attiae Mulsulae* zastupljeni su s pet primjeraka (A18935, A18736, A18937, A18908, A18936⁹³).⁹⁴ Zanimljivi su prije svega jer je to jedini kružni pečat iz zbirke zadarskoga Arheološkog muzeja. Slova su pisana retrogradno, a početak/kraj pečata odvojen je distinkcijom u obliku kružića. Tegule s ovim pečatom pripadaju skupini tegula koje su imale veliku distribuciju, brojni su primjerci pronađeni na području Akvileje i Istre.⁹⁵ Također je poznato i nekoliko primjeraka sa salonitanskog područja.⁹⁶ Zanimljivo je spomenuti da je vlasnica *figline* bila žena koja je, najvjerojatnije, naslijedila radionicu svojega oca, a njegov pečat glasi: *T. Attius Paetus*.⁹⁷ Pečat je datiran u rano 1. st.⁹⁸

8. TVL.CAL (SI. 8)

Slika 8. Pečat radionice *TVL.CAL*, Arheološki muzej Zadar

Figure 8. Stamp of *TVL.CAL* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Pečati *TVL.CAL* sastoje se od dva elementa koja razdvaja distinkcija u obliku točke (A18770, A18772, A18771, A29087, A17603).⁹⁹ Nastaje utiskivanjem slova u svježu glinu. Analogije za ovaj pečat pronalazimo na području Akvileje, Konkordije i Trsta, u Istri i Dalmaciji (oko Splita).¹⁰⁰ Prema

90 B. Callegher, 1993, 219, 222.

91 M. Buora, 1983, 209.

92 J. J. Willkes, 1979, 72; M. Buora, 1983, 209.

93 Pečat je objavljen u: G. Bersa, 1903, 149.

94 Četiri pečata su s nepoznatog nalazišta, a jedan iz Petrcana kraj Zadra.

95 *CIL* V, 8110, 105; XI, 6689, 235; C. Gregorutti, 1888, 350; R. Matijašić, 1985, 294; A. Furlan, 1993, 200; C. Gomezel, 1996, 82; S. Braitto, 2014, 495. Na ovom mjestu želimo se od srca zahvaliti Silvii Braitto na pomoći.

96 *CIL* III, 3214, 1; F. Bulić, 1892, 134; 1895, 38; 1904, 26; 1907, 135-136.

97 C. Gomezel, 1996, 62; također za *T. Attius Paetus* v. A. Furlan, 1993, 203-204; S. Braitto, 2014, 496.

98 C. Gomezel, 1996, 82.

99 Dva pečata su s nepoznatog nalazišta, jedan iz Nina, jedan iz groba na nekropoli Zadar – T.C. Relja 1989., jedan iz Mulina (otok Ugljan).

100 *CIL* III, 10183, 25, 50; V, 8110, 149; IX, 6078, 163; C. Gregorutti, 1888, 393; F. Bulić, 1885, 109; 1887, 193; 1890, 54; 1891, 117; 1903, 149; M. Buora, 1983, 168; C. Zaccaria – M. Županičić, 1993, 150 i dalje; A. Furlan, 1993, 200; *Gruppo*, 1993, 208; C. Gomezel, 1996, 83; R. Matijašić, 1998, 101; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 656, 658, bilj. 80.

can argue that the remaining stamps from the Museum also belong to the same type. There are two more types of this stamp: one with relief letters and one with impressed letters. In the latter one, however, both the *praenomen* and *cognomen* are written using sigil and are separated with a circular distinction.⁹⁰ The *Granii* family is confirmed on the monument from Aquilea.⁹¹ This stamp can roughly be dated to the 1st century.⁹²

7. ATTIAE MVLSVLAE T.F. (Fig. 7)

Slika 7. Pečat radionice *ATTIAE MVLSVLAE T.F.*, Arheološki muzej Zadar

Figure 7. Stamp of *ATTIAE MVLSVLAE T.F.* workshop, Archaeological Museum Zadar,

foto / photo: I. Juras

Five specimen of the *Attiae Mulsulae* stamp can be found in the Museum (A18935, A18736, A18937, A18908, A18936⁹³).⁹⁴ They are interesting primarily because it is the only circular stamp in the Museum's holdings. The letters are written retrogradely and stamp's beginning/end is separated with a circlet-shaped distinction. The tegulae with this stamp were widely distributed and plenty of them were found around Aquileia and in Istria.⁹⁵ A few specimens were also found near Salona.⁹⁶ Finally, we should mention perhaps the most interesting thing – the fact that the owner of the *figlina* was

90 B. Callegher, 1993, 219, 222.

91 M. Buora, 1983, 209.

92 J. J. Willkes, 1979, 72; M. Buora, 1983, 209.

93 The stamp was published in: G. Bersa, 1903, 149.

94 Four stamps come from an unknown site and one from Petrcane near Zadar.

95 *CIL* V, 8110, 105; XI, 6689, 235; C. Gregorutti, 1888, 350; R. Matijašić, 1985, 294; A. Furlan, 1993, 200; C. Gomezel, 1996, 82; S. Braitto, 2014, 495. We are using the opportunity to express our sincere gratitude to Silvia Braitto for her assistance.

96 *CIL* III, 3214, 1; F. Bulić, 1892, 134; 1895, 38; 1904, 26; 1907, 135-136.

C. Gregoruttiju, *Tul(lius)* je bio vlasnik radionice, a *Cal(vio)* rob zadužen za proizvodnju.¹⁰¹ Međutim, u literaturi se rijetko radi rekonstrukcija ovih imena pa je takvo tumačenje upitno.¹⁰² Na temelju količine nalaza radionica bi se mogla smjestiti na područje Konkordije.¹⁰³ C. Gomezel okvirno datira pečat od 1.st.pr. Kr. do 1.st.¹⁰⁴

9. CINNIAE /CINNIANA IVL. PRI. (SI. 9)

Slika 9. Pečat radionice *CINNIANA IVL. PRI.*, Arheološki muzej Zadar

Figure 9. Stamp of *CINNIANA IVL. PRI.* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Radionica *Cinniana* u zadarskoj je zbirci zastupljena s četiri pečata.¹⁰⁵ Tri primjerka sačuvana su fragmentarno, na dva je sačuvan samo početak pečata (A17267, A20506): *CINN[---]*, što otežava daljnju rekonstrukciju jer može pripadati različitim tipovima, dok je treći (A20502) sačuvan u desnom dijelu, a nedostaje početak: *(CIN)NAE*, te ga je moguće rekonstruirati.¹⁰⁶ Jedini pečat koji je sačuvan u cijelosti (A18830), glasi: *CINNIANA IVL(i) PRI(mi, -migenii)*. Elemente razdvaja trokutasta distinkcija (na našem primjeru su loše očuvane).¹⁰⁷ Pečati tvornice *Cinniana* pronađeni su na području Cispadane, u Picenu, na području Pesare te u Istri i Dalmaciji.¹⁰⁸ Smatra se da su pečati na kojima se samo spominje kognomen *Cinnae*, *Cinniana* i *Cinae Cinniana* nastali u vrijeme dok je prvotni vlasnik *Cinna Magnus* bio živ. Nakon njegove smrti, tvornica je prešla u posjed cara Augusta, a car ju daje na upravljanje svom oslobođeniku *C. Iulius Primus* i iz toga perioda su pečati *CINNIANA CIP* i *CINNIANA IUL. PRI.* Iz navedenih razloga datacija pečata ide u razdoblje vladavine cara Augusta i prvih desetljeća 1.st.¹⁰⁹

a woman. She probably inherited the workshop from her father, whose stamp has an inscription that reads: *T.Attius Paetus*.⁹⁷ The stamp is dated to the early 1st century.⁹⁸

8. TVL.CAL (Fig. 8)

The *TVL.CAL* stamps consist of two elements separated by a dot-like distinction (A18770, A18772, A18771, A29087, A17603)⁹⁹. The letters were impressed into fresh clay. Similar stamps were found near Aquileia, Concordia and Trieste, as well as in Istria and Dalmatia (near Split).¹⁰⁰ According to C. Gregorutti, *Tul(lius)* was the workshop's owner and *Cal(vio)* was the slave who supervised the production.¹⁰¹ However, as these names are rarely reconstructed in literature, this interpretation is questionable.¹⁰² The quantity of the finds suggests that the workshop could have been located somewhere around Concordia.¹⁰³ C. Gomezel roughly dates this stamp to the period between the 1st century BC and 1st century AD.¹⁰⁴

9. CINNIAE /CINNIANA IVL. PRI. (Fig. 9)

The Zadar collection has four stamps from *Cinniana* workshop.¹⁰⁵ Three specimens are fragmented: only the beginning of the stamp is preserved on two of them (A17267, A20506) *CINN[---]*, making further reconstruction difficult because it could belong to various types; as for the third stamp (A20502), only its right side has been preserved and the beginning, *(CIN)NAE*, is missing, making reconstruction impossible.¹⁰⁶ The inscription on the single completely preserved stamp (A18830) reads *CINNIANA IVL(i) PRI(mi, -migenii)*. Its elements are separated with a triangular distinction (poorly preserved on our example).¹⁰⁷ The stamps of *Cinniana* manufacture were found in Cispadane region, in Piceno, around Pesara and in Istria and Dalmatia.¹⁰⁸ It is believed that the stamps containing only the cognomen *Cinnae*, *Cinniana* and *Cinae Cinniana* were made when the original owner of *Cinna Magnus* was still alive. After

101 C. Gregorutti, 1888, 393.

102 M. Buora donosi kao: *Tul(lii?) Cal(---)*, v. M. Buora, 1983, 168. EDSC (01.10.2015.) - na natpisima se mogu pronaći imena poput *Lucius Tullius Caltilus* (CIL VI, 2221) i *Publius Tullius Callisto* (CIL XI, 3365, 3364). Iz toga bi se dalo zaključiti da je prvi dio ovog pečata predstavljao osobu čije gentilno ime glasi Tullius.

103 S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, bilj. 80.

104 C. Gomezel, 1996, 45, 83.

105 Dva su pronađena na nekropoli u Zadru (jedan na poziciji Vrt Relja, a drugi na poziciji Kod Križa), a dva u mjestu Tinj.

106 V. Righini, 1998a, 37-38.

107 Za analogiju v. R. Matijašić, 1983, 986; V. Righini, 1998a, 37-38.

108 CIL III, 10183, 15; 14026; IX, 6078, 17; XI, 6679, 1-8; F. Bulić, 1885, 109; 1897, 191; 1903, 199; 1910, 141; J. J. Wilkes, 1979, 68; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167; 1995, 44; V. Righini et al., 1993, 41 i dalje; V. Righini, 1998a, 37.

109 V. Righini, 1998a, 37-38; 1998b, 55-56.

97 C. Gomezel, 1996, 62; also, for *T. Attius Paetus* see: A. Furlan, 1993, 203-204; S. Braitto, 2014, 496.

98 C. Gomezel, 1996, 82.

99 Two stamps come from an unknown site, one from Nin, one from a grave in the Zadar - T. C. Relja 1989 necropolis and one from Muline on Ugljan.

100 CIL III, 10183, 25, 50; V, 8110, 149; IX, 6078, 163; C. Gregorutti, 1888, 393; F. Bulić, 1885, 109; 1887, 193; 1890, 54; 1891, 117; 1903, 149; M. Buora, 1983, 168; C. Zaccaria - M. Županičić, 1993, 150 et seq.; A. Furlan, 1993, 200; Gruppo, 1993, 208; C. Gomezel, 1996, 83; R. Matijašić, 1998, 101; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 656, 658, footnote 80.

101 C. Gregorutti, 1888, 393.

102 M. Buora published it as: *Tul(lii?) Cal(---)*, see: M. Buora, 1983, 168. EDSC (01.10.2015.) - the inscriptions contain names like *Lucius Tullius Caltilus* (CIL VI, 2221) and *Publius Tullius Callisto* (CIL XI, 3365, 3364). It suggests that the first part of the stamp referred to a person whose gentilicium was *Tullius*.

103 S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, footnote 80.

104 C. Gomezel, 1996, 45, 83.

105 Two of them were found at the Zadar necropolis (one on Relja Garden position and the other on "Kod Križa" position) and two in Tinj.

106 V. Righini, 1998a, 37-38.

107 For analogy, see: R. Matijašić, 1983, 986; V. Righini, 1998a, 37-38.

108 CIL III, 10183, 15; 14026; IX, 6078, 17; XI, 6679, 1-8; F. Bulić, 1885, 109; 1897, 191; 1903, 199; 1910, 141; J. J. Wilkes, 1979, 68; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167; 1995, 44; V. Righini et al., 1993, 41 et seq.; V. Righini, 1998a, 37.

10. T.COELI (SI. 10)

Slika 10. Pečat radionice *T.COELI*, Arheološki muzej Zadar
Figure 10. Stamp of *T.COELI* workshop, Archaeological Museum Zadar

crtež / drawing: M. Oršulić

Pečati radionice *T.COELI* sačuvani su u tri primjerka (A18800, A19094,¹¹⁰ A20520).¹¹¹ Analogije pronalazimo na prostoru Konkordije, Istre i Dalmacije.¹¹² U mjestu Altino pronađena je matrica s ovim pečatom, stoga se proizvodnja pretpostavlja na području agera nekadašnje kolonije Julije Konkordije.¹¹³ U prilog mogućoj radionici ide i pronađena nadgrobna stela posvećena članu obitelji *Coelius*.¹¹⁴ Gentilicij *Coelius* je jako raširen, kako po Italiji, tako i po ostalim rimskim provincijama.¹¹⁵ Datira se u kraj 1.st.pr. Kr. i poč. 1. st.¹¹⁶

11. L.ST.IVSTI (SI. 11)

Antička zbirka čuva tri primjerka pečata *L.ST.IVSTI* (A18954, A20557, A17608).¹¹⁷ Radi se o tipu pečata s udubljenim slovima bez kartuše. Slova *ST* i *TI* stoje u ligaturi. Rasprostranjenost ovog pečata je velika i pronalazi ga se u nekoliko talijanskih regija (Friuli – Venezia Giulia, Marche, Veneto, Emilija Romanja), u Sloveniji, Istri te po Dalmaciji.¹¹⁸ Puni

his death, the manufacture came into the possession of Emperor Augustus, who put his freeman *C. Iulius Primus* in charge of it. The *CINNIANA CIP* and *CINNIANA IUL. PRI* stamps are from that period. This is why they can be dated in the reign of Emperor Augustus in the first decades of the 1st century AD.¹⁰⁹

10. T.COELI (Fig. 10)

Three specimens of the *T.COELI* stamps have been preserved (A18800, A19094¹¹⁰, A20520).¹¹¹ Analogies for these stamps can be found in Concordia, Istria and Dalmatia.¹¹² A matrix with this stamp was found in the town of Altino. It is assumed that the tegulae were produced in the ager of the former Iulia Concordia colony.¹¹³ Supporting the workshop theory is the grave stela dedicated to a member of the *Coelius* family.¹¹⁴ Gentilicium *Coelius* was widespread both in Italy and in other Roman provinces.¹¹⁵ It is dated to the late 1st century BC and the early 1st century AD.¹¹⁶

11. L.ST.IVSTI (Fig. 11)

The Roman Antiquity collection contains three *L.ST.IVSTI* stamps (A18954, A20557, A17608)¹¹⁷. This type of stamps is characterized by impressed letters with no cartouche. The letters *ST* and *TI* are ligated. This stamp is widely distributed and is found in several Italian regions (Friuli – Venezia Giulia, Marche, Veneto, Emilia-Romagna) and in Slovenia, Istria and Dalmatia.¹¹⁸ The inscription on the stamp reads *L(ucius) St(atius) Iustus*; the nomen *Statius* is very well-evidenced on the monuments in Aquileia area, but never in conjunction with the cognomen *Iustus*.¹¹⁹ In the opinion of R. Matijašić,

110 Pečat A19094 se razlikuje od ostala dva jer krajnje slovo *l* s desne strane ima dvije horizontalne haste po sredini. Možda odgovara onome koji navodi C. Gregorutti kao *T(it)i Coeli figlina*, v. C. Gregorutti, 1888, 361.
111 H. Liebl, W. Wilberg donose u crtežu pečat Tita Koelija pronađenog na Aseriji. Međutim, on za sada nije pronađen među materijalom, v. H. Liebl - W. Wilberg, 2006, 244; I. Juras, 2011, 195-220. Nemamo točan podatak o mjestu pronalaska ova tri pečata.
112 *CIL* V, 8110, 68; IX, 6078, 63; C. Gregorutti, 1886, 235; 1888, 360; M. Abramić, 1927, 133; M. Buora, 1983, 224-225; V. Righini *et al.*, 1993, 68 i dalje; C. Zaccharia – M. Župančić, 1993, 141 i dalje; *Gruppo*, 1993, 208; B. Callegher, 1993, 225 et seq.; R. Matijašić, 1995, 43; C. Gomezel, 1995, 26, 27; 1996, 36 i dalje; J. Mardešić, 2006, 102 i dalje; Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 649 i dalje; I. Pedišić, E. Podrug, 2008, 98; T. Žerjal, 2011, 220 i dalje.
113 M. Buora, 1983, 144, 224; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98; T. Žerjal, 2011, 227 - autorica spominje još i pronalazak ostataka keramičarskih peći na prostoru Chionsa s ulomcima tegula s pečatom *T. COELI*, još o tome v. C. Gomezel, 1996, 91.
114 C. Gomezel, 1996, 91; T. Žerjal, 2011, 227.
115 *OPEL* 2, 68; M. Buora, 1983, 224.
116 C. Gomezel, 1995, 27; 1996, 36.
117 Prvi pečat je pronađen na prostoru Radovina (Romići), drugi u iskopavanjima oko crkve Sv. Križa u Ninu, a treći u okolici Obrovca.
118 *CIL* III, 3214, 14; 15109; 15115, 7; V, 8110, 137; IX, 6078, 153; XI, 6689, 231; C. Gregorutti, 1888, 387 (autor donosi tip pečata s kartušom, što nije poznato u dostupnoj literaturi); F. Bulić, 1887, 193; 1905, 160; 1910, 141; C. Guarnieri, 1985, 11 i dalje; R. Matijašić: 1985, 296; 1987, 172; 1989, 65; 1995, 46 i dalje; V. Righini *et al.*, 1993, 71, 79; C. Zaccharia – M. Župančić, 1993, 148 i dalje; M. Buora, 1993, 184; B. Žbona – Trkman, 1993, 187 i dalje; A. Furlan, 1993, 199; C. Gomezel, 1995, 45-46; 1996, 40 i dalje.

109 V. Righini, 1998a, 37-38; 1998b, 55-56.

110 The A19094 stamp differs from the other two because its final letter *l* on the right-hand side has two horizontal hastae in the middle. Maybe it corresponds to the one published by C. Gregorutti (*T(it)i Coeli figlina*, see: C. Gregorutti, 1888, 361).

111 H. Liebl, W. Wilberg published a sketch of the Titus Coelius' stamp found in Asseria. However, the stamp has not been found in the Museum's holdings so far, see: H. Liebl - W. Wilberg, 2006, 244; I. Juras, 2011, 195-220. The exact site where the three stamps were found is not known.

112 *CIL* V, 8110, 68; IX, 6078, 63; C. Gregorutti, 1886, 235; 1888, 360; M. Abramić, 1927, 133; M. Buora, 1983, 224-225; V. Righini *et al.*, 1993, 68 et seq.; C. Zaccharia – M. Župančić, 1993, 141 et seq.; *Gruppo*, 1993, 208; B. Callegher, 1993, 225 et seq.; R. Matijašić, 1995, 43; C. Gomezel, 1995, 26, 27; 1996, 36 et seq.; J. Mardešić, 2006, 102 et seq.; Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 649 et seq.; I. Pedišić, E. Podrug, 2008, 98; T. Žerjal, 2011, 220 et seq.

113 M. Buora, 1983, 144, 224; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98; T. Žerjal, 2011, 227 - The author also mentions the remains of a pottery kiln found near Chions and containing fragments of tegulae stamped with *T. COELI*, see more: C. Gomezel, 1996, 91.

114 C. Gomezel, 1996, 91; T. Žerjal, 2011, 227.

115 *OPEL* 2, 68; M. Buora, 1983, 224.

116 C. Gomezel, 1995, 27; 1996, 36.

117 The first stamp was found in Radovine area (Romići), the second one near the Church of the Holy Cross in Nin and the third one near Obrovac.

118 *CIL* III, 3214, 14; 15109; 15115, 7; V, 8110, 137; IX, 6078, 153; XI, 6689, 231; C. Gregorutti, 1888, 387 (the author describes a type of stamp with a cartouche – unknown in available literature); F. Bulić, 1887, 193; 1905, 160; 1910, 141; C. Guarnieri, 1985, 11 et seq.; R. Matijašić: 1985, 296; 1987, 172; 1989, 65; 1995, 46 et seq.; V. Righini *et al.*, 1993, 71, 79; C. Zaccharia – M. Župančić, 1993, 148 et seq.; M. Buora, 1993, 184; B. Žbona – Trkman, 1993, 187 et seq.; A. Furlan, 1993, 199; C. Gomezel, 1995, 45-46; 1996, 40 et seq.

119 C. Gomezel, 1995, 46.

Slika 11. Pečat radionice *L.ST.IVSTI*, Arheološki muzej Zadar
Figure 11. Stamp of *L.ST.IVSTI* workshop, Archaeological Museum Zadar

crtež / drawing: M. Oršulić

naziv pečata glasi: *L(ucius) St(atius) Iustus*; Nomen *Statius* je dosta dobro evidentiran na spomenicima s područja Akvileje, ali nikada u vezi s kognomenom *Iustus*.¹¹⁹ R. Matijašić smatra da gentilicij *Statius* pripada obitelji koja je imala veći broj radionica, ali ih je dala u zakup, no one su zadržale pridjev *Statiana*.¹²⁰ Pečat je datiran u drugu pol.1.st.¹²¹

12. L.PETR.AVIT (SI. 12)

Pečat *L.PETR.AVIT* sačuvan je u tri primjerka (A20527, A17349, A17129).¹²² Puni tekst glasi: *L(uci) Petr(oni) Avit(i)* ili *Avit(iana figlina)*, a pripada tipu s udubljenim slovima bez kartuše. Imena su razdvojena točkastom/trokutastom distinkcijom, a zanimljiva je i ligatura od četiri slova *-AVIT*. Analogije pronalazimo na području Trsta i Akvileje, na zapadnoj obali Jadrana u gradu Fano (regija Marche) te u Istri.¹²³ Pečat se na temelju paleografskih karakteristika datira u 1.st.pr.Kr.¹²⁴

13. IL. MONTANI (SI. 13)

Slika 13. Pečat radionice *IL.MONTANI*, Arheološki muzej Zadar
Figure 13. Stamp of *IL.MONTANI* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

119 C. Gomezel, 1995, 46.

120 R. Matijašić, 1989, 65.

121 C. Gomezel, 1995, 46; 1996, 83.

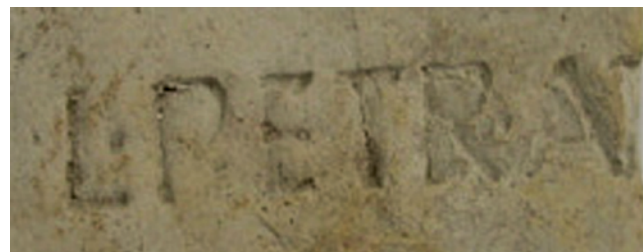
122 Prvi pečat pronađen je na području Nina, drugi na nekropoli Zadar – T. C. Relja 2005.g., a treći također na nekropoli, ali bez detalja o poziciji.

123 *CL V*, 8968, 13; *XI*, 6689, 184; C. Gregorutti, 1888, 381 – autor navodi ovaj pečat s kartušom, što do sada nitko drugi nije uspio potvrditi pregledom tegula, v. C. Gomezel, 1995, 37; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 164 i dalje; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 164 i dalje; A. Furlan, 1993, 199; C. Gomezel, 1995, 36; 1996, 83, 85 – od obrađenih pečata iz regije Friuli – Venezia Giulia, među one najbrojnije spada i pečat *L(uci) Petronius Avitus*.

124 C. Gomezel, 1995, 37; 1996, 83.

gentilicium *Statius* belongs to a family who owned a number of workshops and leased them, but the workshops would retain the adjective *Statiana*.¹²⁰ The stamp is dated to the second half of the 1st century AD.¹²¹

12. L.PETR.AVIT (Fig. 12)

Slika 12. Pečat radionice *L.PETR.AVIT.*, Arheološki muzej Zadar
Figure 12. Stamp of *L.PETR.AVIT.* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Three specimens of the *L.PETR.AVIT* stamp have been preserved (A20527, A17349, A17129)¹²². The full text of the inscription on them reads *L(uci) Petr(oni) Avit(i)* or *Avit(iana figlina)*. This stamp belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. The names are separated with a dot-like or triangular distinction. The four-letter ligature (*-AVIT*) is interesting, too. Analogies are found in Trieste and Aquileia areas, in the town of Fano on the western Adriatic coast (the region of Marche) and in Istria.¹²³ Based on its paleographic characteristics, the stamp is dated to the 1st century BC.¹²⁴

13. IL. MONTANI (Fig. 13)

The *IL.MONTANI* stamp (A28966, A28982, A17277)¹²⁵ belongs to the type with relief letters in a rectangular cartouche. The names are separated with a distinction (the shape of which is not very clear due to its poor condition). The analogy for the stamp is found in Ravenna area only.¹²⁶ The cognomen *Montanus* is well documented on epigraphic monuments throughout the Roman

120 R. Matijašić, 1989, 65.

121 C. Gomezel, 1995, 46; 1996, 83.

122 The first stamp was found near Nin, the second one at the Zadar necropolis on T. C. Relja position in 2005 and the third one also at the necropolis, on an unspecified position.

123 *CL V*, 8968, 13; *XI*, 6689, 184; C. Gregorutti, 1888, 381 – The author mentions this type with a cartouche – something no one else has managed to confirm on any tegula, see: C. Gomezel, 1995, 37; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 164 et seq.; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 164 et seq.; A. Furlan, 1993, 199; C. Gomezel, 1995, 36; 1996, 83, 85 – One of the most numerous among the analyzed stamps from Friuli – Venezia Giulia region is the one inscribed with *L(uci) Petronius Avitus*.

124 C. Gomezel, 1995, 37; 1996, 83.

125 They were all found in graves: the first two at the Zadar necropolis on T. C.

Relja position in 1989 and the third one on Relja Garden position in 2005.

126 *CL XI*, 6689, 303; V. Righini *et al.*, 1993, 70.

Pečat *IL.MONTANI* (A28966, A28982, A17277)¹²⁵ pripada tipu pečata s izbočenim slovima u pravokutnoj kartuši. Imena su razdvojena distinkcijom (oblik nije potpuno jasan zbog loše očuvanosti). Analogiju za ovaj pečat nalazimo samo na području Ravene.¹²⁶ Kognomen *Montanus* dobro je zastupljen na epigrafskim spomenicima diljem Rimsko-ga Carstva.¹²⁷ M.T. Pellicioni Golinelli stavlja ga među ostale pečate privatnih radionica s područja Ravene i Ferrare, a sve ih zajedno okvirno datira između druge pol.1.st.pr. Kr. i 2. st.¹²⁸

14. C.IVLI.AFRICANI (SI. 14)

Pečat *C.IVLI.AFRICANI* je u fundusu Muzeja zastupljen s dva primjerka (A20500, A20560). Drugi pečat je pronađen na području Nina, za prvi nedostaju podatci. Pripada tipu pečata s udubljenim slovima bez kartuše. Slova *VL*, *AF*, *RI* i *ANI* stoje u ligaturi.¹²⁹ Analogiju za nj nalazimo na području Akvileje, Trsta, Riminija, Konkordije, Istre i Dalmacije.¹³⁰ Pretpostavka je da bi se moglo povezati proizvođača ovih tegula s jednim nadgrobni spomenikom koji spominje Gaja Julija Afrikana, oslobođenika, najvjerojatnije podrijetlom iz Galije, koji je djelovao u doba cara Nerona.¹³¹ Pečat se datira u drugu pol.1.st.¹³²

15. SATRIAE DIDYMES (SI. 15)

Pečat *SATRIAE DIDYMES* pripada tipu s udubljenim slovima bez kartuše. Slova *TRI*, *AE*, *DY*, *ME* su u ligaturi. U fundusu Muzeja se nalaze takva dva primjerka (A18834, A20539) od kojih je prvi sačuvan u cijelosti. Prva tegula je pronađena u Ninu, a druga u Zatonu, što ih stavlja u relativno blizak prostor. Analogiju nalazimo na području Trsta, Akvileje, Konkordije, Istre (Umag, Buje), Dalmacije (Salona i Nin).¹³³

Empire.¹²⁷ M. T. Pellicioni Golinelli classifies this stamp together with other stamps of private workshops in the Ravenna and Ferrara areas, dating them all roughly between the second half of the 1st century BC and the 2nd century AD.¹²⁸

14. C.IVLI.AFRICANI (Fig. 14)

Slika 14. Pečat radionice *C.IVLI.AFRICANI*, Arheološki muzej Zadar
Figure 14. Stamp of *C.IVLI.AFRICANI* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

The Museum holds two specimens of the *C.IVLI.AFRICANI* stamp (A20500, A20560). The second stamp was found in Nin area and the site of the first one is unknown. It has impressed letters and no cartouche. The letters *VL*, *AF*, *RI* and *ANI* are ligated.¹²⁹ Analogies for this stamp were found in Aquileia, Trieste, Rimini, Concordia, Istria and Dalmatia.¹³⁰ It has been proposed that the manufacturers of these tegulae could be connected with a grave monument mentioning Gaius Iulius Africanus, a freeman, probably from Gaul, who lived and worked during the reign of Nero.¹³¹ The stamp is dated to the second half of the 1st century AD.¹³²

125 Svi su nađeni u grbovima: prva dva na nekropoli Zadar – T. C. Relja 1989.g., a treći na nekropoli Zadar – Vrt Relja 2005.g.

126 *CIL* XI, 6689, 303; V. Righini *et al.*, 1993, 70.

127 *OPEL* 2, 222; 3, 87; *EDCS* (07.11.2015.). G. Alföldy, 1969, 248, 249 – kognomen posvuda poznat, osobito na keltskom području.

128 V. Righini *et al.*, 1993, 66, 67.

129 Pečat *C. Iuli Africani* se na temelju objave u *CIL* III, 10183, 3 (također objavljen u F. Bulić, 1890, 54) povezuje s figlinom *Avitiani*. Međutim, za sada je ovo jedini pečat s ovom figlinom pronađen u literaturi. F. Bulić rekonstruirao još neke pečate *C(ai) Iuli Africani* na temelju njega, ali mislimo da bi se to trebalo uzeti sa zadržkom, v. F. Bulić, 1905, 160; 1909, 74. C. Gregorutti, 1888, 369 – navodi da je figlina *Avitiana* prešla u vlasništvo Gaja Julija Afrikana te stavlja pečat s kartušom, ali u dostupnoj literaturi nismo pronašli takav pečat, v. M. Buora, 1993, 184.

130 *CIL* III, 3214, 8; 15109; 15115, 2; V, 8110, 97; XI, 6689, 125a; C. Gregorutti, 1888, 369; F. Bulić, 1895, 216; 1903, 199 (krivo čitanje); J. J. Wilkes, 1979, 69; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 165 i dalje; 1989, 65 i dalje; 1995, 43 i dalje; V. Righini *et al.*, 1993, 65, 80; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 144 i dalje; A. Furlan, 1993, 200; *Gruppo*, 1993, 208; C. Gomez, 1995, 31; 1996, 83; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 672.

131 C. Gomez, 1996, 76, 77, v. *CIL* VI, 20282; R. Matijašić, 1989, 65.

132 C. Gomez, 1996, 40; S. Cipriano, S. Mazzocchin, 2007, 672.

133 *CIL* III, 3214, 12; V, 8110, 129, 130, 191; C. Gregorutti, 1888, 384 (navodi tip pečata s kartušom; krivo naveden zapis iz *CIL*-a, treba pisati *CIL* III, 3214, 12); G. Bersa, 1903, 149 (moguće da je to pečat A18834, međutim, u tekstu ne stoji mjesto nalaza); F. Bulić, 1905, 159; M. Buora, 1983, 229; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 147 i dalje (tip pečata s pravokutnom kartušom); A. Furlan, 1993, 200; *Gruppo*, 1993, 207; C. Gomez, 1996, 83; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 656 i dalje.

127 *OPEL* 2, 222; 3, 87; *EDCS* (07.11.2015.). G. Alföldy, 1969, 248, 249 – the cognomen is widely known, particularly in the Celtic regions.

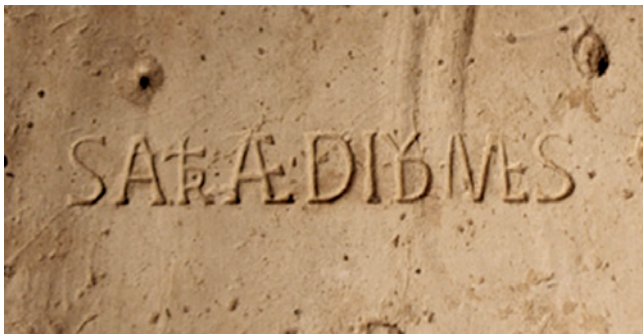
128 V. Righini *et al.*, 1993, 66, 67.

129 Based on *CIL* III, 10183, 3 (also published in F. Bulić, 1890, 54), the *C. Iuli Africani* stamp has been connected with figlina *Avitiani*. However, this is the only stamp with this figlina found in literature so far. F. Bulić used it to reconstruct a number of other *C(ai) Iuli Africani* stamps, but we think it should be taken with a grain of salt, see: F. Bulić, 1905, 160; 1909, 74. According to C. Gregorutti, 1888, 369, the *figlina Avitiana* became a property of Gaius Iulius Africanus, who used a stamp with a cartouche; however, we could not find such a stamp in the available literature, see: M. Buora, 1993, 184.

130 *CIL* III, 3214, 8; 15109; 15115, 2; V, 8110, 97; XI, 6689, 125a; C. Gregorutti, 1888, 369; F. Bulić, 1895, 216; 1903, 199 (misread); J. J. Wilkes, 1979, 69; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 165 et seq.; 1989, 65 et seq.; 1995, 43 et seq.; V. Righini *et al.*, 1993, 65, 80; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 144 et seq.; A. Furlan, 1993, 200; *Gruppo*, 1993, 208; C. Gomez, 1995, 31; 1996, 83; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 672.

131 C. Gomez, 1996, 76, 77, see *CIL* VI, 20282; R. Matijašić, 1989, 65.

132 C. Gomez, 1996, 40; S. Cipriano, S. Mazzocchin, 2007, 672.

Slika 15. Pečat radionice SATRIAE DIDYMES, Arheološki muzej Zadar

Figure 15. Stamp of *SATRIAE DIDYMES* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Nomen Satrius je dosta rasprostranjen po zapadnom dijelu Carstva, nalazimo ga i na natpisima iz Dalmacije, a kognomen *Didymus* je posvuda poznat.¹³⁴ Na pečatu je utisnuto ime žene, što je dosta rijetko,¹³⁵ a datiran je u 1.st.¹³⁶

16. ALETI.ROMANI (SI. 16)

Samo jedan primjerak pečata ove radionice nalazi se u Muzeju i nije sačuvan u cijelosti. Nedostaje mu početak: *-[AL] ETI.ROMANI* (A18023).¹³⁷ Ovo je tip pečata s izbočenim slovima u pravokutnoj kartuši, *AL*, *MA* i *NI* stoje u ligaturi, a imena su odvojena trokutastom distinkcijom. Analogije se nalaze na području sjeverno od Padske nizine, gdje je najviše raširen, na području Veneta, Emilije Romanje, u Akvileji (samo jedan primjerak), te u Istri i Dalmaciji.¹³⁸ Gentilicij *Aletius* poznat je s natpisa iz Esta i Padove.¹³⁹ Pretpostavlja se da se radionica nalazila u okolici Padove.¹⁴⁰ C. Gomezel ga prvo datira u 2.st., a nakon toga u sredinu 1.st.¹⁴¹

17. ARRIANA (SI. 17)

Pečat *ARRI[ANA]*(A28999)¹⁴² pripada tipu s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše. Primjerku koji se obrađuje nedostaje desni dio pečata, sačuvana su samo prva četiri slova: *ARRI*. Analogije nalazimo na području Cispadane u samo tri primjerka (Ferrara i Rimini), a na području Dalmacije

15. SATRIAE DIDYMES (Fig. 15)

The *SATRIAE DIDYMES* stamp belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. The letters *TRI*, *AE*, *DY*, *ME* are ligated. Of the two specimens of this stamp that can be found in the Museum's holdings (A18834, A20539), the first one has been completely preserved. The two tegulae were found relatively close to each other: the first one in Nin and the second one in Zaton. Their analogies were found in Trieste, Aquileia, Concordia, Istria (Umag, Buje), as well as in Dalmatia (Salona and Nin).¹³³ *Nomen Satrius* is widespread in the western part of the Empire and can also be found on the inscriptions from Dalmatia. The cognomen *Didymus* is known throughout the Empire.¹³⁴ A woman's name is impressed into the stamp, which is rather rare.¹³⁵ It is dated to the 1st century AD.¹³⁶

16. ALETI.ROMANI (Fig. 16)

Slika 16. Pečat radionice ALETI.ROMANI, Arheološki muzej Zadar

Figure 16. Stamp of *ALETI.ROMANI* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: J. Vučić

Only one specimen of this workshop's stamps can be found in the Museum's holdings. It is incomplete – its beginning is missing: *-[AL]ETI.ROMANI* (A18023).¹³⁷ This type has relief letters inside a rectangular cartouche, the letters *AL*, *MA* and *NI* are ligated, and the names are separated with a triangular distinction. Analogies for this stamp can be found north of the River Po valley – where it is most widespread – in the regions of Veneto, Emilia-Romagna, in Aquileia (a single specimen), and in Istria and Dalmatia.¹³⁸ The gentilicium *Aletius* is known

134 G. Alföldy, 1969, 118, 188; *OPEL* 2, 100; *OPEL* 4, 50; kognomen *Didymus* nismo pronašli u ovom obliku (s nastavkom -es) na natpisma, EDCS (08.11.2015.)

135 C. Gomezel, 1996, 47; C. Gregorutti smatra da se prvi dio imena odnosi na vlasnika, a drugi na roba, v. C. Gregorutti, 1888, 384.

136 M. Buora, 1983, 218; C. Gomezel, 1996, 47, 83.

137 Tegulu je pronašao dr.sc. Jakov Vučić, u zaštitnim iskopavanjima u Zadru, na lokalitetu Poljana Šime Budinića 2011.g.

138 *CIL* III, 3214, 10; 15109; V, 8110, 37 (naš tip), 182 (vjerojatno krivo prepisan i pripadao bi našem tipu); XI, 6689, 16; C. Gregorutti, 1886, 239; F. Bulić, 1897, 192; E. Buchi, 1979, 151; C. Guarnieri, 1985, 9 i dalje; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167 i dalje; 1989, 65 i dalje; 1995, 45 i dalje; 1998, 98; V. Righini *et al.*, 1993, 63 i dalje; E. Zerbinati, 1993, 121; C. Gomezel, 1996, 82; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 636 i dalje.

139 E. Buchi, 1979, 151; S. Cipriano, S. Mazzocchin, 2007, 648.

140 R. Matijašić, 1989, 65.

141 C. Gomezel, 1995, 16; 1996, 44, 82.

142 Tegula je pronađena u grobu 599, na lokalitetu T.C.Relja, 1989.g.

133 *CIL* III, 3214, 12; V, 8110, 129, 130, 191; C. Gregorutti, 1888, 384 (he mentions the type with a cartouche, but he misquotes the *CIL* reference; it should read *CIL* III, 3214, 12); G. Bersa, 1903, 149 (it could be the A18834 stamp, but the site where it was found is not specified in the text); F. Bulić, 1905, 159; M. Buora, 1983, 229; C. Zaccaria - M. Županić, 1993, 147 et seq. (the type with a rectangular cartouche); A. Furlan, 1993, 200; Gruppo, 1993, 207; C. Gomezel, 1996, 83; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 656 et seq.

134 G. Alföldy, 1969, 118, 188; *OPEL* 2, 100; *OPEL* 4, 50; we have not found the cognomen *Didymus* in this form (with the ending -es) on the inscriptions, EDCS (8 November, 2015)

135 C. Gomezel, 1996, 47; C. Gregorutti thinks that the first part of the name refers to the owner and the second part to a slave, see: C. Gregorutti, 1888, 384.

136 M. Buora, 1983, 218; C. Gomezel, 1996, 47, 83.

137 The tegula was found by Dr. Jakov Vučić during the 2011 rescue excavations at the Poljana Šime Budinića site in Zadar.

138 *CIL* III, 3214, 10; 15109; V, 8110, 37 (our type), 182 (probably mistranscribed; it would belong to our type); XI, 6689, 16; C. Gregorutti, 1886, 239; F. Bulić, 1897,

Slika 17. Pečat radionice ARRIANA, Arheološki muzej Zadar

Figure 17. Stamp of ARRIANA workshop, Archaeological Museum Zadar

crtež / drawing: M. Oršulić

jedan primjerak iz Salone.¹⁴³ Gentilicij *Arrius* široko je rasprostranjen kako po Italiji tako i po ostatku Carstva.¹⁴⁴ Radionica je najvjerojatnije bila smještena negdje između Padove i Akvileje te je funkcionirala u prvj pol.1.st.¹⁴⁵

18. C.ARATRI (SI. 18)

U Arheološkom muzeju Zadar čuva se jedan primjerak pečata ove radionice (A17609) i nije sačuvan u cijelosti. Nedostaje lijevi dio, tj. početak teksta: *[C.A]RATRI*. Pečat pripada tipu s udubljenim slovima bez kartuše. Slova *AT* su u ligaturi, a elementi su odvojeni različitim distinkcijama, ovisno o tipu pečata.¹⁴⁶ Jedan primjerak pronađen je u Islamu u zaleđu Zadra, prilikom pregleda terena.¹⁴⁷ Ostale analogije za ovaj pečat nalaze se na području Akvileje i okolice te u Puli.¹⁴⁸ C. Gomezel na temelju epigrafskih spomenika s kognomenom *Aratrius* radionicu smješta negdje na prostoru Akvileje, te datira pečat u prvu pol.1.st.pr.Kr.¹⁴⁹

19. C.AVC.EPS (SI. 19)

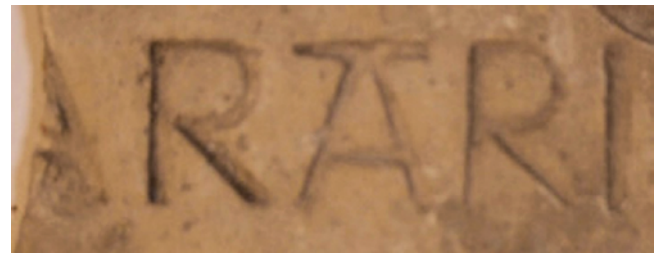
Pečat *C.AVC.EPS* (A18821) pripada tipu pečata s udubljenim slovima bez kartuše. Sastoji se od četiri elementa od kojih su posljednja tri razdvojena kvadratnom distinkcijom, slova *AV* su u ligaturi.¹⁵⁰ Tegula je pronađena na lokalitetu Bošana. Analogije se mogu naći na području Konkordije, Akvileje i u Saloni.¹⁵¹ M. Buora smatra da pre-nomen *C(aius)/C(ai)* može stajati u genitivu ili nominativu, gentilno ime je *Auctoris* ili neko slično, kognomen je najvjerojatnije grčkog podrijetla i mogao bi glasiti *Epaphra* ili

from the inscriptions from Este and Padua.¹³⁹ It is supposed that the workshop was located in the vicinity of Padua.¹⁴⁰ C. Gomezel first dated it to the 2nd century and then to the mid-1st century.¹⁴¹

17. ARRIANA (Fig. 17)

The *ARRI[ANA]* (A28999) stamp¹⁴² belongs to the type with relief letters inside a rectangular cartouche. The specimen analyzed here lacks its right-hand part; only the first four letters, *ARRI*, have been preserved. Analogies for it were found in Cispadane region (in Ferrara and Rimini – three specimens only) and in Dalmatia (a single specimen found in Salona).¹⁴³ Gentilicium *Arrius* was widespread in Italy and in the rest of the Empire.¹⁴⁴ The workshop was probably located somewhere between Padua and Aquileia and was in operation in the first half of the 1st century AD.¹⁴⁵

18. C.ARATRI (Fig. 18)

Slika 18. Pečat radionice C.ARATRI, Arheološki muzej Zadar

Figure 18. Stamp of C.ARATRI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

A single specimen of the stamp of this workshop (A17609) is kept in Archaeological Museum Zadar, but it lacks its left part (the beginning of the text: *[C.A]RATRI*). The stamp belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. The letters *AT* are ligated and the elements of the inscription are separated with various distinctions, depending on the stamp type.¹⁴⁶ One such stamp was found in Islam, in Zadar's hinterland, during a field survey.¹⁴⁷ Other analogies

143 *CIL* III, 10183, 9; F. Bulić, 1885, 109; V. Righini *et al.*, 1993, 41 i dalje; V. Righini, 1998a, 34-35.

144 *OPEL* 1, 76-77; V. Righini, 1998a, 35.

145 V. Righini, 1998a, 35.

146 Na primjerku A17609 taj dio pečata nije sačuvantako da se ne može detaljnije tipološki odrediti, o tipologiji pečata, v. C. Gomezel, 1995, 17.

147 Danas se čuva u Zavičajnom muzeju Benkovac, v. M. Čurković, 2008, 75, 86.

148 *CIL* V, 8110, 47; C. Gregorutti, 1888, 349; R. Matijašić, 1985, 296; M. Buora, 1993, 182, 184; A. Furlan, 1993, 200; *Gruppo*, 1993, 208; C. Gomezel, 1995, 17; 1996, 35 i dalje; M. Čurković, 2008, 75.

149 C. Gomezel, 1995, 17; 1996, 76 i dalje; M. Čurković, 2008, 75;

150 M. Buora donosi tip u kojem je vidljiva i trokutasta distinkcija unutar prvog slova C, što nije slučaj na našem primjeru, v. M. Buora, 1983, 215.

151 *CIL* III, 10183, 11; V. 8110, 38; F. Bulić, 1885, 109; 1911, 75; C. Gregorutti, 1888, 351; M. Buora, 1983, 214 i dalje; C. Gomezel, 1996, 81; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 654 i dalje.

192; E. Buchi, 1979, 151; C. Guarnieri, 1985, 9 et seq.; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167 et seq.; 1989, 65 et seq.; 1995, 45 et seq.; 1998, 98; V. Righini *et al.*, 1993, 63 et seq.; E. Zerbinati, 1993, 121; C. Gomezel, 1996, 82; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 636 et seq.

139 E. Buchi, 1979, 151; S. Cipriano, S. Mazzocchin, 2007, 648.

140 R. Matijašić, 1989, 65.

141 C. Gomezel, 1995, 16; 1996, 44, 82.

142 The tegula was found in Grave No. 599 at T. C. Relja site in 1989.

143 *CIL* III, 10183, 9; F. Bulić, 1885, 109; V. Righini *et al.*, 1993, 41 et seq.; V. Righini, 1998a, 34-35.

144 *OPEL* 1, 76-77; V. Righini, 1998a, 35.

145 V. Righini, 1998a, 35.

146 As this part of the stamp has not been preserved on the specimen A17609, no detailed typology can be established; on the stamp's typology, see: C. Gomezel, 1995, 17.

147 It is kept in Benkovac County Museum today, see: M. Čurković, 2008, 75, 86.

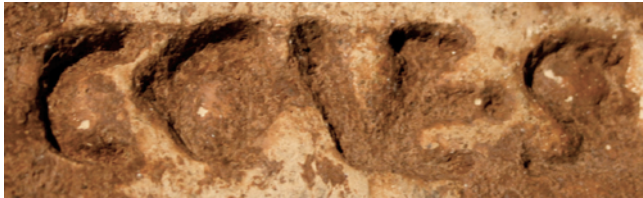

Slika 19. Pečat radionice C.AVC.EP.S, Arheološki muzej Zadar
Figure 19. Stamp of C.AVC.EP. Sworkshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Epaphroditus, a posljednji element *S(en)* predstavlja ili još jedan kognomen ili ime „oficinatora”.¹⁵² C. Gomezel datira pečat u kraj 1. st. pr. Kr. i poč. 1. st.¹⁵³

20. C.CO.E.VE.SER (SI. 20)

Slika 20. Pečat radionice C.CO.E.VE.SER, Arheološki muzej Zadar
Figure 20. Stamp of C.CO.E.VE.SER workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

Pečat C.CO.E.VE.SER (A28981)¹⁵⁴ pripada tipu pečata s udubljenim slovima bez kartuše. Slova CO, VE i SER stoje u ligaturi, elementi su odvojeni romboidnom distinkcijom (u našem primjerku jako loše vidljivom). Analogije ne nalazimo na našim prostorima, već na području Konkordije i Oderza.¹⁵⁵ Ostaci proizvodnih pogona s pečatom C.CO.E.VE.SER pronađeni su zajedno s pečatom T. COELI na području grada Chionsa.¹⁵⁶ C. Gomezel pretpostavlja da se kod pečata koji se sastoje od četiri elementa, od kojih je posljednji S, SE ili SER, zapravo krije oznaka osobe s robovskim statusom.¹⁵⁷ Pečat je datiran u 1.st.pr.Kr.¹⁵⁸

21. C.PR.CASSIANI (SI. 21)

Djelomično je sačuvan jedan primjerak pečata ovog proizvođača (A20563). Nedostaju početak i kraj: [---]CASSIAN[---], ali je na temelju analogije neupitno o kojem je

for this stamp were found in Aquileia and its surroundings, and in Pula.¹⁴⁸ Based on epigraphic monuments with cognomen *Aratrius*, C. Gomezel locates the workshop somewhere near Aquileia, dating this stamp to the first half of the 1st century BC.¹⁴⁹

19. C.AVC.EP.S (Fig. 19)

The C.AVC.EP.S stamp (A18821) belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. It consists of four elements, the last three of which are separated with a square distinction. The letters AV are ligated.¹⁵⁰ The tegula was found on Bošana site. Analogies for this stamp were found in the areas of Concordia and Aquileia and in Salona.¹⁵¹ In M. Buora's opinion, the prenomen C(*aius*)/C(*ai*) can be in genitive or nominative. The gentilicium is *Auctoris* or a similar one and the cognomen is probably of Greek origin and could be *Epaphra* or *Epaphroditus*. The last element, *S(en)*, represents either another cognomen or the name of the officinator.¹⁵² C. Gomezel dates this stamp to the late 1st century BC and the early 1st century AD.¹⁵³

20. C.CO.E.VE.SER (Fig. 20)

The C.CO.E.VE.SER stamp (A28981)¹⁵⁴ belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. The letters CO, VE and SER are ligated and the elements are separated with a rhomboid distinction (very poorly visible on our specimen). Analogies for it have not been found in this area, only in Concordia and Oderzo.¹⁵⁵ The remnants of a plant with the C.CO.E.VE.SER stamp were found in the area of the town of Chions together with the T. COELI stamp.¹⁵⁶ C. Gomezel assumes that the stamps with four elements, the last one being S, SE or SER, indicate a slave's name.¹⁵⁷ The stamp is dated to the 1st century BC.¹⁵⁸

21. C.PR.CASSIANI (Fig. 21)

A single specimen of this manufacturer's stamp (A20563) is partly preserved. Although it lacks the beginning and

152 U Muzeju u Akvileji se nalaze cigle s reljefnim pečatom C.AVC.EPA.SEN, v. M. Buora, 1983, 220.

153 C. Gomezel, 1996, 39, 81.

154 Pečat je pronađen u grobu, na nekropoli Zadar –T.C.Relja 1989.g.

155 *CIL* V, 8968, 5, 6; XI, 6689,82; C. Gregorutti, 1888, 360; M. Buora, 1983, 214 i dalje; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167; *Gruppo*, 1993, 208; B. Callegher, 1993, 224 i dalje.

156 M. Buora, 1983, 217, 223; C. Gomezel, 1996, 91.

157 C. Gomezel, 1996, 53.

158 C. Gomezel, 1996, 39, 83.

148 *CIL* V, 8110, 47; C. Gregorutti, 1888, 349; R. Matijašić, 1985, 296; M. Buora, 1993, 182, 184; A. Furlan, 1993, 200; *Gruppo*, 1993, 208; C. Gomezel, 1995, 17; 1996, 35 et seq.; M. Čurković, 2008, 75.

149 C. Gomezel, 1995, 17; 1996, 76 et seq.; M. Čurković, 2008, 75;

150 M. Buora published a type that also contained a triangular distinction within the first letter C, which is not the case with our example, see: M. Buora, 1983, 215.

151 *CIL* III, 10183, 11; V, 8110, 38; F. Bulić, 1885, 109; 1911, 75; C. Gregorutti, 1888, 351; M. Buora, 1983, 214 et seq.; C. Gomezel, 1996, 81; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 654 et seq.

152 Bricks with the relief stamp C.AVC.EPA.SEN can be seen in the museum in Aquileia, see: M. Buora, 1983, 220.

153 C. Gomezel, 1996, 39, 81.

154 The stamp was found in a grave on the T. C. Relja position in the Zadar necropolis in 1989.

155 *CIL* V, 8968, 5, 6; XI, 6689,82; C. Gregorutti, 1888, 360; M. Buora, 1983, 214 et seq.; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167; *Gruppo*, 1993, 208; B. Callegher, 1993, 224 et seq.

156 M. Buora, 1983, 217, 223; C. Gomezel, 1996, 91.

157 C. Gomezel, 1996, 53.

158 C. Gomezel, 1996, 39, 83.

Slika 21. Pečat radionice C.PR.CASSIANI, Arheološki muzej Zadar
Figure 21. Stamp of C.PR.CASSIANI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

proizvođaču riječ. Pripada tipu pečata s udubljenim slovima bez kartuše, sastoji se od tri elementa razdvojena trokutastom distinkcijom, slova *SI* i *ANI* su u ligaturi.¹⁵⁹ Na području provincije Dalmacije za sada je otkriven iznimno mali broj ovih pečata.¹⁶⁰ Na sjevernojadranskom prostoru ih također nema mnogo, ali se uočava veća koncentracija na prostoru Akvileje, osobito u Karlinu, zbog čega se i radionica smješta u to područje.¹⁶¹ C. Gomezel datira ih od sredine 1.st. do poč.2.st.¹⁶²

22. CN.FAVSTI (SI. 22)

Pečat CN.FAVSTI (A18854) sačuvan je u cijelosti, a pripada tipu s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše. Razlikujemo dva tipa pečata, prvi gdje samo krajnje *TI* stoji u ligaturi, a prenomem i kognomen mogu, ali ne moraju biti odvojeni interpunkcijom, te drugi, kojem pripada i primjerak koji donosimo, gdje su slova *NF*, *AV* i *TI* u ligaturi i nema distinkcija.¹⁶³ Prvi tip je nešto zastupljeniji od drugog.¹⁶⁴ Mjesto nalaska ovog pečata nije nam poznato. Analogije nalazimo na području južnog Veneta i sjevernog dijela Emilije Romanje.¹⁶⁵ S. Cipriano i S. Mazzocchin, na temelju gustoće nalaza, pretpostavljaju da bi radionica mogla biti negdje na prostoru južnog Veneta.¹⁶⁶ E. Zerbinati donosi mogućnost veze u proizvodnji pečata *Cn. Faustus* i pečata *Cn. Corenlius Faustus* koji su pronađeni na području Dalmacije i Adrije.¹⁶⁷ C. Gomezel datira pečat u 1.st.¹⁶⁸

159 C. Gomezel, 1995, 39.

160 A. Škegro donosi jedan primjerak ovog pečata, a vjerojatno isti pečat se donosi i u *CIL*-u gdje se kao mjesto nalaza navodi Stolac, v. A. Škegro, 1999, 257, sl. 63 = *CIL* III, 13340, 5; u Zavičajnom muzeju Benkovac se čuva jedan primjerak iz Islama, v. M. Čurković, 2008, 74.

161 *CIL* III, 13340, 5; V, 8110, 121; C. Gregorutti, 1888, 382-383; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 147; C. Gomezel, 1995, 39; 1996, 83.

162 Autorica dataciju stavlja pod znak „?“, v. C. Gomezel, 1996, 40.

163 *CIL* V, 8110, 84; XI, 6689, 100; V. Righini *et al.*, 1993, 69 i dalje; E. Zerbinati, 1993, 106 i dalje; S. Cipriano, S. Mazzocchin, 2007, 639 i dalje.

164 E. Zerbinati, 1993, 106.

165 *CIL* V, 8110, 84 (navodi se i jedan primjer iz Pule); XI, 6689, 100; C. Gregorutti, 1888, 367; V. Righini *et al.*, 1993, 69 i dalje; E. Zerbinati, 1993, 106 i dalje; C. Gomezel, 1996, 36, 83; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 639 i dalje.

166 S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 639 i dalje.

167 E. Zerbinati, 1993, 106, bilj. 42.

168 C. Gomezel, 1996, 36, 83.

the end, [---]CASSIAN[---], the analogy helps us identify the manufacturer. It belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. It has three elements separated with a triangular distinction and the letters *SI* and *ANI* are ligated.¹⁵⁹ Very few of these stamps have been discovered in the province of Dalmatia so far.¹⁶⁰ They are scarce in the northern Adriatic region, too, but they are somewhat more concentrated in the Aquileia area, particularly in Carlino, which is why it is assumed that the workshop was located there.¹⁶¹ C. Gomezel dates these stamps to the period between mid-1st century and early 2nd century.¹⁶²

22. CN.FAVSTI (Fig. 22)

Slika 22. Pečat radionice CN.FAVSTI, Arheološki muzej Zadar
Figure 22. Stamp of CN.FAVSTI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

The CN.FAVSTI stamp (A18854) has been preserved completely. It belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche. There are two different types: on the first one, only the last letters *TI* are ligated and the praenomen and cognomen are sometimes separated with punctuation marks; on the second one (including the specimen described here), the letters *NF*, *AV* and *TI* are ligated and there are no distinctions.¹⁶³ The first type is somewhat more abundant than the second one.¹⁶⁴ The site where the stamp was found is not known. Analogies for this stamp were found in southern Veneto and in northern Emilia-Romagna.¹⁶⁵ Based on the density of the finds, S. Cipriano and S. Mazzocchin believe that the workshop could have been somewhere in southern Veneto.¹⁶⁶ E. Zerbinati suggests there may be a link between the production of the *Cn. Faustus* stamps and *Cn. Corenlius Faustus* stamps found

159 C. Gomezel, 1995, 39.

160 A. Škegro describes one specimen of this stamp. Probably the same one is described in *CIL*, specifying Stolac as the site where it was found, see: A. Škegro, 1999, 257, Fig. 63 = *CIL* III, 13340, 5; a specimen from Islam is kept in Benkovac County museum, see: M. Čurković, 2008, 74.

161 *CIL* III, 13340, 5; V, 8110, 121; C. Gregorutti, 1888, 382-383; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 147; C. Gomezel, 1995, 39; 1996, 83.

162 The author put a question mark next to the date, see: C. Gomezel, 1996, 40.

163 *CIL* V, 8110, 84; XI, 6689, 100; V. Righini *et al.*, 1993, 69 et seq.; E. Zerbinati, 1993, 106 et seq.; S. Cipriano, S. Mazzocchin, 2007, 639 et seq.

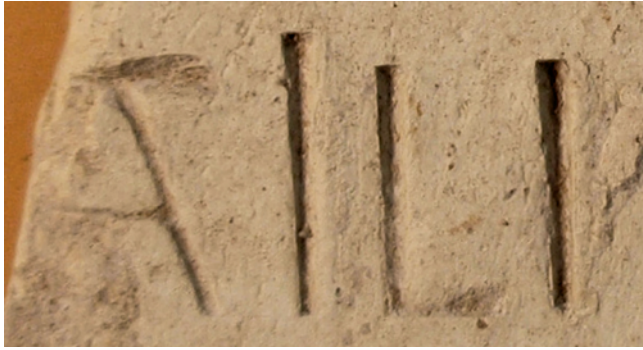
164 E. Zerbinati, 1993, 106.

165 *CIL* V, 8110, 84 (a specimen from Pula is also mentioned); XI, 6689, 100; C.

Gregorutti, 1888, 367; V. Righini *et al.*, 1993, 69 et seq.; E. Zerbinati, 1993, 106 et seq.; C. Gomezel, 1996, 36, 83; S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 639 et seq.

166 S. Cipriano – S. Mazzocchin, 2007, 639 et seq.

23. L.ATILI (SI. 23)

Slika 23. Pečat radionice L.ATILI, Arheološki muzej Zadar

Figure 23. Stamp of L.ATILI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Primjerak koji se donosi u radu (A18765) nije sačuvan u cijelosti, nedostaje lijevi dio, tj. početak pečata: [L.]ATILI. Pripada tipu s udubljenim slovima bez kartuše, slova AT su u ligaturi. Pronađen je na Aseriji¹⁶⁹, a analogije za ovaj pečat, koji nije osobito raširen, nalazimo na širem području Akvileje i u Puli.¹⁷⁰ Nomen *Atilius* je jako dobro dokumentiran širom Rimskoga Carstva, a osobito na prostoru Italije.¹⁷¹ M. Buora pretpostavlja da bi radionica mogla biti negdje na prostoru Pampalune.¹⁷² C. Gomezel ga datira u prvu pol.1.st.pr.Kr.¹⁷³

24. M.C.CHRESIMI (SI. 24)

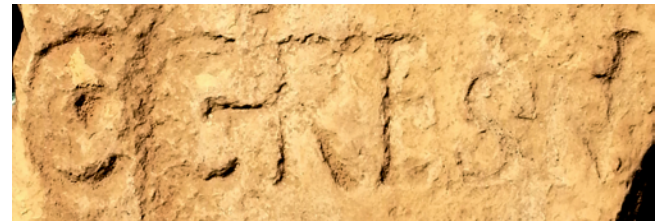
Pečat (A20562) koji se donosi u radu nije sačuvan u cijelosti, nedostaje prvo slovo – sigla M koja označava prenamen i distinkcija koja odvaja prenamen od nomena. M. Buora rekonstruira ovaj pečat kao *M(arci) C(---) Chresimi*.¹⁷⁴ Pripada tipu s udubljenim slovima bez kartuše. Slova *CHR*, *SI* i *MI* stoje u ligaturi, a unutar prvog slova *C* nalazi se trokutasta distinkcija. Mjesto nalaska nije poznato. Analogije nalazimo na području Akvileje, Trsta, Konkordije, a na našem području u Puli i Saloni.¹⁷⁵ Kognomen *Chresimus* je raširen i veže se uz oslobođenike.¹⁷⁶ Pečat je datiran u 1.st.¹⁷⁷

in Dalmatia and Adria.¹⁶⁷ C. Gomezel dates this stamp to the 1st century AD.¹⁶⁸

23. L.ATILI (Fig. 23)

The specimen described here (A18765) is only partially preserved: its left end – the beginning ([L.]ATILI) – is missing. It belongs to the type with impressed letters and with no cartouche; the letters *AT* are ligated. It was found in Asseria¹⁶⁹. Analogies for this stamp, which is not very widespread, were found in the greater Aquileia area and in Pula.¹⁷⁰ The nomen *Atilius* has been well documented throughout the Roman Empire, particularly in Italy.¹⁷¹ M. Buora assumes that the workshop could have been somewhere near Pampaluna.¹⁷² C. Gomezel dates it to the first half of the 1st century BC.¹⁷³

24. M.C.CHRESIMI (Fig. 24)

Slika 24. Pečat radionice M.C.CHRESIMI, Arheološki muzej Zadar

Figure 24. Stamp of M.C.CHRESIMI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

The stamp described here (A20562) is only partially preserved: the first letter is missing – the sigil *M* standing for the prenamen and the distinction separating the prenamen from the nomen. M. Buora reconstructed this stamp as *M(arci) C(---) Chresimi*.¹⁷⁴ It belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. The letters *CHR*, *SI* and *MI* are ligated and there is a triangular distinction within the first letter *C*. The site where it was found is unknown. Analogies were found around Aquileia, Trieste and Concordia, as well as in Pula and Salona in the present-day Croatia.¹⁷⁵ The widespread cognomen

169 Objavljen u: I. Juras, 2011, 198 i dalje.

170 R. Matijašić, 1987, 166; C. Gomezel, 1995, 19-20; 1996, 81.

171 *EDCS* (12.11.2015.) – epigrafski spomenik iz Akvileje na kojem se spominje *L(ucius) Atilius Saturninus, L(uci) I(ibertus)*; *OPEL* 1, 85, 86; M. Buora, 1983, 184; C. Gomezel, 1995, 20.

172 C. Gomezel, 1995, 19.

173 C. Gomezel, 1995, 20; 1996, 35 i dalje.

174 M. Buora, 1983, 209; restitucije su različite, v. bilj. 158.

175 *CIL* V, 8110, 57; C. Gregorutti, 1888, 356 (pečat restituira kao *M(ani) C(aecili) Chresimi*); F. Bulić, 1895, 38, 219 (pečat restituira kao *M(arci) C(aecili) Chresimi*); M. Buora, 1983, 206 i dalje; R. Matijašić, 1987, 166; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 142, i dalje; *Gruppo*, 1993, 208; C. Gomezel, 1996, 39 i dalje.

176 G. Alföldy, 1969, 176.

177 C. Gomezel, 1996, 39, 83 (autorica stavlja dataciju pod upitnik).

167 E. Zerbinati, 1993, 106, footnote 42.

168 C. Gomezel, 1996, 36, 83.

169 Published in: I. Juras, 2011, 198 et seq.

170 R. Matijašić, 1987, 166; C. Gomezel, 1995, 19-20; 1996, 81.

171 *EDCS* (12 November 2015) – an epigraphic monument from Aquileia, mentioning *L(ucius) Atilius Saturninus, L(uci) I(ibertus)*; *OPEL* 1, 85, 86; M. Buora, 1983, 184; C. Gomezel, 1995, 20.

172 C. Gomezel, 1995, 19.

173 C. Gomezel, 1995, 20; 1996, 35 et seq.

174 M. Buora, 1983, 209; different reconstructions, see: footnote 158.

175 *CIL* V, 8110, 57; C. Gregorutti, 1888, 356 (he reconstructed the stamp as *M(ani) C(aecili) Chresimi*); F. Bulić, 1895, 38, 219 (he reconstructed the stamp as *M(arci) C(aecili) Chresimi*); M. Buora, 1983, 206 et seq.; R. Matijašić, 1987, 166; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 142, et seq.; *Gruppo*, 1993, 208; C. Gomezel, 1996, 39 et seq.

Slika 25. Pečat radionice T.R.DIAD, Arheološki muzej Zadar
Figure 25. Stamp of T.R.DIAD workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

25. T.R.DIAD (SI. 25)

T.R.DIAD (A18861) pripada tipu pečata s udubljenim slovima unutar pravokutne kartuše, slova AD stoje u ligaturi, elementi su odvojeni trokutastim distinkcijama. Tegula je pronađena na području Aserije.¹⁷⁸ Analogije za ovaj pečat nalazimo na širem području Akvileje, Trsta, Oderza, Riminija, Altina, Istre (Pula, Valbandon) i u Saloni.¹⁷⁹ M. Buora pretpostavlja da bi se u kognomenu moglo kriti ime oslobođenika, možda grčkog podrijetla.¹⁸⁰ C. Gomezel datira pečat u kraj 1.st.¹⁸¹

26. C.FLAVI (SI. 26)

Pečat (A19024) nije sačuvan u cijelosti i glasi: C.FLAVI[---]. Pripada tipu s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše. Riječi su odvojene kružnom distinkcijom. Tegula je pronađena na području Zadra. Veći broj ovih pečata pronađen je u regiji Veneto, a osobito ga se veže za prostor Konkordije.¹⁸² Analogiju nalazimo i na jednom primjerku iz Pule koji donosi R. Matijašić.¹⁸³ Gentilicij *Flavius* je čest, osobito u kasnijem razdoblju Carstva.¹⁸⁴

27. C.L.MATVRI (SI. 27)

Fragmentarno sačuvan pečat [---]MA(TV)[---] (A18775) najvjerojatnije potječe iz radionice C.L.MATVRI. Radi se o tipu s udubljenim slovima bez kartuše. Nazire se vertikalna hasta slova T, te lijeva hasta slova V, ali izgled slova

Chresimus refers to freemen.¹⁷⁶ The stamp is dated to the 1st century AD.¹⁷⁷

25. T.R.DIAD (Fig. 25)

The T.R.DIAD stamp (A18861) belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. The letters AD are ligated and the elements are separated with triangular distinctions. The tegula was found near Asseria.¹⁷⁸ Analogies for this stamp were found in the greater areas of Aquileia, Trieste, Oderzo, Rimini, Altino, as well as in Istria (Pula, Valbandon) and Salona.¹⁷⁹ M. Buora assumes that the cognomen could refer to a freeman, perhaps of Greek origin.¹⁸⁰ C. Gomezel dates the stamp to the late 1st century AD.¹⁸¹

26. C.FLAVI (Fig. 26)

Slika 26. Pečat radionice C.FLAVI, Arheološki muzej Zadar
Figure 26. Stamp of C.FLAVI workshop, Archaeological Museum Zadar

crtež / drawing: M. Oršulić

The stamp (A19024) is only partially preserved. It reads C.FLAVI[---]. It belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche. The words are separated with a circular distinction. The tegula was found in the Zadar area. A number of these stamps were found in the region of Veneto, particularly in Concordia.¹⁸² An analogy for it is also found on a specimen from Pula, published by R. Matijašić.¹⁸³ The gentilicium *Flavius* was very common, particularly during the Late Empire.¹⁸⁴

178 Ovaj pečat je objavljen u: G. Bersa, 1903, 149; H. Liebel - W. Wilberg, 2006, 244; I. Juras, 2011, 198 i dalje.

179 *CIL* III, 10183, 43; V, 8110, 123; XI, 6689, 199; C. Gregorutti, 1888, 383; F. Bulić, 1885, 109; 1897, 191; M. Buora, 1983, 228; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 172; 1995, 45; V. Righini *et al.*, 1993, 65, 80; C. Zaccaria - M. Župančić, 1993, 147, 156; A. Furlan, 1993, 200; B. Callegheri, 1993, 226 i dalje; C. Gomezel, 1996, 40 i dalje; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 652 i dalje.

180 M. Buora, 1983, 228; *EDCS* (13.11.2015.) najvjerojatnije se iza sigli DIAD krije kognomen *Diadumenus* koji je posvuda raširen, v. *OPEL* 2, 99; G. Alföldy, 1969, 187.

181 C. Gomezel, 1996, 40.

182 M. Buora, 1983, 162 i dalje; *Gruppo*, 1993, 208; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 655, 669.

183 Pečat je identičan primjerku iz Arheološkog muzeja Zadar (A19024), mjere u potpunosti odgovaraju, v. R. Matijašić, 1987, 165.

184 M. Buora, 1983, 165.

176 G. Alföldy, 1969, 176.

177 C. Gomezel, 1996, 39, 83 (the author put a question mark next to the date).

178 The stamp was published in: G. Bersa, 1903, 149; H. Liebel - W. Wilberg, 2006, 244; I. Juras, 2011, 198 et seq.

179 *CIL* III, 10183, 43; V, 8110, 123; XI, 6689, 199; C. Gregorutti, 1888, 383; F. Bulić, 1885, 109; 1897, 191; M. Buora, 1983, 228; R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 172; 1995, 45; V. Righini *et al.*, 1993, 65, 80; C. Zaccaria - M. Župančić, 1993, 147, 156; A. Furlan, 1993, 200; B. Callegheri, 1993, 226 et seq.; C. Gomezel, 1996, 40 et seq.; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 652 et seq.

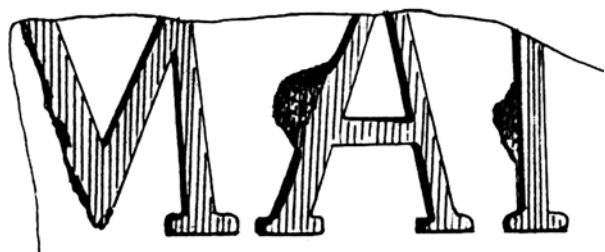
180 M. Buora, 1983, 228; *EDCS* (13.11.2015.); the DIAD sigils probably stand for the widespread cognomen *Diadumenus*, see: *OPEL* 2, 99; G. Alföldy, 1969, 187.

181 C. Gomezel, 1996, 40.

182 M. Buora, 1983, 162 et seq.; *Gruppo*, 1993, 208; S. Cipriano - S. Mazzocchin, 2007, 655, 669.

183 The stamp is identical to the one kept in Archaeological Museum Zadar (A19024). The dimensions are the same, see: R. Matijašić, 1987, 165.

184 M. Buora, 1983, 165.

Slika 27. Pečat radionice C.L.MATVRI, Arheološki muzej Zadar

Figure 27. Stamp of C.L.MATVRI workshop, Archaeological Museum Zadar

crtež / drawing: M. Oršulić

MA, osobito njihov donji dio, odgovara pečatima radionice C.L.MATVRI. Ovaj primjerak potječe iz Nina, a pripada radionici s prostora Konkordije.¹⁸⁵ U mjestu Azzano Decimo pronađeni su tragovi keramičarske peći, uz koju se veže proizvodnja tegula s ovim pečatom.¹⁸⁶ M. Buora smatra da se u imenu C. L. *Maturi* krije oslobođenik.¹⁸⁷ C. Gomezel ga, pod upitnikom, datira u 1.st.¹⁸⁸

28. CLODI.BO (SI. 28)

Pečat CLODI.BO (A18764) pripada tipu s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše. Riječi su razdvojene trokutastom distinkcijom. Sačuvan je u cijelosti. Podatci o mjestu nalaska nisu nam poznati. Potvrdu za ovaj pečat pronalazimo samo na području Istre, na jednom primjerku iz Nezakcija.¹⁸⁹ Nomen *Clodius* je dokumentiran na iznimno velikom broju spomenika diljem Rimskog Carstva.¹⁹⁰ Pretraživanjem epigrafske baze podataka pokušalo se povezati nomen *Clodius* s potencijalnim kognomenom koji počinje slovima BO, ali se radi o vrlo malom broju spomenika koje je nezahvalno dovoditi u vezu s ovim pečatom.¹⁹¹

29. [---]G.NICE[---] (SI. 29)

Slika 29. Pečat radionice [---]G.NICE[---], Arheološki muzej Zadar

Figure 29. Stamp of [---]G.NICE[---] workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

27. C.L.MATVRI (Fig. 27)

The stamp[---]MA(TV)[---] (A18775), preserved in fragments, probably comes from the C.L.MATVRI workshop. It belongs to the type with impressed letters and with no cartouche. A vertical hasta on the letter T is discernable, as well as the left hasta on the letter V. The appearance of the letters MA, particularly their lower part, correspond to the stamps of the C.L.MATVRI workshop. This specimen comes from Nin and belongs to the workshops in Concordia.¹⁸⁵ It is believed that the tegulae with this stamp were produced in the pottery kiln the traces of which were found in the town of Azzano Decimo.¹⁸⁶ M. Buora thinks that the name C. L. *Maturi* refers to a freeman.¹⁸⁷ C. Gomezel dates it to the 1st century AD, but puts a question mark next to the date.¹⁸⁸

28. CLODI.BO (Fig. 28)

Slika 28. Pečat radionice CLODI.BO, Arheološki muzej Zadar

Figure 28. Stamp of CLODI.BO workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

The CLODI.BO stamp (A18764) belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche. The words are separated with a triangular distinction. It is perfectly preserved. The site where it was found is unknown. This stamp has been confirmed only in Istria, on a specimen from Nesactium.¹⁸⁹ The nomen *Clodius* has been documented on a very large number of monuments throughout the Roman Empire.¹⁹⁰ The authors have searched the epigraphic data base in order to link the nomen *Clodius* with a potential cognomen beginning with BO, but the number of such monuments is very small and linking them with this stamp would be a thankless task.¹⁹¹

29. [---]G.NICE[---] (Fig. 29)

The partially preserved stamp [---]G.NICE[---] (A18792) belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche.

185 M. Buora, 1983, 188 et seq.; A. Furlan, 1993, 202; R. Matijašić, 1995, 51; C. Gomezel, 1996, 79; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98.

186 C. Gomezel, 1996, 91.

187 M. Buora, 1983, 200.

188 C. Gomezel, 1996, 40.

189 Pečati izgledaju identično, jedina razlika je što se taj primjerak donosi bez distinkcije među elementima, v. R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167.

190 OPEL 2, 65.

191 EDCS (03.11.2015).

185 M. Buora, 1983, 188 et seq.; A. Furlan, 1993, 202; R. Matijašić, 1995, 51; C. Gomezel, 1996, 79; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 98.

186 C. Gomezel, 1996, 91.

187 M. Buora, 1983, 200.

188 C. Gomezel, 1996, 40.

189 The stamps look identical, the only difference being that this specimen is described with no distinctions between the elements, see: R. Matijašić, 1985, 296; 1987, 167.

190 OPEL 2, 65.

191 EDCS (3 November 2015).

Djelomično je sačuvan pečat [---]G.NICE[---] (A18792). Priпада tipu s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše. Unutar slova G nalazi se trokutasta distinkcija. Podatci o mjestu nalaska nisu poznati. Pretragom po dostupnoj literaturi, jedinu analogiju ovom pečatu, za sada, čini pečat QGNIC[---], pronađen na Brijunima, a donosi ga R. Matijašić. Uspoređujući dva pečata, čini se da slova nisu iste kvalitete i brijunski primjerak nema distinkciju. Međutim, visina kartuše i slova je jednaka.¹⁹² Kognomen *Nice* je dokumentiran na sedam epigrafskih spomenika s područja provincije Dalmacije,¹⁹³ ali s obzirom na to da je kraj pečata oštećen i da se naslućuje još jedno slovo koje stoji u ligaturi s krajnjim *E*, velika je vjerojatnost da se radi o nekom drugom kognomenu ili izvedenici spomenutog.

LOKALNA PROIZVODNJA¹⁹⁴

Tijekom 1. st. na istočnoj obali Jadrana i u njenu zaleđu počinju djelovati lokalne radionice za proizvodnju tegula i drugog građevnog materijala. Početak lokalne proizvodnje je, prije svega, vezan za vojsku koja prilikom izgradnje vojnih logora pokreće vlastitu proizvodnju.¹⁹⁵ U selu Smrdelji su prije više od sto godina pronađene keramičarske peći i kalupi za izradu tegula s vojnim pečatima *Legio III Flavia felix*, *Legio VIII Augusta*. Danas, nažalost, ostatci tih peći više nisu vidljivi.¹⁹⁶ U fundusu Antičke zbirke Arheološkog muzeja Zadar nalaze se 92 tegule i dvije cigle s vojnim pečatima. Najzastupljeniji su pečati *Legio XI Claudia pia fidelis*, zatim u znatno manjem broju *Legio III Flavia felix* i *Legio VIII Augusta*. Uz njih postoji i sedam pečata koji nisu sačuvani u cijelosti, počinju oznakom *Leg[---]*, ali je nemoguće odrediti kojoj su legiji pripadali (T. 4). Najveća koncentracija tegula s vojnim pečatima iz Antičke zbirke Arheološkog muzeja Zadar dolazi iz vojnog logora u Burnumu.¹⁹⁷ Poznato je da je koncentracija tegula s vojnim pečatima vezana za zaleđe i to najviše uz same vojne logore i da ih se na obali gotovo uopće ne nalazi.¹⁹⁸ Stoga je zanimljiv pronalazak jednog legijskog pečata (A19071)

There is a triangular distinction within the letter G. The site where it was found is unknown. A search through available literature has so far resulted in a single analogy for this stamp: QGNIC[---], found on the Brijuni Islands and published by R. Matijašić. A comparison between the two stamps has revealed that their letters are not of the same quality and that the Brijuni specimen has no distinctions. However, the cartouche and letters are of the same height.¹⁹² The cognomen *Nice* has been documented on seven epigraphic monuments from the province of Dalmatia,¹⁹³ but, since the end of the stamp is damaged and that another letter ligated with the final *E* can be discerned, it is very likely that it was a different cognomen, or its derivative.

LOCAL PRODUCTION¹⁹⁴

In the 1st century AD, local workshops for the production of tegulae and other construction material were established on the eastern Adriatic coast and in its hinterland. The beginning of the local production was primarily connected with the military: when building their camps, troops would start their own production.¹⁹⁵ More than a hundred years ago, pottery kilns and molds for tegulae were found in the village of Smrdelji. The molds contained army stamps like *Legio III Flavia felix* and *Legio VIII Augusta*. Unfortunately, the remains of these kilns are not visible today.¹⁹⁶ The holdings of the Roman Antiquity collection of the Archaeological Museum Zadar contain 92 tegulae and two bricks with army stamps. The most abundant are the *Legio XI Claudia pia fidelis* stamps. They are followed, in a much smaller number, by the *Legio III Flavia felix* and *Legio VIII Augusta* stamps. There are also seven incomplete stamps starting with *Leg[---]*, but it is not possible to establish to which legion did they belong (Pl. 4). Most of the tegulae with army stamps in the Roman Antiquity collection of Archaeological Museum Zadar come from the military camp in Burnum.¹⁹⁷ It is known that most of the tegulae with army stamps come from the military camps in the hinterland

192 R. Matijašić, 1987, 164.

193 Za rasprostranjenost kognomena *Nice*, usp. OPEL 3, 2000, 100.

194 Osim pečata za koje se pouzdano zna da su izrađeni na području provincije Dalmacije, ovdje smo svrstali i one tipove pečata za koje u trenutno dostupnoj literaturi ili nismo pronašli potvrdu ili smo im analogije našli isključivo na području Dalmacije.

195 A. Škegro, 1999, 253-254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 100; D. Tončinić, 2009, 1448, 1449.

196 C. Patsch, 1900, 79-80; M. Zaninović, 1985, 70; L. Marun, 1998, 62 i dalje; A. Škegro, 1999, 254; Ž. Miletić, 2008, 267; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 85-86; I. Borzić, 2011, 582-585.

197 Tegule koje su pronađene u iskopavanjima na Burnumu 1973./1974. su objavljene u S. Zabełhicky – Scheffenegeger – M. Kandler, 1979. Dvije tegule s tog iskopavanja fizički nije bilo moguće pronaći u depou i zato nisu navedene u popisu. Na jednoj je bio otisnut pečat XI. legije, a na drugoj IV. legije. Od ostalih tegula s oznakom Burnum pet ih je pronađeno u istraživanjima s početka 20. st., a ostale ili nemaju podatak za godinu pronalaska ili su donesene u Muzej u drugoj polovici 20. st., i tu se većinom radi o otkupljenom materijalu.

198 M. Zaninović, 1985, 70; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 88; A. Škegro, 1997, 106, 107.

192 R. Matijašić, 1987, 164.

193 For the distribution of the cognomen *Nice*, cf. OPEL 3, 2000, 100.

194 In addition to the stamps positively identified as having been produced in the province of Dalmatia, we have included here the stamp types for which we could not find a confirmation in the available literature or the analogies for which we have found only in Dalmatia.

195 A. Škegro, 1999, 253-254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 100; D. Tončinić, 2009, 1448, 1449.

196 C. Patsch, 1900, 79-80; M. Zaninović, 1985, 70; L. Marun, 1998, 62 et seq.; A. Škegro, 1999, 254; Ž. Miletić, 2008, 267; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 85-86; I. Borzić, 2011, 582-585.

197 The tegulae found during the 1973/1974 excavations at Burnum were published in S. Zabełhicky – Scheffenegeger – M. Kandler, 1979. Two of those could not be found in the depot and are thus not included in the list. The first one had the stamp of the IX Legion on it and the second one of the IV Legion. Of other Burnum tegulae, five had been found during the excavations in the early 20th century. As for the remaining ones, either the year when they were found is not specified or they were brought to the Museum in the second half of the 20th century after having been purchased.

na samoj obali, u mjestu Tukljača kraj Turnja. Nažalost, ne znamo o kojoj je legiji riječ jer taj dio pečata nije sačuvan.¹⁹⁹

30. LEG XI C.P.F. (SI. 30)

Slika 30. Pečat radionice *Legio XI Claudia Pia Fidelis*, Arheološki muzej Zadar

Figure 30. Stamp of *Legio XI Claudia Pia Fidelis* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

U vojnom logoru Burnum (Ivoševci kraj Kistanja) bila je smještena XI. legija, a paralelno s njom, u vojnom logoru *Tilurium* (Gardun iznad Trilja), nalazila se VII. legija. Ova dva logora osnovana su nakon gušenja ustanka Batona 9. g. u svrhu očuvanja mira u Iliriku.²⁰⁰ Legije su smještene u navedenim logorima i u doba neuspjelog ustanka namjesnika provincije Dalmacije, Lucija Aruncija Kamila Skribonijana, 42. g. S obzirom na to da su ostale odane caru Klaudiju, dobivaju počasni naslov *Claudia pia fidelis* i, zahvaljujući tom događaju, legije na Burnumu dobivaju mogućnost izgraditi nove građevine i obnoviti stare.²⁰¹ Tada se započinje s izradom tegula u vlastitoj produkciji zbog koje se vjerojatno smanjuje, ili čak napušta, uvoz tegula iz sjevernojadrijskih radionica sve do odlaska legija s Burnuma, kada se uvoz opet obnavlja. Legija XI. u Burnumu ostaje sve do 69. g. kada napušta Dalmaciju i odlazi u Vindonisu.²⁰²

Zbirka opeka Arheološkog muzeja Zadar čuva 60 primjeraka tegula i dvije cigle s pečatom XI. legije *Claudia pia fidelis*. Svi primjerci potječu s lokaliteta Burnum.²⁰³ Tegule po fakturi izgledaju jednako. Svi pečati pripadaju tipu s izbočenim slovima unutar kartuše, s time da postoji cijeli niz podtipova s obzirom na to da slova i brojevi variraju kako po visini tako i po debljini, a i sama kartuša je izvedena u više varijanti. Iako su svi primjerci iz AMZd doneseni s Burnuma, poznati su primjerci tegula s ovim pečatom i iz

and that almost none of them are found on the coast.¹⁹⁸ This is why the legion stamp (A19071) found in Tukljača near Turanj on the coast represents an interesting find. Unfortunately, establishing to which legion it belonged is not possible because that part of the stamp has not been preserved.¹⁹⁹

30. LEG XI C.P.F. (Fig. 30)

The XI Legion was stationed in the military camp of Burnum (Ivoševci near Kistanje). At the same time, the VII Legion was stationed in the camp of *Tilurium* (Gardun near Trilj). These two camps were established after the crushing of Bato's rebellion in 9 AD in order to maintain peace in Illyricum.²⁰⁰ The legions were also stationed there at the time of the failed revolt of Lucius Arruntius Camillus Scribonianus, the governor of Dalmatia, in 42 AD. As they remained loyal to Emperor Claudius, they were given the honorary title *Claudia pia fidelis*. This is why the legions at Burnum were allowed to build new facilities and reconstruct the old ones.²⁰¹ This is also when they started producing their own tegulae; as a result, the import of tegulae from the northern Adriatic workshops was reduced – perhaps even abandoned – until the legions' departure from Burnum, when it was reassumed. The XI Legion stayed in Burnum until 69 AD, when it left Dalmatia for Vindonisa.²⁰²

The brick and tile collection of Archaeological Museum Zadar includes 60 tegulae and two bricks with the stamp of the XI Legion *Claudia pia fidelis*. All of them were found at Burnum site.²⁰³ By texture, the tegulae look identical. All the stamps belong to the type with relief letters within a rectangular cartouche. However, since the letters and numbers vary in their height and thickness and even the cartouches are different, there are many subtypes. Although all the specimens kept in AMZd were brought from Burnum, tegulae with this stamp from *Tilurium*, Dolac, Salona, Bribirska glavica and Dubravice are also known.²⁰⁴ The honorary title next to the legion's name - *C(laudia) p(ia) f(idelis)* – has helped us date the tegulae to the period between 42 and 69 AD.

199 Tegula je uvedena u „Knjigu nabavke“ koja je vođena od 2.10.1898. do 16.5.1927., te od 12.3.1945. (bez završnog datuma). Uvedena je pod br. 110 – pronađena je 1894. u mjestu Tukljača kraj Turnja (tal. naziv je *Toretta*).

200 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 84.

201 M. Zaninović, 1985, 74; N. Cambi, 2009, 69; Ž. Miletić, 2011, 267.

202 M. Zaninović, 1968, 122; Ž. Miletić, 2011, 268 (odlazak smješta u 68. g.); D. Tončinić *et al.*, 2011, 362, 364.

203 Sve tegule s pečatom *Legio XI C.P.F.*, osim dvije za koje nemamo podatke o mjestu nalaska, dolaze s područja Burnuma pa je za pretpostaviti da su i one donesene s tog područja. Od ukupnog broja tegula, 52 su vezane za istraživanje koje je provedeno 1973./1974. na Burnumu, v. S. Zabehlicky-Scheffenegeger – M. Kandler, 1979, 40-42.

198 M. Zaninović, 1985, 70; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 88; A. Škegro, 1997, 106, 107.

199 The tegula was entered into the Book of Acquisitions, kept from 2 October 1898 to 16 May 1927 and from 12 March 1945 (no closing date). Entered under No. 110, it was found in Tukljača near Turanj (Toretta in Italian).

200 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 84.

201 M. Zaninović, 1985, 74; N. Cambi, 2009, 69; Ž. Miletić, 2011, 267.

202 M. Zaninović, 1968, 122; Ž. Miletić, 2011, 268 (according to him, the departure took place in 68 AD); D. Tončinić *et al.*, 2011, 362, 364.

203 Since all the tegulae stamped *Legio XI C.P.F.* but two have been positively identified as coming from the Burnum area, it is believed that these two with unspecified origin also originate from the same site. Of all these tegulae, 52 were found during the excavations carried out at Burnum in 1973/1974, see: S. Zabehlicky-Scheffenegeger – M. Kandler, 1979, 40-42.

204 A. Škegro, 1999, 254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 86; D. Tončinić *et al.*, 2011, 363-364;

Tilurija, Dolca, Salone, Bribirske glavice i Dubravica,²⁰⁴ Pečati se, zahvaljujući počasnom naslovu označenom uz ime legije, *C(laudia) p(ia) f(idelis)*, datiraju u period između 42.g. i 69.g.

31. LEG IIII F.F. (SI. 31)

Nakon odlaska XI. legije *Claudia pia fidelis*, u logor Burnum dolazi IV. legija *Flavia felix* koja tu ostaje u razdoblju između 70.g. i 86.g.²⁰⁵ Legiju je, nakon ustanka Batava 69-70.g., osnovao Vespazijan.²⁰⁶ Nakon svoga kratkog zadržavanja u Dalmaciji, odlazi u Meziju.²⁰⁷

U fundusu Muzeja čuva se četrnaest primjeraka tegula s pečatima IV. legije *Flavia felix*. Dvanaest tegula potječe iz Burnuma, jedna s Aserije²⁰⁸ i za jedan primjerak nemamo podatak o mjestu pronalaska. Osim s ova dva nalazišta, poznati su i primjerci ovih pečata iz Smrdelja, vojnog logora u Tiluriju, Salone, Ljubuškog i Vitine.²⁰⁹ Pripadaju tipu pečata s izbočenim slovima unutar kartuše, s tim da izgled kartuše dolazi u raznim varijantama. Elementi su razdvojeni trokutastom distinkcijom ili distinkcijom u obliku listića, poneki primjeri iznad svih brojeva imaju izvedenu horizontalnu hastu, a poneki samo iznad dva srednja (čime su vertikalne haste srednjih brojeva automatski manje od bočnih). Broj varijacija u izvedbi pečata znatno je manji nego kod pečata XI. legije *Claudia pia fidelis*. Pečati IV. legije se mogu datirati u razdoblje između 70.g. i 86.g.

32. LEG VIII AVG (SI. 32)

Slika 32. Pečat radionice *Legio VIII Augusta*, Arheološki muzej Zadar

Figure 32. Stamp of *Legio VIII Augusta* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Nakon odlaska IV. legije *Flavia felix*, u Burnum, iz Germanije, dolazi jedna veksilacija VIII. legije *Augustae*. Legija VIII

31. LEG IIII F.F. (Fig. 31)

Slika 31. Pečat radionice *Legio IIII Flavia Felix*, Arheološki muzej Zadar

Figure 31. Stamp of *Legio IIII Flavia Felix* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

After the departure of the XI Legion *Claudia pia fidelis*, Burnum became the base of the IV Legion *Flavia felix*, which stayed there from 70 to 86 AD.²⁰⁵ The latter legion was founded by Vespasian after the 69 – 70 AD revolt of the Batavi.²⁰⁶ After its short stay in Dalmatia, the legion was sent to Moesia.²⁰⁷

The Museum's holdings include fourteen tegulae with the stamps of the IV Legion *Flavia felix*. Twelve of them came from Burnum, one from Asseria²⁰⁸ and the site of the remaining one is not known. Besides the specimens from these two sites, such stamps from Smrdelj, military camp in Tilurium, Salona, Ljubuški and Vitina are also known.²⁰⁹ They belong to the type with relief letters within a rectangular cartouche, but the cartouche comes in a number of subtypes. The elements are separated with a triangular distinction or a leaf-shaped distinction. Some specimens have a horizontal hasta above all the numbers and some only above two middle numbers (thus necessarily making the vertical hastae of the middle numbers smaller than those of the lateral ones). The number of variations of these stamps is much smaller than in the case of the stamps of the XI Legion *Claudia pia fidelis*. The stamps of the IV Legion can be dated to the period between 70 and 86 AD.

32. LEG VIII AVG (Fig. 32)

After the departure of the IV Legion *Flavia felix*, a *vexillatio* of the VIII Legion *Augustae* arrived to Burnum from Germania and stayed there not later than 118 AD.²¹⁰ The tegulae with the stamp of the VIII Legion *Augustae*

204 A. Škegro, 1999, 254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 86; D. Tončinić *et al.*, 2011, 363-364;

205 M. Zaninović, 1968, 122; M. Zaninović, 1985, 68; N. Cambi *et al.*, 2007, 18; Ž. Miletić, 2011, 268; D. Tončinić *et al.*, 2011, 362.

206 R. Dodig, 2008, 146; D. Tončinić *et al.*, 2011, 362.

207 R. Dodig, 2008, 146.

208 A26484 - G., Bersa, 1903, 150.; S. Zabehlicky-Scheffenecker – M. Kandler, 1979, 41-42 (sedam pečata već objavljeno u ovom radu); H. Liebl – W. Wilberg, 2006, 203 – 246; I. Juras, 2011, 195-220.

209 A. Škegro, 1999, 254; R. Dodig, 2008, 146; D. Tončinić, 2009, 1453; D. Tončinić *et al.*, 2011, 362.

205 M. Zaninović, 1968, 122; M. Zaninović, 1985, 68; N. Cambi *et al.*, 2007, 18; Ž. Miletić, 2011, 268; D. Tončinić *et al.*, 2011, 362.

206 R. Dodig, 2008, 146; D. Tončinić *et al.*, 2011, 362.

207 R. Dodig, 2008, 146.

208 A26484 - G., Bersa, 1903, 150.; S. Zabehlicky-Scheffenecker – M. Kandler, 1979, 41-42 (seven stamps have already been published in this paper); H. Liebl – W. Wilberg, 2006, 203 – 246; I. Juras, 2011, 195-220.

209 A. Škegro, 1999, 254; R. Dodig, 2008, 146; D. Tončinić, 2009, 1453; D. Tončinić *et al.*, 2011, 362.

210 Ž. Miletić, 2011, 270-271; V. Glavaš, 2012, 93-94.

Augustase u Burnumu se zadržava najkasnije do 118.g.²¹⁰ Tegule s pečatom VIII. legije *Augustae* pronađene su još na Aseriji, u Smrdeljima, na Gračinama kod Ljubuškog, u Tomislavgradu i Županju.²¹¹ Zbirka AMZd čuva jedanaest primjeraka ovih tegula od čega je pet iz Burnuma, tri s Aserije, jedan iz Perušića, dok su ostali primjerci bez podataka o mjestu nalaza.²¹² Pripadaju tipu pečata s izbočenim slovima unutar kartuše. Slaba zastupljenost i mali broj varijacija govore u prilog kraćem boravku veksilacije VIII. legije *Augustae* u Burnumu. Prema najnovijim spoznajama, proizvodnju tegula s ovim pečatom možemo staviti najranije u 87.g.²¹³ (T. 4.)

have also been found in Asseria, Smrdelji, Gračine near Ljubuški, Tomislavgrad and Županjac.²¹¹ Of the eleven specimens of these tegulae kept in AMZd, five come from Burnum, three from Asseria, one from Perušić. As for the remaining ones, the sites where they come from are unknown.²¹² They belong to the type with relief letters within a cartouche. The fact that they are not very abundant and that they have but a few subtypes indicates that the vexillatio of the VIII Legion *Augustae* did not stay in Burnum very long. Based on the latest discoveries, the production of these tegulae can be dated not earlier than to 87 AD.²¹³ (Pl. 4)

Tip pečata / Stamp Type	Broj primjeraka / Number of Specimens	Inventarni broj / Inventory Number
<i>LEG XI C.P.F.</i>	62	A10940, A18905, A18938, A18939, A18941, A18942, A18943, A18945, A18948, A18950, A19041, A19042, A19044, A19045, A19046, A19048, A19050, A19051, A19055, A19113, A19114, A19115, A19116, A19117, A18952, A18953, A20564, A20566, A20567, A20569, A20570, A20571, A20572, A20573, A20574, A20576, A20578, A20586, A20587, A20588, A20593, A20592, A20579, A20580, A20581, A20582, A20584, A20585, A20547, A20548, A20549, A20553, A20590, A19097, A19096, A19099, A26659, A20597, A18893, A10941, A10939*, A20598*
<i>LEG IIII F.F.</i>	14	A19098, A19049, A19052, A19053, A20523, A20577, A20546, A20555, A19093, A18814, A20599, A20540, A20541, A26484
<i>LEG VIII AVG</i>	11	A19076, A20589, A20583, A20545, A20591, A19080, A26483, A19073, A10938, A26485, A19074
Neodrediv tip / Indeterminable type	7	A18944, A18946, A20568, A20575, A20554, A20600, A19071

* Cigle / Bricks

Tablica 4. Tipovi vojnih pečata lokalne proizvodnje
Plate 4. Types of locally produced military stamps

Nakon vojnih, krajem 1. st., razvijaju se i privatne radionice i to je vrijeme kada se uvoz iz sjeverne Italije smanjuje i tržište preuzimaju lokalni proizvođači koji su ograničeni na puno uže područje.²¹⁴ Za područje sjeverne Dalmacije, Liburnije, karakteristično je nekoliko pečata koji se pronalaze samo na tom području i nemaju analogije izvan liburnskog teritorija, stoga možemo pretpostaviti da je riječ o lokalnoj proizvodnji. U Karlobagu je pronađena tegula s pečatom *DESTI.A*,²¹⁵ ali na zadarskom

At the end of the 1st century, the development of military workshops was followed by the development of private ones; the import from northern Italy dropped and local producers – limited to a much smaller area – took over the market.²¹⁴ Typical of Northern Dalmatia – Liburnia – are a few stamp types found only there, without analogies outside that territory. We can therefore assume they were produced locally. A tegula stamped with *MODESTI.A* that was found in Karlobag²¹⁵ has no analogy in the Zadar area. Other stamps linked with Liburnia are: *TRAGULAE*, *MVTTI-ENI*, *EX. OF. L. TETTI DESEDE* and *DE SALT(u) SEKS(ti) M(e)TILLI MAX(im)i*.²¹⁶ The *L. MALTINIABASCANTI* stamp found in Salona is also mentioned in literature; however, no such stamp

210 Ž. Miletić, 2011, 270-271; V. Glavaš, 2012, 93-94.

211 G. Bersa, 1903, 150; A. Škegro, 1999, 254; H. Liebl – W. Wilberg, 2006, 203-246; R. Dodig, 2008, 145-146; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 87; M. Čurković, 2008, 67-98; I. Juras, 2011, 195-220; V. Glavaš, 2012, 93-94.

212 S. Zabehlicky-Scheffenecker – M. Kandler, 1979, 41 (tri primjerka su već objavljena u ovom radu).

213 V. Glavaš, 2012, 94.

214 R. Matijašić, 1989, 65; A. Škegro, 1999, 254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 104.

215 R. Matijašić, 1989, 65; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103.

211 G. Bersa, 1903, 150; A. Škegro, 1999, 254; H. Liebl – W. Wilberg, 2006, 203-246; R. Dodig, 2008, 145-146; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 87; M. Čurković, 2008, 67-98; I. Juras, 2011, 195-220; V. Glavaš, 2012, 93-94.

212 S. Zabehlicky-Scheffenecker – M. Kandler, 1979, 41 (three specimens have already been published in this paper).

213 V. Glavaš, 2012, 94.

214 R. Matijašić, 1989, 65; A. Škegro, 1999, 254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 104.

215 R. Matijašić, 1989, 65; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103.

216 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103; A. Škegro, 1999, 255 et seq.; J. J. Wilkes, 1979, 70; R. Matijašić, 1989, 65 et seq.; M. Jurjević, 2010, 64.

području joj ne nalazimo analogiju. Za područje Liburnije još se vežu pečati *TRAGVLAE*, *MVTTIENI*, *EX. OF. L. TETTI DESEDE* i *DE SALT(u) SEKS(ti) M(e)TILLI MAX(imi)*.²¹⁶ U literaturi se spominje i pečat *L. MALTINIABASCANTI* koji je pronađen u Zadru i Saloni, ali takav pečat danas ne nalazimo u Zbirici antičkih opeka Arheološkog muzeja Zadar.²¹⁷

33. MVTTIENI (SI. 33)

U Muzeju se čuva deset primjeraka ovog pečata. Pripadaju tipu pečata s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše, slova *N* su u ligaturi. Za četiri primjerka se zna da su nađeni u Ninu (A18769, A19067, A19068, A20522), dok je za preostalih šest mjesto nalaza nepoznato (A18926, A19067, A19068, A19111, A19112, A20505). Nalazimo ih na prostoru Zadra, Nina, Cvijine gradine.²¹⁸ Najnoviji nalazi ovog tipa su iz uvala Plemići, između Ljupča i Rtine.²¹⁹ Upravo u uvali Plemići pretpostavlja se i radionica ovih tegula. Tijekom nekoliko proteklih godina traju podvodna istraživanja tog područja, a prilikom kopnenog pregleda lokaliteta otkriveno je mnoštvo opeka i krovnih crjepova, među kojima je i tegula s pečatom *M[VTTIENI]*, a otkriveni su i ostatci keramičarske peći.²²⁰ Među naslagama keramičkog otpada iz radionice mnoštvo je ulomaka amfora ravnog dna, također lokalne proizvodnje.²²¹

34. TRAGVLAE (SI. 34)

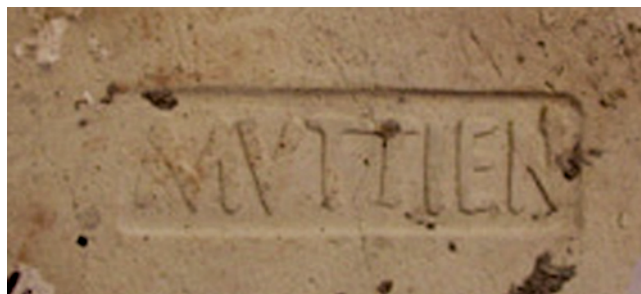
Slika 34. Pečat radionice TRAGVLAE, Arheološki muzej Zadar
Figure 34. Stamp of *TRAGVLAE* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

U fundusu Muzeja čuvaju se četiri primjerka ovog pečata koji pripada tipu s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše. Dva primjerka potječu s Aserije (A19070, A19078)²²² dok su druga dva s nepoznatog nalazišta

can be found in the collection of Roman bricks and tiles of Archaeological Museum Zadar.²¹⁷

33. MVTTIENI (Fig. 33)

Slika 33. Pečat radionice MVTTIENI, Arheološki muzej Zadar
Figure 33. Stamp of *MVTTIENI* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Ten specimens of this stamp are kept in the Museum. They belong to the type with relief letters within a rectangular cartouche; the letters *N* are ligated. Four specimens are known to have been found in Nin (A18769, A19067, A19068, A20522) and the site where the remaining six were found is unknown (A18926, A19067, A19068, A19111, A19112, A20505). Such stamps are found in Zadar, Nin and hill-fort Cvijina gradina.²¹⁸ The most recent finds of this stamp come from Plemići Cove between Ljubac and Rtina.²¹⁹ It is believed that the workshop that had produced these tegulae was located in this very cove. Underwater excavations have been taking place in that area in the past few years. During a survey of the site on land, numerous bricks and tiles, including tegulae stamped with *M[VTTIENI]*, were found; remnants of a pottery kiln were also discovered.²²⁰ The layers of the workshop's ceramic waste contain numerous flat-bottom amphora fragments, also locally produced.²²¹

34. TRAGVLAE (Fig. 34)

Four specimens of this stamp are kept in the Museum's holdings. They belong to the type with relief letters within a rectangular cartouche. Two specimens come from Asseria

216 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103; A. Škegro, 1999, 255 i dalje; J. J. Wilkes, 1979, 70; R. Matijašić, 1989, 65 i dalje; M. Jurjević, 2010, 64.

217 R. Matijašić, 1989, 67; J. J. Wilkes, 1979, 71, *CIL* III, 3214,9.

218 Zadar (*CIL* III, 6434,3; G. Bersa, 1903, 149, J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64), Nin (*CIL* III, 10186,15; *CIL* III, 14031; J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64), Cvijina gradina (A. Colnago-J. Keil, 2008, 136; J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64), a Wilkes kao mjesto nalaza spominje i Argiruntum, v. J. J. Wilkes, 1979, 70.

219 50 godina Odjela za arheologiju..., 2013, 52-53

220 Istraživanja je vršio Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru i ovim putem zahvaljujemo kolegama, doc. dr. sc. M. Parici i doc. dr. sc. M. Ilkiću, na informacijama o nalazima u uvali Plemići. U pripremi je nekoliko radova o spomenutim istraživanjima.

221 50 godina Odjela za arheologiju..., 2013, 52-53; L. Bekić – M. Pešić, 2015, 103.

222 H. Liebl - W. Wilberg, 2006, 244; I. Juras, 2011, 203.

217 R. Matijašić, 1989, 67; J. J. Wilkes, 1979, 71, *CIL* III, 3214,9.

218 Zadar (*CIL* III, 6434,3; G. Bersa, 1903, 149, J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64), Nin (*CIL* III, 10186,15; *CIL* III, 14031; J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64), Cvijina gradina (A. Colnago-J. Keil, 2008, 136; J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64); Wilkes also mentions Argiruntum as the site where they were found, see: J. J. Wilkes, 1979, 70.

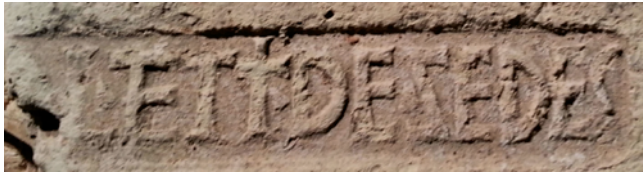
219 The 50th Anniversary of the Department of Archaeology..., 2013, 52-53

220 Then excavations were carried out by the Department of Archaeology of the University of Zadar. We are using the opportunity to express our gratitude to our colleagues, Assistant Professors Dr. M. Parica and Dr. M. Ilkić, for the information on the finds in Plemići Cove. A few papers on these excavations are forthcoming.

221 The 50th Anniversary of the Department of Archaeology..., 2013, 52-53; L. Bekić – M. Pešić, 2015, 103.

(A19072, A20478).²²³ Ovaj tip pečata se ne nalazi izvan šireg zadarskog područja tako da bi se i radionica mogla pretpostaviti negdje na tom području.²²⁴

35. EX. OF L. TETTI. DESEDES (SI. 35)

Slika 35. Pečat radionice EX. OF L. TETTI. DESEDES, Arheološki muzej Zadar

Figure 35. Stamp of EX. OF L. TETTI. DESEDES workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Sva tri primjerka potječu iz Nina (A18979, A18980, A18981).²²⁵ Najbolje očuvan pečat je na teguli A18979, a glasi: [---]L.TETTI.DE.SEDES. Pripada tipu pečata s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše, *TE* i *TI* su u ligaturi, a na tri mjesta se javlja i trokutasta distinkcija između riječi. Puni tekst glasi: *Ex officina L(ucii) Tetti Desedes*.²²⁶ Jedan ovakav necjeloviti pečat pronađen je i na Cvijinoj gradini,²²⁷ a Wilkes ih spominje i u Zadru.²²⁸

36. DE SALT SEX MTILLI MAX (SI. 36)

Svih sedam primjeraka ovog pečata koji se čuvaju u Arheološkom muzeju Zadar, potječu iz Preka na otoku Ugljanu (A19118, A19119, A19120, A19121, A19122, A19123, A19129).²²⁹ Ovaj tip je karakterističan zbog natpisa u dva reda, slova su izbočena i nalaze se unutar dvije pravokutne kartuše.²³⁰ Sadržaj je jednak kod svih pronađenih primjeraka i donosi ime vlasnika radionice: *De Salt(u) Sex(ti) M(e)tilli Maximi*.²³¹ Među pečatima pronađenim na otoku Ugljanu vidljive su određene razlike u izvedbi gornjeg i donjeg reda pečata.²³² Najbolje je sačuvan pečat A19120; u gornjem redu je sačuvan desni dio pečata koji glasi: [---]TILLI.MAX(im)i, sa slovima *TI*, *LI* i *MA* u ligaturi. U drugom

(A19070, A19078)²²² and the other two are from an unknown site (A19072, A20478).²²³ Since this type is not found outside the Zadar area, it is believed that the workshop must have been located in that area.²²⁴

35.EX. OF L. TETTI. DESEDES (Fig. 35)

All of the three specimens were found in Nin (A18979, A18980, A18981).²²⁵ The best preserved one can be seen on the tegula A18979 and it reads: [---]L.TETTI.DE.SEDES. It belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche. The letters *TE* and *TI* are ligated and a triangular distinction between words is found on three places. The full text on the stamp reads: *Ex officina L(ucii) Tetti Desedes*.²²⁶ One such incomplete stamp was found on Cvijinogradina hill-fort;²²⁷ Wilkes mentions such finds in Zadar, too.²²⁸

36. DE SALT SEX MTILLI MAX (Fig. 36)

Seven specimens of this stamp are kept in Archaeological Museum Zadar. They all come from Preko on the island of Ugljan (A19118, A19119, A19120, A19121, A19122, A19123, A19129).²²⁹ This type is characterized by two-line inscriptions and relief letters within two rectangular cartouches.²³⁰ All the stamp specimens have the same text – the name of the workshop's owner: *De Salt(u) Sex(ti) M(e)tilli Maximi*.²³¹ Among those found on Ugljan, there are certain differences in the rendering between the upper and lower lines of the inscription.²³² The best preserved stamp is the A19120 specimen; the right end of the upper line reads: [---]TILLI.MAX(im)i. The letters *TI*, *LI* and *MA* are ligated. The preserved part of the text in the lower line reads [---](S)ALT(u) and the letters *LT* are ligated. A deformed *hedera distinguens* can be seen at the end of the stamp.²³³ Also interesting is the A19119 stamp, on which the lower-line letters are inverted as compared to the upper line.²³⁴ The

223 Bersa 1903. g. spominje tri pečata ove radionice – dva iz Nina i jedan iz Polače, v. G. Bersa, 1903, 149; u *CIL*-u se navodi jedan primjerak iz Polače kao i jedan iz Zadra, v. *CIL* III, 14032, 14033.

224 J. J. Wilkes, 1979, 70; A. Škegro, 1999, 255.

225 U *CIL*-u su objavljena dva primjerka iz Nina, jedan je sačuvan gotovo u cijelosti, dok drugome nedostaje početak pečata i mogao bi biti A18979 koji se danas nalazi u AMZd, v. *CIL* III, 10183, 47; Bersa 1903. g. navodi tri primjerka ovog pečata u Muzeju sv. Donata u Zadru, ali ne donosi mjesto nalaza, v. G. Bersa, 1903, 148.

226 A. Škegro, 1999, 255; M. Jurjević, 2010, 64.

227 A. Colnago – J. Keil, 2008, 136; J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64.

228 J. J. Wilkes, 1979, 70.

229 Pronađeni su prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja provedenih 2004. i 2006. godine, v. M. Jurjević, 2010, 57-80.

230 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103; M. Jurjević, 2010, 65; G. Lipovac Vrkljan, 2011, 8

231 J. J. Wilkes, 1979, 70; A. Škegro, 1999, 255; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103; M.

Jurjević, 2010, 63 i dalje; G. Lipovac Vrkljan, 2011, 8.

232 M. Jurjević, 2010, 66.

222 H. Liebl - W. Wilberg, 2006, 244; I. Juras, 2011, 203.

223 In 1903, Bersa mentions three stamps from this workshop – two from Nin and one from Polača, see: G. Bersa, 1903, 149; one specimen from Počača and one from Zadar are mentioned in *CIL*, see: *CIL* III, 14032, 14033.

224 J. J. Wilkes, 1979, 70; A. Škegro, 1999, 255.

225 Two specimens from Nin have been published in *CIL*. One is almost intact and the beginning of the stamp is missing on the other; the latter one could be A18979, kept in AMZd today, see: *CIL* III, 10183, 47; Bersa 1903 mentions three specimens of this stamp in The St. Donat Museum in Zadar, but does not specify the sites where they were found, see: G. Bersa, 1903, 148.

226 A. Škegro, 1999, 255; M. Jurjević, 2010, 64.

227 A. Colnago – J. Keil, 2008, 136; J. J. Wilkes, 1979, 70; M. Jurjević, 2010, 64.

228 J. J. Wilkes, 1979, 70.

229 They were found during the rescue archaeological excavations carried out in 2004 and 2006, see: M. Jurjević, 2010, 57-80.

230 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103; M. Jurjević, 2010, 65; G. Lipovac Vrkljan, 2011, 8

231 J. J. Wilkes, 1979, 70; A. Škegro, 1999, 255; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 103; M.

Jurjević, 2010, 63 et seq.; G. Lipovac Vrkljan, 2011, 8.

232 M. Jurjević, 2010, 66.

233 M. Jurjević, 2010, 72.

234 M. Jurjević, 2010, 74; the letters of the upper line of the inscription on the roof tile fragment kept in the Maritime and History Museum of the Croatian Littoral are inverted as compared to the lower line, see: I. Radić Rossi, 2011, 24, fig. 10.

redu sačuvani dio teksta glasi: [---](S)ALT(u), sa slovima LT u ligaturi. Na kraju pečata je deformirana *hedera distinguens*.²³³ Zanimljiv je i pečat A19119 gdje su slova donjega reda izvedena obrnuto u odnosu na gornji red.²³⁴ Radionica Seksta Metilija Maksima otkrivena je u Crikvenici na području antičkog naselja *Ad Turres*.²³⁵ Tegule iz crikveničke radionice još su, osim u Crikvenici, nađene na području Vinodola,²³⁶ u uvali Soline na otoku Krku,²³⁷ u Senju.²³⁸ Nalazi na Ugljanu bi bili najjužniji nalaz tegula crikveničke radionice.²³⁹ U čuvaonici Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja nalazi se posebno zanimljiv ulomak tegule s pečatom radionice Seksta Metilija Maksima, a pretpostavlja se da potječe s podmorskog nalazišta kod rta Madone.²⁴⁰ Radionica se datira od druge polovice 1. st. pr. Kr. pa do kraja 2. st.²⁴¹

37. P.COIEDI (Sl. 37)

Slika 37. Pečat radionice P.COIEDI, Arheološki muzej Zadar
Figure 37. Stamp of P.COIEDI workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: J. Vučić

Pečat P.COIEDI zastupljen je u tri primjerka, dva su iz Kruševa (A11455, A11456),²⁴² a jednom mjesto nalaza nije poznato (A18855). Samo jedan primjerak sačuvan je u cijelosti, kod druga dva nedostaje desni dio pečata. Pripada tipu pečata s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše, a elementi su odvojeni trokutastom distinkcijom. Obiteljsko ime *Coiedius* zabilježeno je na nekoliko natpisa²⁴³ koji stanovitog Lucija Koeiedija Kandida smještaju na naš prostor

233 M. Jurjević, 2010, 72.

234 M. Jurjević, 2010, 74; na ulomku krovne opeke koja se čuva u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja slova gornjeg reda su izvedena obrnuto u odnosu na donji red, v. I. Radić Rossi, 2011, 24, Sl. 10.

235 Lokalitet se sustavno istražuje od 2006. g. te su otkriveni ostaci radioničkog proizvodnog kompleksa sa šest keramičarskih peći od kojih su četiri dobro očuvane. Crikvenička radionica proizvodila je razne keramičke proizvode – kućansku i građevinsku keramiku te amfore ravnog dna – tzv. crikveničke amfore, v. G. Lipovac Vrkljan, 2011, 7 i dalje.

236 Položaj Tribalj-Kloštar i Lokvišće, v. G. Lipovac Vrkljan – R. Starac, 2014, 97.

237 G. Lipovac Vrkljan – R. Starac, 2007, 98; M. Jurjević, 2010, 65.

238 M. Jurjević, 2010, 65.

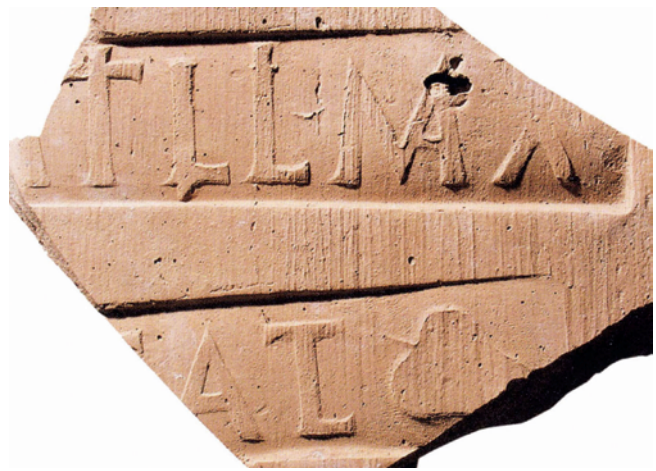
239 U podmorju šibenskog zaljeva, u Kanalu sv. Ante, nađen ulomak amfore crikveničke proizvodnje, v. I. Radić Rossi, 2011, 24.

240 I. Radić Rossi, 2011, 23-24.

241 G. Lipovac Vrkljan, 2007, 288; M. Jurjević, 2010, 64.

242 A11455, A11456 objavljeno u: J. Vučić, 2010, 103 i dalje.

243 *CIL* XI, 06163; *EDCS* (28.10.2015.) – AE 1995, 00486.

Slika 36. Pečat radionice DE SALT SEX MTILLI MAX, Arheološki muzej Zadar

Figure 36. Stamp of DE SALT SEX MTILLI MAX workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Čondić

workshop of Sextus Metilius Maximus was discovered in Crikvenica on the site of the Roman settlement *Ad Turres*.²³⁵ Besides in Crikvenica, the tegulae from Crikvenica workshop were also found in the Vinodol area,²³⁶ in Soline Cove on the island of Krk,²³⁷ and in Senj.²³⁸ The Ugljan finds would be the southernmost finds of the Crikvenica workshop tegulae.²³⁹ Particularly interesting is the fragment of a tegula with the stamp of the workshop of Sextus Metilius Maximus, stored in the depot of the Maritime and History Museum of the Croatian Littoral, believed to originate from an underwater site near Cape Madona.²⁴⁰ The workshop is dated to the period from the second half of the 1st century BC to the late 2nd century AD.²⁴¹

37. P.COIEDI (Fig. 37)

Of the three specimens of the P.COIEDI stamp in the collection, two were found in Kruševo (A11455, A11456),²⁴² and the site where the third one was found is unknown (A18855). Only one specimen is completely preserved; the other two are missing their respective right-hand parts. The stamp belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche, and the elements are separated

235 The site has been excavated systematically since 2006. Remnants of a workshop plant with six pottery kilns have been discovered. Four of them are well-preserved. The Crikvenica workshop produced various ceramic products – household pottery, construction tiles and bricks and flat-bottom amphorae (so-called “Crikvenica amphorae”), see: G. Lipovac Vrkljan, 2011, 7 et seq.

236 Tribalj-Kloštar and Lokvišće positions, see: G. Lipovac Vrkljan – R. Starac, 2014, 97.

237 G. Lipovac Vrkljan – R. Starac, 2007, 98; M. Jurjević, 2010, 65.

238 M. Jurjević, 2010, 65.

239 The Crikvenica amphora fragment found on the sea bed of the Bay of Šibenik, in Sv. Ante Channel, see: I. Radić Rossi, 2011, 24.

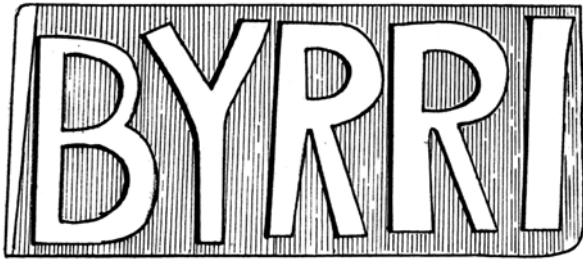
240 I. Radić Rossi, 2011, 23-24.

241 G. Lipovac Vrkljan, 2007, 288; M. Jurjević, 2010, 64.

242 A11455, A11456 published in: J. Vučić, 2010, 103 et seq.

u vrijeme gušenja Skribonijanove pobune 42.g.²⁴⁴ J. Vučić smatra da se, zbog malog broja pronađenih pečata i njihova izostanka na susjednoj obali, ovdje najvjerojatnije radi o lokalnoj proizvodnji.²⁴⁵

38. BYRRI (Sl. 38)

Slika 38. Pečat radionice *BYRRI*, Arheološki muzej Zadar

Figure 38. Stamp of *BYRRI* workshop, Archaeological Museum Zadar
crtež / drawing: M. Oršulić

Pečat *BYRRI* (A3489) sačuvan je u cijelosti. Nađen je u mjestu Bibinje pored Zadra i pripada tipu pečata s izbočenim slovima u pravokutnoj kartuši. Jedina analogija ovom pečatu nalazi se na salonitaskom području.²⁴⁶ G. Alföldy navodi zajedno ime *Byrrius* i *Birrius*. Na epigrafskim spomenicima pronalazi tri nositelja tog imena na prostoru provincije Dalmacije te smatra da su oni sjevernotalijanskog podrijetla.²⁴⁷

39. M.EVPROPES (Sl. 39)

Pečat *M.EVPROPES* (A18816) pripada tipu s izbočenim slovima unutar *tabulae ansatae*. Nemamo podatak o mjestu nalaska. Pretragom dostupne literature i epigrafske baze podataka²⁴⁸, analogiju za ovaj pečat pronašli smo samo na slonitanskom području.²⁴⁹ Na jednom nadgrobnom spomeniku iz Numidije (današnji Alžir) nalazi se natpis koji spominje *M(arcus) Aemilius Eupropes* i to je za sada jedina potvrda ovog imena u kombinaciji s prenomenom *Marcus*.²⁵⁰

40. VRSACI (Sl. 40)

Pečat *VRSACI* nalazimo u dva primjerka (A29033, A29036).²⁵¹ Pripada tipu s izbočenim slovima u pravokutnoj kartuši.

with a triangular distinction. The family name *Coiedius* can be found on several other inscriptions,²⁴³ placing certain *Coiedius* on this territory in the days of the crushing of the Scribonianus revolt in 42 AD.²⁴⁴ In J. Vučić's opinion, the fact that only a few of these stamps have been found and their absence on the neighboring coast indicate that they were produced locally.²⁴⁵

38. BYRRI (Fig. 38)

The *BYRRI* stamp (A3489), completely preserved, was found in Bibinje near Zadar. It belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche. The only analogy for this stamp is found in the Salona area.²⁴⁶ G. Alföldy mentions two versions of the name: *Byrrius* and *Birrius*. He found three bearers of this name on the epigraphic monuments in the province of Dalmatia. In his opinion, they are of northern Italian origin.²⁴⁷

39. M.EVPROPES (Fig. 39)

Slika 39. Pečat radionice *M.EVPROPES*, Arheološki muzej Zadar

Figure 39. Stamp of *M.EVPROPES* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

The *M.EVPROPES* stamp (A18816) belongs to the type with relief letters within a *tabula ansata*. The site where it was found is unknown. Looking for analogies for this stamp in the available literature and epigraphic data base,²⁴⁸ we only found one – in the Salona area.²⁴⁹ On a gravestone from Numidia (present-day Algeria), there is an inscription mentioning *M(arcus) Aemilius Eupropes*; this is the only known confirmation of this name in combination with the prenomem *Marcus*.²⁵⁰

40. VRSACI (Fig. 40)

There are two specimens of the *VRSACI* stamp in the collection (A29033, A29036).²⁵¹ It belongs to the type with relief

244 J. Vučić, 2010, 104.

245 J. Vučić, 2010, 105.

246 F. Bulić: 1905, 160; 1909, 74.

247 *CIL* III 8548 potvrda za ime *Byrria*; *EDCS* (02.11.2015.); *CIL* III 2799; 14754

– potvrda za ime *Birrius*, *Birria*; kognomen *Birrius* (*Byrrius*) nije osobito čest (nešto je češći kao *nomen*), pronalazi ga se na području Rima, sjeverne Italije i južne Galije, v. G. Alföldy, 1969, 67; *OPEL* 1, 120, 132.

248 *EDCS* (31.10.2015.)

249 F. Bulić, 1885, 109; 1897, 191; 1901, 138; 1903, 199; 1904, 156; 1907, 135.

250 *CIL* VIII, 3357.

251 Obje tegulae pronađene su u grobu 732, na nekropoli T. C. Relja, 1989. u Zadru, v. S. Gluščević, 2005b, 970.

243 *CIL* XI, 06163; *EDCS* (28.10.2015.); *AE* 1995, 00486.

244 J. Vučić, 2010, 104.

245 J. Vučić, 2010, 105.

246 F. Bulić: 1905, 160; 1909, 74.

247 *CIL* III 8548, a confirmation for the name *Byrria*; *EDCS* (02.11.2015.); *CIL* III 2799;

14754 – a confirmation for the name *Birrius*, *Birria*; the cognomen *Birrius* (*Byrrius*) is not very common (it is more frequently found as a nomen); it is found in the greater Rome area, northern Italy and southern Gaul, see: G. Alföldy, 1969, 67; *OPEL* 1, 120, 132.

248 *EDCS* (31 October 2015)

249 F. Bulić, 1885, 109; 1897, 191; 1901, 138; 1903, 199; 1904, 156; 1907, 135.

250 *CIL* VIII, 3357.

251 Both tegulae were found in Grave 732 on the position T. C. Relja at the Zadar necropolis in 1989, see: S. Gluščević, 2005b, 970.

F. Bulić navodi nekoliko ovakvih pečata iz Arheološkog muzeja u Splitu i to je, za sada, jedina analogija koju smo uspjeli pronaći.²⁵² Očito je da se radi o kognomenu *Ursacius* koji je ovdje izveden u genitivu, a postoji i nekoliko natpisa sa salonitanskog područja koji potvrđuju ovaj kognomen.²⁵³ Zanimljivi su nalazi tegula iz Rumunjske na kojima se povezuje VII. legija i stanoviti *Ursacius*.²⁵⁴

41. [---]A(P)PVLEIO COS (SI. 41)

Slika 41. Pečat radionice *APPVLEIO COS*, Arheološki muzej Zadar
Figure 41. Stamp of *APPVLEIO COS* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Pečat [---]A(P)PVLEIO COS pripada tipu s izbočenim slovima u pravokutnoj kartuši. U AMZd je ovo, za sada, jedina tegula s konzulskom datacijom (A18955).²⁵⁵ Na popisu magistrata rimske države nalaze se četiri konzula čije je gentilino ime *Appuleius*, od kojih je najstariji, *Q. Appuleius Pansa*, naveden kao konzul 300.g. pr. Kr.²⁵⁶ Zanimljiva su ostala tri, od kojih je prvi, *Sex. Appuleius Sex. f. Sex. n.*, bio konzul uz Oktavijana (*Imp. Caesar Divi f.*) 29.g. pr. Kr.²⁵⁷ On je 8.g. pr. Kr. poslan u Ilirik kao namjesnik.²⁵⁸ Drugi je njegov brat, *M. Appuleius Sex. f.*, koji je postao konzul 20.g. pr. Kr.²⁵⁹ Treći je *Sex. Appuleius Sex. f.*, koji je u 14.g. bio konzul uz Seksta Pompeja.²⁶⁰ Na pečatu se prije imena *Appuleius* naslućuju ostatci donjih hasti koje bi mogle pripadati slovu X pa bi, prema tome, izbor bio sužen na jednog od dva Seksta Apuleja, a prema gore iznesenom smatramo da je riječ o Sekstu Apuleju koji je bio konzul uz Oktavijana. Analogiju za ovaj pečat pronalazimo na dva mjesta. Prva se odnosi na tegulu s pečatom koju je objavio B. Ilakovac gdje se jasno vidi gotovo cijeli pečat (nedostaju samo zadnja dva slova). Ova tegula je pronađena na lokalitetu Mirine (akvadukt Kolan-

Slika 40. Pečat radionice *VRSACI*, Arheološki muzej Zadar

Figure 40. Stamp of *VRSACI* workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: F. Jurković Pešić

letters within a rectangular cartouche. F. Bulić mentions several such stamps from the Archaeological Museum Split and it is the only analogy we have managed to find so far.²⁵² Obviously, it is the cognomen *Ursacius*, used here in genitive. There are also a few inscriptions from the Salona area that confirm this cognomen.²⁵³ There are also some interesting finds in Romania, linking the VII Legion with a certain *Ursacius*.²⁵⁴

41.[---]A(P)PVLEIO COS (Fig. 41)

The stamp [---]A(P)PVLEIO COS belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche. This is the only known tegula in the collection of AMZd (A18955) that has a stamp specifying it was made during a consulship.²⁵⁵ There are four consuls with the gentilicium *Appuleius* on the list of Roman magistrates, the oldest among them being *Q. Appuleius Pansa*, who was a consul in 300 BC.²⁵⁶ The other three are interesting. The first one is *Sex. Appuleius Sex. f. Sex. n.*, a consul in the reign of Octavian (*Imp. Caesar Divi f.*) in 29 BC.²⁵⁷ He was sent to Illyricum as its governor in 8 BC.²⁵⁸ The second one is his brother, *M. Appuleius Sex. f.*, who became a consul in 20 BC.²⁵⁹ The third one is *Sex. Appuleius Sex. f.*, who was a consul in 14 AD, during the reign of Sextus Pompey.²⁶⁰ Remains of lower hastae are discernable on the stamp in front of the name *Appuleius*. The hastae could have belonged to the letter X. If so, the choice would be limited to one of the two Sextus Appuleiuses. Given the above, we believe the Sextus Appuleius in question is the one who was an Octavian's consul. Analogy for this stamp can be found in two places. The first

252 F. Bulić, 1895, 219; 1904, 156.

253 G. Alföldy, 1969, 316.

254 *EDCS* (28.10.2015.), upisom kognomena *Ursacius*, na tegulama: AE 1981, 0719; CERom-17, 00733a, 00733b, itd.

255 Na Odjelu za dokumentaciju postoje mnogi crteži tegula nastali u vrijeme kada je kolegica Cvita Raspović radila na ovom materijalu. Među njima se nalazi i crtež pečata i uz njega stoji podatak – Zaton, 1986. Budući da uz samu tegulu nije stajala nikakva oznaka mjesta nalaza, ne možemo biti potpuno sigurni u ovaj podatak.

256 R. Matijašić, 2002, 190 i dalje.

257 R. Matijašić, 2002, 211; J. J. Wilkes, 1969, 66, 309.

258 R. Syme, 1986, 317; J. J. Wilkes, 1969, 66, 309; R. Syme, 1986, 317.

259 R. Syme, 1986, 316, 317.

260 R. Matijašić, 2002, 212. On je ujedno i sin već spomenutog Seksta Pompeja koji je bio konzul 29.pr.Kr. (v. R. Syme, 1986, 317).

252 F. Bulić, 1895, 219; 1904, 156.

253 G. Alföldy, 1969, 316.

254 *EDCS* (28 October 2015), the cognomen *Ursacius* inscribed on the tegulae AE 1981, 0719; CERom-17, 00733a, 00733b, etc.

255 The files department contains numerous tegulae drawings made during the time when our colleague Cvita Raspović worked on this material. Among them is a drawing of this stamp, with the note "Zaton, 1986". Since no label specifying a site is attached to the tegula itself, we cannot be certain about this information.

256 R. Matijašić, 2002, 190 et seq.

257 R. Matijašić, 2002, 211; J. J. Wilkes, 1969, 66, 309.

258 R. Syme, 1986, 317; J. J. Wilkes, 1969, 66, 309; R. Syme, 1986, 317.

259 R. Syme, 1986, 316, 317.

260 R. Matijašić, 2002, 212. He is also the son of the above mentioned Sextus Pompey, who was a consul in 29 BC (v. R. Syme, 1986, 317).

Caska) na otoku Pagu.²⁶¹ Drugi pečat je pronađen na ručki amfore i sačuvan je u cijelosti, a glasi: *SEX APPVLEIO-COS*. Ručka je pronađena na lokalitetu Caska na otoku Pagu.²⁶² S obzirom na to da analogiju ovom pečatu pronalazimo isključivo na ovim prostorima, mogla bi se pretpostaviti mogućnost lokalne proizvodnje.²⁶³ Datacija bi svakako išla u kraj 1. st. pr. Kr., što bi odgovaralo vremenu kada je Sekst Apulej poslan u Ilirik kao namjesnik.

42. [---]CRESC(NTI)[---] (SI. 42)

Slika 42. Pečat radionice [---]CRESC(NTI)[---], Arheološki muzej Zadar

Figure 42. Stamp of [---]CRESC(NTI)[---] workshop, Archaeological Museum Zadar

foto / photo: I. Juras

Pečat [---]CRESC(NTI)[---] (A20556) je tip s izbočenim slovima unutar pravokutne kartuše.²⁶⁴ Analogiju za njega ne nalazimo na području provincije Dalmacije i Italije. Međutim, ime *L. Munatius Crescens*, „oficinatora“ Domicije Lucile, pojavljuje se na rimskim pečatima koji glase: *CHRESIMI L. MVNATI CRESCENTIS* i *CHRESIMI L.M.C.*, s tim da je *Chresimus* njegov rob.²⁶⁵ Kognomen *Crescens* dobro je dokumentiran diljem Carstva, osobito među robovima i oslobođenicima, pa je tako u velikom broju poznat i u provinciji Dalmaciji, ali ne među autohtonim stanovništvom.²⁶⁶ Fatura gline i izgled slova jako podsjeća na pečate lokalne proizvodnje, poput *TRAGVLAE*.²⁶⁷

one is the stamped tegula published by B. Ilakovac. Almost entire stamp is clearly visible (only the two last letters are missing). This tegula was found on the Mirine site (the Kolan – Caska aqueduct) on the island of Pag.²⁶¹ The second stamp was found on an amphora handle. It is completely preserved and it reads *SEXAPPVLEIO-COS*. The handle was found on the Caska site on the island of Pag.²⁶² Since the analogy for this stamp is found only on this territory, it is possible it was produced locally.²⁶³ It should certainly be dated to the late 1st century BC, when Sextus Appuleius was sent to Illyricum as a governor.

42. [---]CRESC(NTI)[---] (Fig. 42)

The [---]CRESC(NTI)[---] stamp (A20556) belongs to the type with relief letters within a rectangular cartouche.²⁶⁴ Analogy for this stamp is found in the province of Dalmatia and in Italy. However, the name *L. Munatius Crescens*, the “offinator” of Domitia Lucilla is not found on Roman stamps that read *CHRESIMI L. MVNATI CRESCENTIS* and *CHRESIMI L.M.C.*; *Chresimus* was his slave.²⁶⁵ The cognomen *Crescens* is well-documented throughout the Empire, particularly as a slave and freeman cognomen. Consequently, it was abundant in Dalmatia, too; however, not among the autochthonous population.²⁶⁶ The texture of clay and the rendering of the letters strongly resemble the locally produced stamps such as *TRAGVLAE*.²⁶⁷

Most of the tegulae analyzed in this paper were imported from the northern Adriatic workshop; they account for 80.25% of their total number. We can identify two groups of workshops there: those south of the River Po delta (producing mostly orange and reddish pottery) and those in Aquileia and its surroundings (making products of yellowish clay).²⁶⁸ Based on what we know today, the earliest import of tegulae to these parts was recorded in the second half of the 1st century BC. Those were the

261 B. Ilakovac, 2008, 129-166. Spomenuta tegula je upisana u Inventarnu knjigu AMZd pod brojem 3091, ali za sada nije fizički pronađena.

262 Pečat je pronađen među materijalom iz istraživanja rimske vile u Caskoj i u svom diplomskom radu ga donosi kolegica Maja Grisonic. Ovim putem joj želimo zahvaliti što nam je ukazala na taj pečat, v. M, Grisonic, 2015, 124 i dalje.

263 Prilikom pisanja ovoga rada dobile smo od prof. dr.sc. Anamarije Kurilić (Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest) na uvid crtež i fotografiju ulomka tegule pronađene u Caskoj na otoku Pagu, koji također ima pečat s (za sada nepoznatom) konzulskom datacijom. Natpis COS paleografski je identičan natpisu na teguli koju obrađujemo. Na ovom mjestu se od srca zahvaljujemo prof. dr.sc. Anamariji Kurilić na informacijama i pomoći. Sve o teguli koju je obradila prof.dr.sc. Anamarija Kurilić v. *Studi in onore di Claudio Zaccaria (u tisku)*.

264 Pečat je nađen u Aseriji i objavljen u: I. Juras, 2011, 204 i dalje.

265 *CIL* 15, 122; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 170.

266 G. Alföldy, 1969, 181; *OPEL* 2, 83, 84.

267 I. Juras, 2011, 205.

261 B. Ilakovac, 2008, 129-166. Although the said tegula is entered into the AMZd Inventory Book under No. 3091, the item has not been found yet.

262 The stamp was found among the artifacts from the excavations of a Roman villa in Caska. It was analyzed in the graduation thesis of our colleague Maja Grisonic. We are using the opportunity to express our gratitude to her for drawing our attention to this stamp, see: M, Grisonic, 2015, 124 et seq.

263 At the time of writing of this paper, Dr. Anamarija Kurilić, a professor at the Department of History of the University of Zadar, gave us an insight into a drawing and a photograph of a fragment of the tegula found in Caska on the island of Pag. It also has a stamp specifying it was made during a (still unidentified) consulship. Paleographically, the inscription COS is identical to the inscription on the tegula analyzed here. We thank Dr. Anamarija Kurilić from our heart for the information and assistance provided. For all about the tegula analyzed by Dr. Kurilić, see: *Studi in onore di Claudio Zaccaria (currently in print)*.

264 Found in Asseria, the stamp was published in: I. Juras, 2011, 204 et seq.

265 *CIL* 15, 122; C. Zaccaria – M. Župančić, 1993, 170.

266 G. Alföldy, 1969, 181; *OPEL* 2, 83, 84.

267 I. Juras, 2011, 205.

268 R. Matijašić, 1989, 66; J. Mardešić, 1

Najveći broj tegula koje se u radu obrađuju su uvoz iz sjevernojadrijskih radionica i čine 80,25% od ukupnog broja. Razlikuju se dva radionička kruga: radionice koje su se nalazile južno od ušća rijeke Po, gdje prevladavaju proizvodi narančaste i crvenkaste boje i radionički centri iz Akvileje i njene šire okolice čiji su proizvodi od žućkaste gline.²⁶⁸ Prema sadašnjim saznanjima, najraniji uvoz tegula na naša područja je u drugoj polovici 1. st. pr. Kr. i riječ je o ranim tipovima pečata radionice *Pansiana*, točnije tipu *QCP*, koji se datira u vrijeme kasne Republike i cara Augusta. U prvoj polovici 1. st. prevladavao je uvoz iz radionica na području južno od ušća rijeke Po, dok u drugoj polovici 1. st. prevladavaju radionički pečati s prostora Akvileje i Konkordije.

Prema Matijašiću, tegule s pečatima *Pansiana*, *Solonas*, *A Faesonia* i *Q. Clodi Ambrosi* pripadaju skupini jako rasprostranjenih tegula proizašlih iz sjevernojadrijskih radionica.²⁶⁹ Tu tezu potvrđuju i tegule Arheološkog muzeja Zadar, ali ipak s određenim razlikama. Uspoređujući učestalost spomenutih pečata, tegule iz radionice *A Faesoni* su na području Istre i sjeverne Liburnije druge po brojnosti, odmah iza *Pansiane* koja je svuda najzastupljenija.²⁷⁰ Na zadarskom području pečat *A Faesoni* je, od četiri spomenuta, najmanje zastupljen - na drugom mjestu po brojnosti su pečati *Solonas* radionice, te u gotovo jednakom broju *Q. Clodi Ambrosi* (Prilozi 2 i 3). Slična situacija je i u Muzeju grada Šibenika gdje su pečati *A Faesoni* radionice zastupljeni sa samo dva primjerka.²⁷¹ Na području južne Dalmacije, na temelju nalaza tegula s područja Narone, slika je opet drugačija.²⁷² Pečati radionice *Pansiana* su i u ovom slučaju najzastupljeniji, dok su na drugom mjestu pečati radionice *Q. Clodi Ambrosi* sa četrnaest primjeraka. Pečati radionica *Solonas* i *A Faesoni* su zastupljeni s tek tri i dva primjerka.²⁷³ Pečati *C. Titi Hermerotis*, koji su na području Istre, sjeverne i srednje Dalmacije zastupljeni u nešto manjem broju,²⁷⁴ na području Narone su brojniji.²⁷⁵ (Prilog 2.)

early types of the *Pansiana* workshop stamps – more specifically, the *QCP* type, dated to the late Republic and to the reign of Emperor Augustus. In the first half of the 1st century AD, tegulae were predominantly imported from the workshops south of the River Po delta, while in the second half of the same century they mostly came with the workshop stamps from the Aquileia and Concordia areas.

According to Matijašić, the tegulae with the *Pansiana*, *Solonas*, *A Faesonia* and *Q. Clodi Ambrosi* stamps belong to the group of very widespread tegulae made in the northern Adriatic workshops.²⁶⁹ The thesis finds its support in the tegulae kept in Archaeological Museum Zadar, although with some differences. When the frequency of the above mentioned stamps is compared, the tegulae from *A Faesoni* workshop are the second most numerous in Istria and northern Liburnia, right after the *Pansiane* tegulae, the most abundant throughout the region.²⁷⁰ In the Zadar area, the *A Faesoni* stamp is the least represented of the four above mentioned stamps. The second most numerous are the stamps of *Solonas* workshop and, represented in almost equal number, *Q. Clodi Ambrosi* (Annexes 2 and 3). It is similar in the Šibenik City Museum, where there are only two stamps of *A Faesoni* workshop.²⁷¹ Based on the tegulae found in Narona area, the situation is different in southern Dalmatia.²⁷² The *Pansiana* workshop stamps are the most abundant here, too, but the second most numerous ones are the stamps of *Q. Clodi Ambrosi* workshop (fourteen specimens). There are only three and two specimens of *Solonas* and *A Faesoni* workshop stamps, respectively.²⁷³ The *C. Titi Hermerotis* stamps, not so abundant in Istria and northern and central Dalmatia,²⁷⁴ are more numerous in the Narona area.²⁷⁵ (Annex 2)

The next group consists of the tegulae which were also produced in north Adriatic workshops but are less widespread and are found in much smaller numbers in these parts.²⁷⁶ The 25 different workshop stamps kept in Archaeological Museum Zadar belong to this group.²⁷⁷ Most of them are represented with a very few specimens (1 to 3). The stamps of *C Titi Hermerotis* and *Q. Grani Prisci* workshops

268 R. Matijašić, 1989, 66; J. Mardešić, 1

269 R. Matijašić, 1989, 62-64; za rasprostiranje na istočnoj jadranskoj obali v. M. Abramić, 1927, 134; J. J. Wilkes, 1979, 68; M. Katić, 1994, 209; S. Božek, 2000, 512, 513; J. Mardešić, 2006, 102; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95; M. Čurković, 2008, 73.

270 Pečati *Solonas* i *Q. Clodi Ambrosi* su po brojnosti na trećem i četvrtom mjestu, R. Matijašić, 1985, 291, 296 (Prilog 3); 1989, 62-63.

271 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 84, T. 1.

272 M. Abramić, 1927, 130-138; J. Mardešić, 2006, 99-112

273 Usporedba je napravljena na temelju 79 radioničkih pečata pronađenih na naronitskom području. Dio pečata objavljuje M. Abramić, 1927. (130-138) a drugi dio donosi J. Mardešić, 2006. (99-112), v. J. Mardešić, 2006, 102.

274 U zadarskom Muzeju čuva se 7 primjeraka, v. Prilog 3; R. Matijašić, 1989, 64 i dalje; 1985, 296, Prilog I; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 84, T. 1.

275 J. J. Wilkes, 1979, 69; J. Mardešić, 2006, 102.

269 R. Matijašić, 1989, 62-64; for their abundance in eastern Adriatic coast, see also: M. Abramić, 1927, 134; J. J. Wilkes, 1979, 68; M. Katić, 1994, 209; S. Božek, 2000, 512, 513; J. Mardešić, 2006, 102; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 95; M. Čurković, 2008, 73.

270 The *Solonas* and *Q. Clodi Ambrosi* stamps are the third and fourth, respectively, most numerous stamps, R. Matijašić, 1985, 291, 296 (Annex 3); 1989, 62-63.

271 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 84, Pl. 1.

272 M. Abramić, 1927, 130-138; J. Mardešić, 2006, 99-112

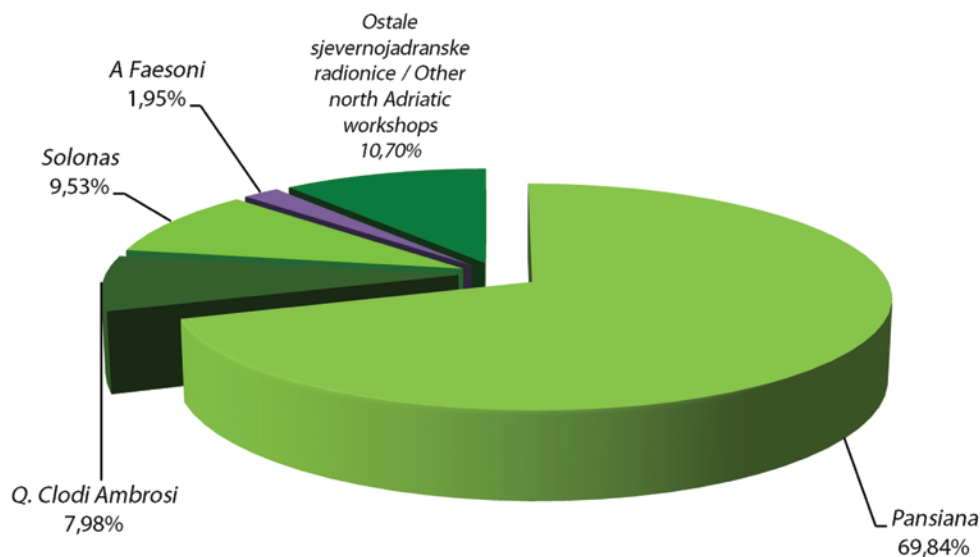
273 The comparison is based on the 79 workshop stamps found in Narona area. Some of the stamps were published by M. Abramić, 1927 (130-138) and the remaining ones by J. Mardešić, 2006 (99-112), see: J. Mardešić, 2006, 102.

274 Seven specimens are kept in the Zadar museum, see: Annex 3; R. Matijašić, 1989, 64 et seq.; 1985, 296, Annex I; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 84, Pl. 1.

275 J. J. Wilkes, 1979, 69; J. Mardešić, 2006, 102.

276 R. Matijašić, 1989, 62.

277 These are 57 tegulae with 25 different stamps, see: Annex 3.

Sljedeću skupinu čine tegule koje su također proizvedene u sjevernojadranskim radionicama, ali je njihova teritorijalna rasprostranjenost manja i na našim prostorima se nalaze u znatno manjim količinama.²⁷⁶ Toj skupini pripada 25 različitih radioničkih pečata koji se čuvaju u Arheološkom muzeju Zadar.²⁷⁷ Najveći dio njih je zastupljen s vrlo malim brojem primjeraka, od jedan do tri. Izuzetak čine pečati radionica *C Titti Hermerotis* i *Q. Grani Prisci* sa sedam i šest primjeraka, zatim pečati *Attiae Mulsulae T. f.* i *Tvl. Cal.* s pet primjeraka te radionica *Cinniana* s četiri primjerka (Prilog 3). Ti pečati čine ukupno 11% uvezenih tegula dok, usporedbe radi, samo proizvodi radionice *Pansiana* čine 70% tegula uvezenih iz sjevernojadranskih radionica (Prilog 2).

Radionica *Pansiana* se po količini nalaza i širokoj distribuciji proizvoda ističe među sjevernojadranskim radionicama. Nalazimo ih duž istočnojadranske obale, do Crne Gore, ali i u unutrašnjosti.²⁷⁸ U Zadru i okolici pečati radionice *Pansiana* nalaze se na gotovo svim lokalitetima. U Muzeju ih se čuva 359, od kojih je 169, nažalost, bez oznake mjesta nalaza, a 111 ih potječe s nekropole antičkog Jadera.

Kao što je već ranije spomenuto, pretpostavlja se da su, po uzoru na lokalne vojne radionice, u provinciji Dalmaciji sredinom 1. stoljeća osnovane i privatne radionice, što bi bio glavni razlog opadanju uvoza opekarskih proizvoda iz sjevernojadranskih radionica.²⁷⁹ Za sada je distribucija nalaza glavni pokazatelj lokalne proizvodnje. Iznimka su pečati crikveničke radionice - *DESALT(u) SEX(ti) M(e)TILLI MAXIMI* i, prema najnovijim saznanjima, pečati *MVTTIENI* za koje imamo potvrdu radionica. Pečate *TRAGVLAE, EX. OF*

Prilog 2. Odnos radioničkih pečata sjevernojadranskih radionica

Annex 2. The ratio of north Adriatic workshop stamps

priređila / prepared by: F. Jurković Pešić

are an exception (seven and six specimens, respectively), then follow the stamps of *Attiae Mulsulae T. f.* and *Tvl. Cal.* (five specimens each) and those of *Cinniana* workshop (four) (Annex 3). All together, these stamps account for 11% of the imported tegulae. For the sake of comparison, the products of

Pansiana workshop alone account for 70% of the tegulae imported from the northern Adriatic workshops (Annex 2).

By the quantity of finds and by the distribution of its products, *Pansiana* workshop stands out among the northern Adriatic workshops. Its products are found along eastern Adriatic coast, all the way to Montenegro, as well as in the hinterland.²⁷⁸ In Zadar and its surroundings, *Pansiana* stamps are found on almost all sites. The Museum is in the possession of 359 of them. Of these, 169 are from unknown sites and 111 are from the ancient lader's necropolis.

As mentioned previously, it is believed that, following the example of local military workshops, private workshops were also established in the province of Dalmatia in the mid-1st century. This would be the main reason for the decreased import of brick and tile products from the northern Adriatic workshops.²⁷⁹ The distribution of the finds has been the main indicator of the local production so far, the exception being the stamps of the Crikvenica workshop -*DESALT(u) SEX(ti) M(e)TILLI MAXIMI* and, based on recent discoveries, the *MVTTIENI* stamps for which workshops are confirmed. Since the *TRAGVLAE, EX. OF L. TETTI. DESEDES, P. COIEDI, [---] CRESC(NTI)[---]* and *[---]A(P)PVLEIO COS* stamps are found only in Zadar surroundings, we can assume that the workshops must have been somewhere in that area. The tegulae with the said stamps are made of the yellowish clay strongly resembling the clay of the army tegulae from Burnum. One specimen of the *BYRRI* workshop stamp was found in Bibinje near Zadar and a few specimens were found in the Salona area. Similarly, a single specimen of the *M. EVPROPES* stamp was found in the Zadar area, but is rather numerous in the Archaeological Museum Split. The clay of both tegulae is of

276 R. Matijašić, 1989, 62.

277 Radi se o 57 tegula s pečatima, na kojima je 25 različitih pečata, v. Prilog 3.

278 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 94.

279 R. Matijašić, 1989, 65; A. Škegro, 1999, 253-254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 100.

278 I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 94.

279 R. Matijašić, 1989, 65; A. Škegro, 1999, 253-254; I. Pedišić – E. Podrug, 2008, 100.

L. TETTI. *DESEDES*, P. COIEDI, [---]CRESCE(NTI)[---] i [---]A(P) PVLEIO COS nalazimo isključivo u okolici Zadra, na temelju čega bi se moglo pretpostaviti da su se radionice nalazile negdje na tom području. Tegule sa spomenutim pečatima rađene su od žućkaste gline koja jako podsjeća na boju gline vojnih tegula iz Burnuma. Pečat radionice *BYRRI* nađen je u jednom primjerku u Bibinjama pored Zadra, dok se na salonitanskom području navodi s nekoliko primjerka. Slična je situacija s pečatom *M. EVPROPES* koji je na zadarskom području zastupljen samo jednim primjerkom, dok se u Arheološkom muzeju u Splitu nalazi u puno većem broju. Kod obje tegule glina je izrazito narančasta i velika je razlika u boji i fakturi u odnosu na prije spomenute pečate. Oba radionička pečata u radu se donose kao lokalni proizvodi, što zaključujemo na temelju distribucije nalaza, tj. izostanka nalaza na području sjevernog Jadrana i zapadne jadranske obale. Boja gline može i ne mora biti indikativna, tako da bez potvrda u vidu radioničkih peći ili, po našem mišljenju, izrazito korisnih analiza faktura gline, ne možemo sa sigurnošću odrediti točno mjesto proizvodnje spomenutih tegula.

Najveći broj tegula iz fundusa Arheološkog muzeja Zadar potječe iz većih ili manjih urbanih sredina. S područja grada Zadra je 176 tegula s pečatom. S nekropole antičkog Jadera potječe 155 tegula,²⁸⁰ dok znatno manji broj dolazi s istraživanja unutar gradskih bedema, svega 21 tegula s pečatom. Od 21 primjerka, 18 je s pečatom *Pansiana* radionice i zastupljeni su gotovo svi podtipovi pečata.²⁸¹ Velik je nesrazmjer između broja tegula koje su nađene u samom gradu i onih s nekropole. U ovom slučaju puno je veći broj onih koje potječu s nekropole. Grad Zadar ima neprekinut kontinuitet života i stanovanja od prapovijesti pa do danas. U njemu se živi, gradi, urušava i obnavlja. Tegulama se uglavnom pokrivaju krovovi koji prvi i propadaju, te se materijal odbacuje. Nekropola je grad mrtvih, a na našu sreću, nekropola antičkog Zadra ostala je vrlo dobro sačuvana, s velikim brojem u potpunosti očuvanih grobova, pa tako i velikim brojem sačuvanih tegula koje su bile u funkciji grobne arhitekture. S područja Aserije donosi se 29 pečata.²⁸² Iako se radi o relativno malome broju primjeraka, raznolikost pečata je još jedan dokaz aktivne trgovine zaleđa i jadranskih luka. Slična situacija je i u Ninu gdje je raznolikost radioničkih pečata također izražena. S Burnuma potječe 109 tegula s pečatima od kojih najveći broj pripada vojnim pečatima na kojima su zastupljene tri legije. Osim

an intense orange color; in terms of color and texture, there is a big difference between them and the previously mentioned stamps. Based on the distribution of their finds and lack of such finds in northern and western Adriatic, both workshop stamps are classified in this paper as local products. The color of the clay does not necessarily have to be a clue, so the exact place where the said tegulae were produced cannot be established positively without confirmation in the form of workshop kilns or, in our opinion, very useful analyses of the clay texture.

Most of the tegulae in the holdings of Archaeological Museum Zadar come from urban areas, bigger or smaller. As many as 176 stamped tegulae come from the Zadar area, 155 of them come from the necropolis of the ancient lader,²⁸⁰ and a much smaller number (21) was found during the excavations inside the city walls. Of these 21 specimens, 18 have the *Pansiana* stamp and almost all the subtypes are represented.²⁸¹ There is a great disproportion between the number of the tegulae found in the city and the number of those found at the necropolis. The tegulae that came from the necropolis are much more numerous.

A city like Zadar has had a continuity of life and habitation since the prehistory. The city structures would be built, become dilapidated and then reconstructed. Tegulae are mostly used for covering roofs. Roofs are the first parts to fall into disrepair and the material is then discarded. Necropolises are towns of the dead. Fortunately for us, the necropolis of the ancient lader has remained well preserved, with a large number of intact graves with numerous intact tegulae as parts of the sepulchral architecture. From Asseria came 29 stamps.²⁸² Although the number of stamps is relatively small, their diversity can be seen as yet another piece of evidence of active trade between Adriatic ports and their hinterland. Similarly, the diversity of the workshop stamps coming from Nin is also prominent. Of the 109 have stamped tegulae from Burnum, most of them have a stamp of one of the three legions. In addition to these military workshops, only two northern Adriatic workshops are represented: *Pansiana* and *Q Clodi Ambrosi*. Numerous individual tegulae were also found in Ravni kotari and on the coast and islands. Unfortunately, most of the tegulae analyzed here have no designation specifying the sites they came from, which

280 Gotovo sve tegule potječu iz istraživanja rimske nekropole koja su se vršila od kraja 80-ih godina na širem gradskom području, Relji, gdje je u mnogobrojnim kampanjama otkriveno oko 2000 grobova koji pretežito pripadaju rimskom i kasnorimskom periodu, v. S. Gluščević, 2005, 2014, 53-81; I. Fadić, 2006a, 347-349; 2006b, 350-352; 2006c, 352-354; T. Alihodžić, 2008, 508-509; 2009, 540-543; J. Vučić, 2009, 539-540; Š. Perović – I. Fadić, 2009, 45-101; I. Juras, 2014, 117-140.

281 Sedam primjeraka pripada skupini tipološki neodredivih *Pansiana*.

282 Taj broj nikako ne daje stvarnu sliku o količini tegula s pečatom s Aserije jer je riječ isključivo o tegulama koje se čuvaju u Arheološkom muzeju Zadar.

280 Almost all the tegulae were found during the numerous excavation campaigns on the Relja position at the Roman necropolis within the greater city limits carried out since the late 1980s. Around 2,000 graves have been discovered, belonging mostly to the Roman and Late Roman periods, see: S. Gluščević, 2005; 2014, 53-81; I. Fadić, 2006a, 347-349; 2006b, 350-352; 2006c, 352-354; T. Alihodžić, 2008, 508-509; 2009, 540-543; J. Vučić, 2009, 539-540; Š. Perović – I. Fadić, 2009, 45-101; I. Juras, 2014, 117-140.

281 Seven of the *Pansiana* specimens cannot be classified in terms of their typology

282 The number does not reflect the real quantity of the stamped tegulae that come from Asseria. These are merely the specimens kept in Archaeological Museum Zadar.

vojnih, zastupljene su samo dvije sjevernojadranske radionice, *Pansiana* i *Q Clodi Ambrosi*. Brojni su i pojedinačni nalazi s područja Ravnih kotara, priobalja i otoka, ali je najveći broj tegula koje se obrađuju bez oznake mjesta nalaza, što uvelike otežava stvaranje točnije slike o distribuciji pečata.

U Zadru i na zadarskom području zastupljeni su radionički pečati svih važnijih sjevernojadranskih radionica, koji su uvoženi na ova područja od sredine 1. st. pr. Kr., tijekom cijelog 1. st. i početkom 2. st. Ipak, najbrojniji su pečati vezani za Augustovo doba, *SOLONAS* i *PANSIANA*, što govori u prilog intenzivnim graditeljskim aktivnostima koje se u to vrijeme romanizacije istočne jadranske obale odvijaju na ovim prostorima.

makes it harder to gain more accurate insight into the distribution of the stamps.

The stamps of all relevant northern Adriatic workshops, imported to these parts from the mid-1st century BC, throughout the 1st century AD and to the early 2nd century AD, are represented in Zadar and its surroundings. Still, the most numerous are the ones from the reign of Emperor Augustus – *SOLONAS* i *PANSIANA*. They are evidence of the building activities taking place in these parts during the Romanization of the eastern Adriatic coast.

BR./NO	PEČAT / STAMP	KOLIČINA/ QTY	%
1.	PANSIANA	359	55,84
2.	SOLONAS / SOLONATE	49	7,63
3.	Q.CLODI AMBROSI	41	6,39
4.	A FAESONI AF	10	1,56
5.	C.TITI.HERMEROTIS	7	1,09
6.	Q.GRANI PRISCI	6	0,93
7.	ATTIE MVLSVLAE T.F.	5	0,79
8.	TVL.CAL	5	0,79
9.	CINNAE / CINNIANA IVL.PRI.	4	0,63
10.	T.COELI	3	0,47
11.	L.ST.IVSTI	3	0,47
12.	L.PETR.AVIT	3	0,47
13.	IL.MONTANI	3	0,47
14.	C.IVLI.AFRICANI	2	0,31
15.	SATRIAE DIDYMES	2	0,31
16.	ALETI ROMANI	1	0,15
17.	ARRIANA	1	0,15
18.	C.ARATRI	1	0,15
19.	C.AVC.EP.S	1	0,15
20.	C.COE.VE.SER	1	0,15
21.	C.PR.CASSIANI	1	0,15
22.	CN.FAVSTI	1	0,15
23.	L.ATILI	1	0,15
24.	M.C.CHRESIMI	1	0,15
25.	T.R.DIAD	1	0,15
26.	C.FLAVI	1	0,15
27.	C.L.MATVRI	1	0,15
28.	CLODI.BO	1	0,15
29.	[---]G.NICE[---]	1	0,15
30.	LEG XI C.P.F.	62	9,64
31.	LEG IIII F.F.	14	2,18
32.	LEG VIII AVG.	11	1,71
33.	MVTTIENI	10	1,56
34.	TRAGVLAE	4	0,63
35.	EX. OF L. TETTI. DESEDES	3	0,47
36.	DE SALT SEX M(e)TILLI MAX	7	1,09
37.	P.COIEDI	3	0,47
38.	BYRRI	1	0,15
39.	M.EVPROPE	1	0,15
40.	VRSACI	2	0,31
41.	[---]A(P)PVLEIO COS	1	0,15
42.	[---]CRESC(NTI)[---]	1	0,15
	LEC[---]	7	1,09
	UKUPNO / TOTAL:	643	100

Prilog 3. Pregled pečata iz Arheološkog muzeja Zadar

Annex 3. Stamps from the holdings of Archaeological Museum Zadar

PEČAT / STAMP TYPE	INV.BR. / INV. NO.	KOLIČINA / QTY
C I C[---] NO [---] ²⁸³	A18762	1
[---]ONIA[---] ²⁸⁴	A17606	1
PVD[---]	A29042	1
[---]FFR	A19095	1
EX FF AV	A17611	1
C.(C)[---] ili C.(O)[---]	A18813	1
(C)[---] ili (O)[---]	A18803	1
S[---] or [---]S	A28975, A20508, A19125	3
[---]P[---]	A19087	1
[---]P/[---]M[---]	A19085	1
N[---] ili [---]N	A18812	1
NL[---] or [---]TN	A3069	1
[---]N[---]	A17594	1
[---]AE	A19100	1
UKUPNO / TOTAL:		16

Prilog 4. Neodredivi pečati

Annex 4. Indeterminable types

283 Unutar prvog C nalazi se maleno slovo N, unutar drugog C nalazi se maleno slovo O. Pečat je u iznimno lošem stanju, tako da se unutrašnja slova jedva naziru, ali ih donosimo jer je pečat precrtan u staroj inventarnoj knjizi pod brojem 75, te je objavljen u: G. Bersa, 1903, 149. Također je donesen i u *CIL* III, 14029, ali je tu došlo do pogreške u prepisivanju pa je umjesto slova N unutar prvog C, stavljeno slovo F.

284 Iako bismo mogli reći da sačuvana slova podsjećaju na pečat *SONIAN*, v. l. Pedišić – E. Podrug, 2008, 101 ili pečat *A. FAESONI AF* (v. br. 4), način na koji su izvedena slova i sama kartuša znatno se razlikuje od njih.

283 There is a small letter *N* within the first letter *C* and a small *O* within the second *C*. The stamp is in a very poor condition and the inner letters hardly discernible, but we publish it here nevertheless because it is struck out in the old Inventory Book under No. 75 and was published in: G. Bersa, 1903, 149. It was also published in *CIL* III, 14029, but the text was mistranscribed and an *F* (instead of an *N*) was written within the first *C*.

284 Although it could be said that the preserved letters remind of the *SONIAN* stamp, see: Pedišić – E. Podrug, 2008, 101 or the *A. FAESONI AF* stamp (see No. 4), the rendering of the letters and the cartouche itself are substantially different.

Popis kratica / Abbreviations

- AE – *Année épigraphique*. Paris, Presses universitaires.
CERom – C.C. Petolescu, Cronica epigrafica a României
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Berlin
BASD – Bulletino di archeologia e storia dalmata
VAHD (=VAPD) – Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (= Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku)
EDCS – Epigraphik – Datenbank Clausus / Slaby. Dostupno na: <http://www.manfredclaus.de/>
Fornaci 1998 – V. Righini (ed.): *Le fornaci romane. Produzione di anfore e laterizi con marchi di fabbrica nella Cispadana orientale e nell'Alto Adriatico (Atti delle Giornate internazionali di studio. Rimini 16–17 ottobre 1993)*, Rimini, 1998.
Laterizi 1993 – C. Zaccaria (ed.): *I laterizi di eta romana nell'area nordadriatica (Cataloghi e monografie archeologiche dei Civici Musei di Udine 3)*, Roma, 1993.
OPEL, 1 – *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, Vol. I: Aba – Bysanvs, ed. Barnabas Lörinz et Franciscus Redő, Budapest, 2005.
OPEL, 2 – *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, Vol. II: Cabalicivs - Ixus, ed. Barnabas Lörinz et Franciscus Redő, Wien, 1999.
OPEL, 3 – *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, Vol. III: Labarevs – Pythea, ed. Barnabas Lörinz et Franciscus Redő, Wien, 2000.
OPEL, 4 – *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, Vol. IV: Qvdratia Zvres, ed. Barnabas Lörinz et Franciscus Redő, Wien, 2002.

Literatura / Bibliography

- Abramić M., 1927 – Žigovi na opekama i amforma iz Narone, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* XLIX, Split, 1926-1927, 130-138.
Abramić M. – Colnago A., 2009 – Istraživanja u sjevernoj Dalmaciji, *Asseria 7*, Zadar, 2009, 161-206.
Alfoldy, G., 1969 – *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heilderbeg, 1968.
Alihodžić, T., 2009 – Zadar – Polačišće i Ulica Petra Svačića, *Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008*, Zagreb, 2009, 508-509.
Alihodžić, T., 2010 – Zadar-Relja (parkiralište), *Hrvatski arheološki godišnjak 6/2009*, Zagreb, 2010, 540-543.
Bekić L., – Pešić, M., 2015 – Pokazateljji pomorske trgovine na istočnoj obali Jadrana na osnovu nalaza amfora iz dvije rimske luke, *Histria archaeologica* 45/2014, Pula, 2015, 95-112.
Bersa G., 1903 – Bolli, marche di fabbrica ed iscrizione su oggetti antichi del Museo di S. Donato in Zara, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXVI, Spalato, 1903, 148-151.
Boltin Tome E., 1976 – Žigi na rimskih opekah iz depoja Pomorskoga muzeja 'Sergej Mašera' v Piranu, *Arheološki vestnik* 25, Ljubljana, 1974 [1976], 225-232.
Božek S., 2000 – Nalazi antičkih krovnih opeka na lokalitetu Sv. Martin u Gornjim Tučepima, *Opuscula archaeologica* 23–24, Zagreb, 1999-2000 [2000], 511-516.
Braito S., 2015 – Attia Mulsula T. f. e „*Tarquitia Mulsula*“: nota su unghost name dell'instrumentum inscriptum, *Epigeaphica, periodico internazionale di epigrafia* LXXVII, 1-2, 2015, 494-497.

- Buchi, E., 1979 – La produzione laterizi dell'agro veronese e del Trentino meridionale in età romana, *AArov s. IV*, 19, 1979, 135-170.
Bulić F., 1885 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli, mattoni, vasi ed altri oggetti fittili nel Museo di Spalato, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* VIII, Spalato, 1885, 89-91; 108-110.
Bulić F., 1887 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli, mattoni ed altri oggetti fittili nell'i. r. Museo in Spalato, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* X, Spalato, 1887, 192-193.
Bulić F., 1889 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli, embrici, mattoni ed altri oggetti fittili nell'i. r. Museo in Spalato, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XII, Spalato, 1889, 20-21.
Bulić F., 1890 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli, embrici, mattoni ed altri oggetti fittili nell'i. r. Museo in Spalato, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XIII, Spalato, 1890, 54-55.
Bulić F., 1891 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli, embrici, mattoni ed altri oggetti fittili nell'i. r. Museo in Spalato, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XIV, Spalato, 1891, 116-117.
Bulić F., 1892 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli, embrici, mattoni ed altri oggetti fittili nell'i. r. Museo in Spalato, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XV, Spalato, 1892, 133-134.
Bulić F., 1893 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'a. 1893, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XVI, Spalato, 1893, 170.
Bulić F., 1895 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'a. 1894/1895, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XVIII, Spalato, 1895, 38; 218-219.
Bulić F., 1896 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'a. 1896, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XIX, Spalato, 1896, 150-151.
Bulić F., 1897 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'anno 1897, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XX, Spalato, 1897, 191-192.
Bulić F., 1901 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i. r. Museo di Spalato durante l'a. 1901, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXIV, Spalato, 1901, 38-139; 207-208.
Bulić F., 1903 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'a. 1903, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXVI, Spalato, 1903, 198-199.
Bulić F., 1904 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'a. 1903/1904, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXVII, Spalato, 1904, 26; 155-156.
Bulić F., 1905 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'a. 1905, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXVIII, Spalato, 1905, 159-160.
Bulić F., 1907 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i. r. Museo in Spalato durante l'a. 1906, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXX, Spalato, 1907, 134-136.

- Bulić F., 1909 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i.r. Museo Archaeologico in Spalato durante gli a. 1907 e 1908, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXXII, Spalato, 1909, 74-76.
- Bulić F., 1910 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i.r. Museo Archaeologico in Spalato durante l'anno 1909, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXXIII, Spalato, 1910, 140-141.
- Bulić F., 1911. – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i.r. Museo di Spalato durante l'anno 1911, *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XXXIV, Spalato, 1911, 75.
- Bulić F., 1919-1922 – Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dal Museo Archaeologico in Spalato negli anni 1914-19 incl., *Bulletino di archeologia e storia dalmata* XL, XLI, XLII, Spalato, 1919-1922, 135.
- Buora, M., 1983 – Produzione e commercio dei laterizi dell'agro di Iulia Concordia, *Il Noncello* 57, 1983, 135-234.
- Callegher, B., 1993 – Oderzo e il suo territorio: la produzione e il commercio dei laterizi in epoca romana, in *Laterizi* 1993, 213-235.
- Cambi, N. – Glavičić, M. – Maršić, D. – Miletić, Ž. – Zaninović, J., 2007 – *Rimska vojska u Burnumu, Drniš – Šibenik – Zadar*, 2007.
- Cipriano, S. – Mazzocchin, S., 2007 - Produzione e circolazione dei laterizi nel Veneto tra I secolo a.C. e II secolo d.C.: autosufficienza e rapporti con l'area aquileiese, in Aquileia dalle origini alla costituzione del ducato longobardo. Territorio – economia – società, *Antichità Altoadriatiche* LXV, a cura di G. Cuscito e C. Zaccaria, Trieste, 2007, 633-686.
- Colnago, A., – Kiel, J., 2008 – Arheološka istraživanja u Dalmaciji, *Asseria* 6, Zadar, 2008, 125-146.
- Ćurković, M., 2008 – Tegule s pečatom iz Zavičajnog muzeja Benkovac, *Asseria* 6, Zadar, 2008, 67-98.
- Dodig R., 2007 – Rimski vojni pečati na crijepu iz Ljubuškog, *Opuscula archaeologica* 31, Zagreb, 143-163.
- Fadić, I., 2007a – Zadar – Relja (Trgovački centar), *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, Zagreb, 2007, 347-349.
- Fadić, I., 2007b – Zadar – Relja (Vrt Relja), *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, Zagreb, 2007, 350-352.
- Fadić, I., 2007c – Zadar – Relja (Zrinsko – Frankopanska ulica), *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, Zagreb, 2007, 352-354.
- Furlan A., 1993 – Censimento dei bolli laterizi di un'area campione a nord-est di Aquileia, in *Laterizi* 1993, 199-205.
- Glušćević, S., 2005a – *Zadarske nekropole od 1. do 4. stoljeća: Organizacija groblja, pogrebni obredi, podrijetlo, kultura, status i standard pokojnika*, doktorska disertacija, knj. 1, Zadar, 2005.
- Glušćević, S., 2005b – *Zadarske nekropole od 1. do 4. stoljeća: Organizacija groblja, pogrebni obredi, podrijetlo, kultura, status i standard pokojnika, katalog grobova*, doktorska disertacija, knj. 2, Zadar, 2005.
- Glušćević, S., 2014 – Grob tesara s nekropole na Relji u Zadru, *Diadora* 28, Zadar, 2014, 53- 81.
- Gomezal, C., 1995 – I laterizi bollati del Museo dello Stella (Palazzolo dello Stella – Udine), *Aquileia nostra* LXVI, Aquileia (Udine), 1995, 9-64.
- Gomezal, C., 1996. – *I laterizo bollati Romani dell Friuli – Venezia – Giulia (Analisi, problemi e prospettive)*, Venezia, 1996.
- Gregorutti, C., 1886 – La figulina imperiale Pansiana di Aquileja ed i prodotti fittili dell'Istria, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, Vol. 2, Fasc. 1. i 2., Parenzo, 1886, 219-253.
- Gregorutti, C., 1888 – Le marche di fabbrica dei laterizi di Aquileia, *Archeografo Triestino*, n. s., Vol. 14, Fasc. 1., Trieste, 1888, 345-398.
- Gruppo, 1993 – Gruppo Archeologico del Veneto Orientale: "Nuovi laterizi bollati dalla parte meridionale dell'agro di Iulia Concordia", in *Laterizi* 1993, 207-211.
- Guarnieri, C., 1985. – I bolli laterizi del Lapidario Civico di Ferrara, *Musei Ferraresi* 13-14, 1985, 9-32.
- Ilkić, M. – Pešić, M., 2012 – Prilog poznavanju rimske luke na položaju Bošana nedaleko od Biograda na moru, *Histria Antiqua* 21, Pula, 2012.
- Juras, I., 2011 – Tegule s pečatom iz starog fundusa Arheološkog muzeja u Zadru, *Asseria* 9, Zadar, 2011, 195-220.
- Juras, I., 2014 – Sekundarno upotrebljeni epigrafski spomenici s lokaliteta „Vrt Relja“ u Zadru, *Diadora* 28, Zadar, 2014, 117-140.
- Jurjević, M., 2010 – Krovne opeke (tegulae) s pečatom iz Preka na otoku Ugljanu, *Diadora* 24, Zadar, 2010, 57-80.
- Katić, M., 1994 – Nalazi krovnih opeka s pečatom radionica, u: J. Jeličić-Radonić, B. Crnković, S. Čače, M. Katić, I. Fadić, M. Bonačić Mandinić & V. Kovačić, *Gata. Crkva Justinijanova doba*, Split, 1994, 209-212.
- Libel, H. – Wilberg, W., 2006 – Iskopavanja u Aseriji, *Asseria* 4, Zadar, 2006, 203-246 (prijevod na hrvatski).
- Lipovac Vrkljan G., 2007 – Lokalitet: Crikvenica-Igralište, *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, Zagreb, 2007, 287-290.
- Lipovac Vrkljan G., 2011 – Lokalna keramičarska radionica Seksta Metilija Maksima u Crikvenici – Crikveničke amfore ravnog dna, *Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru, Zbornik I. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica, 23. – 24. listopada 2008.*, Crikvenica, 2011, 3-18.
- Lipovac Vrkljan G., – Starac R., 2007 – Soline-uvala sv. Petra (otok Krk), *Annales Instituti Archeologici* 3, Zagreb, 2007, 97-98.
- Lipovac Vrkljan G., – Starac R., 2014 – Antička mikrotopografija Hrvatskog primorja, Prilog poznavanju arheološkog krajolika Vinodola prema nalazima crikveničke keramike, *Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru, Zbornik II. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica, 28.-29. listopada 2011.*, Crikvenica, 2014, 93-105.
- Mardešić, J., 2006 – Tegule s pečatima iz starog fonda arheološke zbirke u Vidu kod Metkovića, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 99, Split, 2006, 99-112.
- Matijašić, R., 1983 – Cronografia dei bolli laterizi della figulina Pansiana nelle regioni adriatiche, *Melanges de l'Ecole Francaise de Rome. Antiquite* 95/2, Roma, 961-995.
- Matijašić, R., 1985 – Radionički žigovi na antičkim opekama zbirke Arheološkog muzeja Istre, *Jadranski zbornik* 12, Pula – Rijeka, 1982-1985 [1985], 287-303.
- Matijašić, R., 1987 – Vecchi e nuovi rinvenimenti di tegole con bollo di fabbrica in Istria (I – Istria meridionale), *Arheološki vestnik* XXXVIII, Ljubljana, 1987, 161-192.

- Matijašić, R., 1989 – Rimske krovne opeke s radioničkim žigovima na području sjeverne Liburnije, *Arheološka istraživanja na otocima Krku, Rabu i Pagu i u Hrvatskom primorju (Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 13)*, Zagreb, 1988 [1989], 61-71.
- Matijašić, R., 1993 – Lo studio dei bolli laterizi romani in Istria dal '700 ad oggi, in *Laterizi 1993*, 127-133.
- Matijašić, R., 1995 – Vecchi e nuovi rinvenimenti di tegole con bollo di fabbrica in Istria (II – Istria occidentale), *Histria Archaeologica* 24–25, Pula, 1993-1994 [1995], 38-73.
- Matijašić, R., 1998 – I bolli laterizi dell'area istriana, in *Fornaci 1998*, 97-105.
- Matijašić, R., 2001 – I bolli su tegole, in F. Tassaux, R. Matijašić & V. Kovačić (eds.), *Loron (Croatie). Un grand centre de production d'amphores a huile istriennes (Ier – IVe s. p.C.)*, Bordeaux, 2001, 45-48.
- Matijašić, R., 2002 – *Uvod u latinsku epigrafiju*, Pula, 2002.
- Miletić, Ž., 2011 – Production of tegulae in Burnum in the context of building activities, *Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru, Zbornik I. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica, 23.-24. listopada 2008.*, Crikvenica, 2011, 263-277.
- Pedišić, I. – Podrug, E., 2008 – Antički opekarski pečati iz fundusa Muzeja grada Šibenika, *Opuscula archaeologica* 31, Zagreb, 2008, 81-141.
- Perović, Š. – Fadić, I., 2009 – Zaštitno arheološko istraživanje dijela antičke nekropole Zadra u Zrinsko-Frankopanskoj ulici, *Diadora* 23, Zadar, 2009, 45-132.
- Petricioli, I., 1952 – Nalaz kasnoantiknih grobova u Zadru, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* LIV, Split, 1952, 199-201.
- Radić Rossi, I., 2011 – Brodski tereti krovne opeke i proizvodi radionice Seksta Metilija Maksima u jadranskom podmorju, *Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru, Zbornik I. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica, 23.-24. listopada 2008.*, Crikvenica, 2011, 19-30.
- Righini V., 1998a. – I bolli laterizi di età romana nella Cispadana. Le Figlinae. Parte prima, in *Fornaci 1998*, 29-52.
- Righini V., 1998b – I bolli laterizi di età romana nella Cispadana. Le Figlinae. Parte seconda, in *Fornaci 1998*, 53-68.
- Righini, V. – Biordi, M. – Pellicioni Golinelli, M. T., 1993 – I bolli laterizi romani della regione Cispadana (Emilia e Romagna), in *Laterizi 1993*, 23-91.
- Syme R., 1986. – *The Augustan Aristocracy*, Oxford, 1986.
- Škegro, A., 1997 – Inscriptiones Latinae et Graecae Bosniae et Hercegovinae, *Opuscula Archaeologica* 21, Zagreb, 1997, 85-116.
- Škegro, A., 1999 – *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, Zagreb, 1999.
- Tončinić, D. – Tabak, A. – Librenjak, A., 2011. – Rimski vojni pečati u Cetinskoj krajini, Radovi kolokvija Rimska vojska u procesu romanizacije provincije Dalmacije, *Izdanja HAD-a* 27, Zagreb, 2011, 361-379.
- Vodič, *Arheološki muzej Zadar*, ur. Vučić, J., Zadar, 2015.
- Vučić, J., 2009 – Zadar – Glagoljaška ulica, *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, Zagreb, 2009, 539-540.
- Vučić, J., 2010 – Arheološka istraživanja kod crkve sv. Jure u Kruševu, *Diadora* 24, Zadar, 2010, 99-160.
- Wilkes, J.J., 1969 – *Dalmatia*, London, 1969.
- Wilkes, J. J., 1979 – Importation and manufacture of stamped bricks and tiles in the Roman Province of Dalmatia”, in A. McWhirr (ed.), *Roman Brick and Tile. Studies in Manufacture, Distribution and Use in the Western Empire (British Archaeological Reports, International series 68)*, Oxford, 1979, 65-72.
- Zaccaria, C. – Župančić, M., 1993 – I bolli laterizi del territorio di Tergeste romana, in *Laterizi 1993*, 135-178.
- Zabehlicky-Scheffenegger S., – Kandler, M., 1979 – *Burnum I. Erster Bericht über die Kleinfunde, der Grabungen 1973 und 1974 auf dem Forum (Osterreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung XIV)*, Wien, 1979.
- Zerbinati E., 1993 – Note per un dossier sui bolli laterizi scoperti ad Adria e ne I Polesine, in *Laterizi 1993*, 93-126.
- Žbona – Trkman B., 1993 – I bolli, laterizi dell'Isontino: stato delle ricerche, in *Laterizi 1993*, 187-197.
- Žerjal, T., 2014 – Roman tegulae in northern Istria, *Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru, Zbornik II. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica, 28.-29. listopada 2011.*, Crikvenica, 2014, 219-240.
- 50 godina Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru*, ur. Uglešić, A., Fadić, I., Zadar, 2013.

